

Gîñgît manda kîndem Yoanelî youkuk Eundakle manda

Yoane gîñgît manda youkuk endî Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi tîke-louptok nîm nandîmbi, kîmît-sembîmbi, enlok plon ñîndîñ e-yout tîñguk, “gwañgwa nin Yesuli gînañlî kasileñguk” (13:23, 19:26, 21:7,20) ba “gwañgwa no” (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wakît Maleko ba Lukalî gîñgît manda kasatsî wîn ikan youkîliñ, wala tîmbi Yesuli kundit engano tîñguk asup wîn Yoanelî lapîpi, dîwîn no biennat sîník wîngot youpi, ñîndîñ eñguk, “kundit youyoulîn patak walî kusei ñîndîñda youyoulîn: sîndî manda ñîn pinat nandi tîmbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, wîn nandi-kwambîñ danekaliñ, tîmbi nandi-kwambîñ dañîpi, endok gîñgîtñii kuañda tîmbi kuñgu sisîník wîn kasilenekaliñ.” (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk wîn Yoanelî wîndîñgangot lapîpi, tipetgot youkuk. Gan endî Yesulok kusal wakît kuñgu sisîník ba nandi-kîliktiłok plon manda asup ñîndîñ youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sisîník, tîmbi nepek gitîñgîtîk ep tîmbi indañguk. Endî Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endî telaktok kusei, manda biañgan sisîníktok kusei, ba kuñgu sisîníktok kusei; endî kuñgulok nanañ tuk biañgan sisîník ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endî mîlamîlat ba kuñgu molom;

tımbi endi sipsiplok kandıkñenji kındem ba wain kombu sisinik en wakan. Nin endi Yesu nandikılıktı tıñmilak, endi kuñgu sisinik kasilembi, papat kwambibiñgan kulak, gan nin endi Yesu siñgi wiñmilañ, endi kimlok giñgit kulak, tımbi kolandok tambon ombi-tikeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama sínik indambi, kena kusei kímíkuk (1)
Yesulok mandan ba kundil walı endi Kunum Yambattok Niññañ wiñ tımbi inda-dakleñguk (2-12)

Yesuli kimbepi, gwañgwañii tı-pañgipañgile tı-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal tımbi inda-dakleuktok kímílapı, gwañgwañiloñ inda-semguk (18-21)

Yesuli ama sínik indambi, kena kusei kímíkuk

Yesu, wiñ Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama sínik indañguk

¹ Kwet nain kusei kímíkímiliñan Man Mandan endi ikan pakuk. Endi Kunum Yambat git yakan kuñgimík, en bo Yambat. ² En wakan kusei kímíkímiliñan Kunum Yambat git yakan kuñguk, ³ tımbi endok mandanla nepek gititngitik ep tımbi inda-taleñguk, wiñ telak nolok plon nepek no nim tımbi indaïndan. ⁴ Man Mandan en wakan kuñgu biañgan sisinik wolok kusei, tımbi kuñgu walı amatamdok kolsalen sisinik. ⁵ Tımbi kolsalen walı kılım gınañ kolı sale-tañaumbi, kılımdı en makleuktok tuop nim.

6-7 Kolsalen wolok gemb̄in ilimektok Kunum Yambatti ama no koi Yoane * ni-mulim bi indambi, kolsalen wolok kusei eni-daklembi, amatam git̄ikgandi endok mandan nand̄imbi, kolsalen wiñ nandi-kilikti tiñminelit̄ndok wiñdiñ tiñguk. **8** Kolsalen wiñ Yoane en nim, tambo endi kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indañguk. **9** Kolsalen sisinik, nindi amatam git̄ik kolı sale-semjak, endi kwelan indaupi tiñguk.

10 Man Mandanli kwet ñin t̄imb̄i indañguk, t̄imbi en wakan kwelan ama indambi, kwelan kuñguk, ganmek kwelalok amatamdi en wiñ nin s̄inik wiñ nim ka-nandi-tomgiliñ. **11** Wiñ endi enlok kwelnan wiñgan pi indambi kuñguk, gañgan enlok amatamniil siñgi wiłmiñgiliñ. **12** Gan ama en not tiñmiñgiliñ, wiñ endok koi t̄ike-kwambiñ dañgiliñ, endi git̄ik Man Mandanli ep t̄imb̄i pañgitaumbi, Kunum Yambattok gwañgwā bisalii indañgiliñ. **13** Wiñ endi meñ beptok wekat s̄inik nim indañgiliñ, ba amalok ka-galksila ba nanandinjila nim, tambo Kunum Yambat engan ep t̄imb̄imbi, enlok gwañgwā bisalii indañgiliñ.

14 Man Mandanli kwelan ama gw̄ilap ba gaummat indambi, niñdok boñgipninan dou m̄lat tiñguk. T̄imbi niñdi dautnili kañitnambi, endi enlok kusal engano wiñ t̄imb̄i inda-dakleumbi kañgimiliñ, wiñ endi Bep Yambattok Niñlañ engano s̄inik. Bep en ni-mulim piñ indambi, yousiyousiñgan Beulok ginan siłoñ ba kusal sisinik wiñ t̄imb̄i inda-dakleñguk.

---

* **1:6-7:** Yoane giñgit manda kiñdem youkuktı ñolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

15 Endok plon Yoaneli ñindiñ e-daklembi kitimbi eñguk, “Win ama wakan nak ñindiñ sangut, ‘Ama nokok siñgi kandañ indalak endi nak gama nim indañilambi ikan pakuk, wala t̄imbi endi nak napma klelak.’” **16** T̄imbi Man Mandanli ginañ siloñ molom s̄inikta t̄imbi bisik kusei kuseili ñindiñ gitiktok nain nain inda-nimguk. **17** Win Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan Juda ñindok bep pañnila emguk, t̄imbi Yesu Klistoli Kunum Yambattok ginan siloñ ba kusal sisinik win t̄imbi indadakleñguk. **18** Nimbek noli Bep Yambat nain nola no nim kañgilin. Win enlok Niñaañ engano s̄inik en wakan Bep Yambattok kusal t̄imbi indadakleñguk. Neta, endi bo Yambat s̄inik, t̄imbi Beu gitā ñasiningan s̄inik patak.

*Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak ti-dindim
eñguk*

(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)

19 Juda ama biesi Jelusalem pakiliñ endi Yoanelok kusal, win endi Mesia indainalok een en wakan ba no, win nandi-dakleneliñdok nandigiliñ, wala t̄imbi endi tapma ama git Livai ama † diwin Yoaneloñ eni-mulim ña tombi, “Dik nin s̄inik?” ni-nandigiliñ. T̄imbi Yoaneli ñindiñ tambane enguk: **20** endi enlok kusal nim kimit-sembimbi, endi e-daklembi enguk, “Natna win Mesia nim.” **21** Windiñ eumbi, ni-nandimbi eñgilin, “T̄ikap dik Mesia nimda, dik nin s̄inik?

---

† **1:19:** Ablaam dok lan Jekop endok niñañiloñnan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan tiplaplape kena kusei kusei tiañgilin endok kos “Livai ama” kitikitin. (Namba 3:17-37)

Ba dık plofet Elia bındambo indauktok een en ba?” Eumbi enguk, “Nak en nım.” Eumbi nıñgiliñ, “Wındiñda dık plofet Mose nomık wın indauktok een en ba?” ²² Eumbi, “Nak en bo nımgot” enguk. ²² Wındiñ eñgukta, bındambo nı-nandımbi eñgiliñ, “Dık nin sìnik? Nındı ama nını-mukılıñ enda manda tambon enıneñdok dık kusaka nınbım nandına. Dık dıtnala nıtek elañ?” ²³ Eumbi, Yoaneli manda no plofet Aisaili youyoulın wın kımıt-klembi, nındıñ enguk, “‘Ama no kwet ama nımnatnan papi, Wopum dok telal tı-dındıñ ewit! wındiñ kıtılak’ ²⁴ wın natna wakan.”

²⁴ Tımbi Falisi amalı ama enı-mulımbi bıñgiliñ walı ²⁵ Yoane nındıñ nı-nandıñgiliñ, “Tıkap dık Mesia en nım, ba Elia ba plofet wın bo nım, wındiñda dık nekta amatam tuk pa i-semlañ?” ²⁶ Eumbi tambane enguk, “Nak wın tukgot pa i-semlet, gan ama no sındok boñgıpsınan kulak - sıñ endok kusal nım ka-nandı-dakleañ - ²⁷ endı wakan nokok singi kandañ indaupi tılkı, tımbi nak pımbıñen nındin nıalı endok kesi gwılaplok toan pısalımettok tuop nım.”

²⁸ Wın Yoaneli Betani it kwet, Jodan tuk maim lambılbıñ kandañ papi, tuk i-semliñguk kwet wolok wındiñ indañguk.

Yoaneli Yesula Kunum Yambattok Sipsip Niñan sìnik wındiñ e-dakleñguk

²⁹ Kwet salaumbi, Yoaneli Yesu bıum kañbi, noliila nındıñ enguk, “Wı kawıt: en Kunum

---

²² 1:21: Malakai 4:5, Lo 18:15   ²³ 1:23: Aisaia 40:3

Yambattok Sipsip Nîñaañ, nin endi kwelalok amatam gitik endok yomjilok miłap wiñ apma tikeyaleukak! ‡ ³⁰ Wiñ ama walañgan nak ninditñ eñgut, ‘Ama nindi nokok singi kandañ indalak, endi nak gama nim indañilambi ikan pakuk, wala timbi endi nak napma klelak.’ ³¹ Dama natna bo en nin sînik wiñ nim ka-dakleñgut, gan endok kusal Isael amatamda timba indadakleuktok nak ñolok bimbi, tuk i-sem-i-sem kena kusei kimikut.”

³² Timbi Yoaneli yousimbi, Yesulok plon ninditñ e-dakleñguk, “Dindim Woñdi mambaip wandin kunum ginañ nanin pimbi, endok plon pi palim kañgut. ³³ Damañgan nak bo en Mesia wiñ nim nanditñmiñgut, gan tuk i-sem-i-semlok nanimukutiñ ninditñ nanguk, ‘Ama nindok plon nokok Woñnalí pi palimbi kaukañ en wakandi amatam Dindim Woñli i-semekak.’ ³⁴ Eumbi, natna dautnali winditñ indaumbi ka-taleetta timbi ninditñ pa e-daklelet: ñin Kunum Yambattok Niñaañ sînik.”

³⁵ Salaunda Yoaneli kwet pakuknan wolok bindambo ñam ikuk. Timbi gwañgwa en kle-takuñgilitñ endoñnan nanin tipettí en gitai ikimik. Ilñiliñimbi, ³⁶ Yoaneli Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañiitta ninditñ enguk, “Wiñ kandemik! Kunum Yambattok Sipsip Nîñaañ wakan ñak!” ³⁷ Eumbi, endi manda wiñ nandimbi, Yesu kle

---

‡ **1:29:** Kunum Yambatti yomji bi-semektok Juda amali sipsip ba gaut diwîn no yandibpi, tapma tiñmañgilitñ. Gan gauttok wekaili amalok yom wilít-semum taleuktok tuop nim, wala timbi Kunum Yambatti enlok niñaañ Yesu amatam kolanjilok tuan apma tikeyuktok ni-mulim piñ indambi, sipsip niñaañ wandin kim-semguk.

ñaañgimik. ³⁸ T̄imbi Yesuli tambanembi, ama t̄ipet en kle b̄umbi yambimbi, eni-nandimbi eñguk, “Siti nekta bamik?” Eumbi niñgimik, “Rabai” (w̄in nindok mandan̄ plon ‘endaut’), “dik it delok dou m̄lat pa t̄ilañ?” ³⁹ Eumbi enguk, “B̄imbi kandemik!” Yesuli w̄indit̄ eumbi, endi en kle ña it w̄in kañgimik. 4 kilok t̄imbimbi, en git̄a palimbi, tim tiñguk.

⁴⁰ Ama t̄ipet Yoanelok mandan nandimbi, Yesu kle ñaañgimik, endoñnan nanin no w̄in Simon Petlolok kwayañ koi Andlu. ⁴¹ Endi Yesu git̄a pakap kañbimbi, dindimgan ñam dal Simon lonji-ta-ña kañbi niñguk, “Nit̄ Mesia ip kamik.” (Mesia w̄in Glik manda plon Klisto kitiañ.) ⁴² W̄indit̄ embi nañgilimbi, Yesuloñ ña tomgimik. Ña tombimbi, Yesuli Simon daut kwambiñ kañbi niñguk, “Dik Simon Yoanelok niñaañ. Koka komblin Sifas kitinekalin.” (Kot ‘Sifas’ w̄in Grik manda plon Petlo.) §

Filip git Natanaelli Yesu en Mesia, Kunum Yam-battok Niñaañ, w̄in ka-nandi-tomgimik

⁴³ Salaumbi, Yesuli Galili kwelan ñaupi nandimbi ñaañguk. Ñañipi, Filip t̄imbi indaumbi niñguk, “Dik bi nak nep kle kuukañ.” ⁴⁴ (Filiptok it kwet w̄in Betsaida, w̄in Andlu git̄ Petlo endok iset kjeset.) ⁴⁵ T̄imbi Filipt̄ ña Natanael t̄imbi indaumbi niñguk, “Ama walñgan Moseli endikñe manda git̄añ ba plofet amali bo indauktok youyoulin, w̄in Mesia en nindi ip kamit̄. En Joseptoñ niñaañ koi Yesu Nasalet it

---

§ **1:42:** Kot t̄ipet wolok kusaset w̄in ‘kawat’.

kwelan nanin.” ⁴⁶ Eumbi nî-nandîmbi eñguk, “Akai! Ba nepek kîndem no it kwet koi gîñgil nîmnat wandinnan indauktok tuop ba?” Eumbi, Filiptî nîñguk, “Dîtna bîmek ka!”

⁴⁷ Tîmbi Yesuli Natanael bîum kañbi, endok plon ñîndîñ eñguk, “Yakñe! Ama ñîn endî Is-lael ama sîsînîk. Juluñit endok plon no nîm palmîlak.” ⁴⁸ Wîndîñ eumbi nî-nandîmbi eñguk, “Nîtek tîmbi dîk nokok kusatna wandin nandînamlañ?” Eumbi nîñguk, “Filiptî gama nîm kîti-gamñilîmbi, dîk komba fik kapmainan pipalîmbi gambît.” ⁴⁹ Natanaelli manda wîn nandîmbi nîñguk, “Endaut. Dîk Kunum Yambattok Nîñâñ sînîk, Is-lael nîndok Ama Wapmañni mandî pakamîñ wîn dîk wakan!” ⁵⁰ Eumbi, Yesuli tambane nîñguk, “Ba nak komba fik kapmainan pipalîm gambît wîndîñ ganitta tîmbi, dîk wîndîñ nandî-kwambiñ dalañ ba? Dîk nepek gîtikñin dîwîn siñgimek indaumbi kaukañ walî man nek indalak wîn makleukak.” ⁵¹ Tîmbi yousîmbi nîñguk, “Wîn biañgân sînîk. Nak ñîndîñ san-let: sîndî kanekaliñ, wîn kunum yama dîlî tombîmbi, Kunum Yambattok eñaloñiili kwelan nanin kunum gînañ lombi, nak Ama Sîsînîk nokoñnan undane pîmbi, wîndîñ lo ña pî pa tînekaliñ.” **

Yesulok mandan ba kundil walî endî Kunum Yambattok Nîñâñ wîn tîmbi inda-dakleñguk

---

** 1:51: Jekoptî Kunum Yambattok eñaloñii lat plon lombi pîumbi kañbi ka-nandî-dakleñguk, wîn Yambattî en kasîleñguk (Stat 28:12-15), wîndîñgangot Yesulok gwañgwâñiili Yambattî Yesu kasîleñguk wîn ka-nandî-tomnekaliñ.

2

Yesuli tuk t̄imb̄im wain indañguk

¹ Kena nain t̄ipet taleumbi, Galili kwelan it kwet no koi Kana wandiñ ama noli k̄kokot t̄imbi, nanañ sina wopum t̄iñguk. Yesu meñli wandiñ pakuk, ² t̄imbi Yesu git gwañgwañii bo entiañeum b̄imbi, wandiñ pakiliñ. ³ Pakap, wain tuk taleumbi, Yesu meñli Yesula ñiñdiñ niñguk, "Wain ememlok wîn ip talek." ⁴ Eumbi tambane niñguk, "Me, wîn nokok nepek nim. Kusatna t̄imba inda-daklelok nain wîn gama nim indak." ⁵ Eumbi, Yesu meñli it wolok kena gwañgwala ñiñdiñ enguk, "Endi nepek no sanbimbi, wolok tuop t̄inekalilñ!"

⁶ T̄imbi it wolok ginañ kawat kambot tuk-nat kit tombon, tombon noñgan pakuk, noñgan noñgan wolok wopum wîn 80 ba 120 lita, wolok tuop. Wîn Kunum Yambattok dainan t̄ijamilan tiñdilok Juda amatamdi tuk walî kisi kesisi, nepek diwîn wakit wilikañgililñ. ⁷ T̄imbi Yesuli kambot wîn kañbi, kena gwañgwala enguk, "Kambot ñi pakañ wîn tuk git-talewit!" Eumbi, kambot gitik wîn gilim man plon tokñetaleumbi ⁸ enguk, "Ale, tuk lakat no kambot ginañ nanin gipi, nanañ kandikñe amaloñ tike ñawit!" Eñguk wolok tuop tike ñambi, ⁹ nanañ kandikñe amala miumbi, tuk walî ikan wain indañguk wîn nakanaka t̄iñguk. Nakanaka t̄imbi, wain tuk wîn denanin wîn nim nandiñguk, wîn kena gwañgwa gitkililñ endiñgot nandiñgkililñ, wala t̄imbi kandikneli ama k̄kokot t̄iñguk wîn kitñmimbi ¹⁰ niñguk, "Kîmin beu gitiktî wain

tuk kındem wİN dama danbi, yoksiila emum nam, kamakama tİmbiṁbi, wain kolan siñgimek danbi pa emaÑ. Gan dİK wain tuk kındem tİke-kimbiñ dambi, kombitmek tİke bİlaÑ.”

¹¹ Yesuli Galili kandaÑ, Kana it kwelan tuk tİmbi wain indaÑguk walİ endok jimba kundil dama sİsİnİk. Kundil wİN tİñipi, enlok kusal engano wİN tİmbi inda-dakleumbi, gwaÑgwañiilİ kaÑbi nandi-kwambiñ daÑgİlİñ.

¹² Sina walİ taleumbi, Yesu meñ kwayañii ba gwaÑgwañii endi Kapaneam it kwelan ña tombi, sandap nİtepekgot yakan wandiñ pakİlİñ.

Yesuli Beulok il giñgiñgan nİM tİñgilİñda ep klekokuk

(Matayo 21:12-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)

¹³ Juda amatamdoch Kamaikamai gwİlat walİ in-daup tİmbiṁbi, Yesuli gwaÑgwañii gitA Jelusalem lo ñaÑguk. ¹⁴ Ña tombi, tapma it sañ jimba gİnañ lombi yambiñguk, wİN ama dİwİndi tapmalok makauk wakİt sipsip ba mambaip tualok ep bi yapİkİlİñ, tİmbi ama dİwİndi mİNem walan ku-sei kusei tombo miñ kena ti-pakiłiñ. * Yesuli wİN yambiṁbi, ¹⁵ toa no binjaneum gİlİm daumbi, ama wakİt makauk ba sipsip gitik wİN tapma it sañ jimba gİnan nanin yandip kleum poña-taleumbi, ama mİNem tombo miñ kena ti-pakiłiñ endok mİNem kwandainji gitik wİN wili pa-puseneumbi, endok kİmikimitsi ep tambokuk.

---

* **2:14:** Ama mİNem tombo miñ kena tİaÑgİlİñ endi amatamdoch mİNem tİkembi, wolok kİnjan tapma ittok mİNem emumbi, amatamdi walİ tapmalok gaut tuaÑgİlİñ ba tapikot kİmikİlİñ.

16 T̄imbi endi ama mambaip tualok k̄imikiliñ w̄in enomb̄imbi eñguk, “Ei! Nepenepek gitik ñin platikan mep ña-talew̄it, t̄imbi nokok Bepnalok il ñin t̄imbim k̄imili tua it s̄ilanin inda-ta-bilak, w̄indiñ nombo n̄im t̄inekaliñ!” **17** W̄indiñ eumbi, gwañgwañiili plofet manda no Kap nolok ḡinañ youyoulin patak w̄in nandi-s̄iw̄ikiliñ. Manda wolok ḡinañ Mesialit Kunum Yambatta ñindiñ n̄iñguk, “Nak d̄ikok ika t̄ike-kimb̄iñ dambi, it walit giñgi s̄inik palektok giñgineletta t̄imbi kuñguna kolaukak.” **⊕**

18 Yesuli tapma ilan w̄indiñ t̄iñgukta t̄imbi Juda ama biesili n̄imbi eñgililiñ, “D̄ik jimba kundit n̄itek t̄imbimbi ka-dakleam̄iñ, w̄in Kunum Yambatti tapma it kandikñe kena wandin t̄indilok ganbi taleñguk?” **19** Eumbi tambane enguk, “S̄indi Kunum Yambattok il ñin wialimbi, sandap tipet git no wolok ḡinañnan nak b̄indambo mamba ilekak.” **20** Eumbi niñgiliñ, “Akai! N̄indiña tapma it ñin gw̄lat 46 ḡinañnan k̄inditta-bam̄iñ, gan d̄ikta sandap tipet git no wolok ḡinañnan mamb̄i ilepi elañ ba?” **21** Gan Yesuli tapma itta s̄inik n̄im eñguk, tambo endi enlok piñgiula eñguk. **22** T̄imbi Kunum Yambatti en k̄imnan nanin t̄imbi milakuk, wolok siñgi kandañ gwañgwañiili manda w̄in eñguk w̄in nandi-s̄iw̄ipi, Mesialok milam̄iat plon manda youyoulin patak wakit manda Yesu en eñguk w̄in nandi-kwamb̄iñ dañgiliñ.

Yesuli amatam gitiktok kusasi nandi-talelak

⊕ 2:17: Kap 69:9

²³ Yesuli Kamaikamai gwılatta Jelusalem it kwelan palıñipi, jimba kundit asup tımbımbı, amatam asuptı wın kañgilıñda tımbi en wın Mesia sınık wın nandi-kwambıñ dañgilıñ.

²⁴ Gan Yesu endila amatam dok nanandınjı plon nım panjañganeñguk, ²⁵ wın kusei nındıñda: amatam gitik endı nıtein wın Yesu en nandi-kiliñ eñguk, tımbi endok gınañ nanandınjı yambi-nandi-dakle-taleñgukta tımbi, nısiłok kusasi plon nimbek noli Yesula nanandi miuktok tuop nım.

3

Kuñgu taletalen nımnat wolok kusei wın Yesu en wakan

¹ It kiyau wopum Juda amatam yambi-dıkñeñgiliñ, endoñnan nanin Falisi ama no koi Nikodemus. ² Endı tim nola Yesuloñ bımbı nıñguk, “Endaut. Nındı gambı-nandi-dakleamıñ, wın Kunum Yambattı dık endaut kuuñdok ganı-mupi, dıkita patak. Neta, jimba kundit dık pa tılañ, wandin wın ama noli nısiłok gembıñji plon tıneliñdok tuop nım.”

³ Eumbi, Yesuli tambane nıñguk, “Wın biañgan sınık. Tımbi Kunum Yambattok kandañ nak nındıñ ganba: tıkap ama noli indainda komblin bındambo nım indaukta, endı endok gitigit indauktok tuop nım.” ⁴ Eumbi, Nikodemusli nı-nandımbı eñguk, “Akai, ama gitikti indainda komblin wın telak nıtek plon tuop indauk? Endı meñlok sımbai gınañ bındambo piumbi, meñli apmektok tuop nım bek.” ⁵ Eumbi, Yesuli tambane nıñguk, “Wın biañgan sınık. Nak

ñındiñ ganba nandı: tıkap Kunum Yambatti tuk wakıt Woñılını ama nım tımbı kaiktaumbi, indainda komblin indaukta, endı Kunum Yambattok gıñgit indauktok tuop nım. ⁶ Wı̄n amalok pıñgiu gwılap wı̄n enlok meñ beuloñnan nanin, tımbı gınañ tiptok kuñgu sisinik wı̄n Dındı̄m Woñloñnan nanin.

⁷ Nak 'Sındı̄ indainda komblin indaneliñdok' ganıt, wala nandı-gıñgitip nım tımbekañ. ⁸ Sasalelì enlok nanandin klembi, pendıp ñıalak. Walı denanin bımbı delok ñıalak wı̄n dık nanduñdok tuop nım, dık gıñgilıñgot pa nandılañ. Wı̄ndıñgangot Dındı̄m Woñdı̄ telak nıtek plon amala kuñgu sisinik wı̄n mıumbi, komblin indalak, wı̄n ama noli kauktok ba nandı-dakleuktok tuop nım." ⁹ Nikodemuslı nı-nandımbi eñguk, "Woñdì kuñgu sisinik mılak walı nıtek indauk?" ¹⁰ Eumbi tambane nıñguk, "Dık Islael amatamdok endautsı loloñ, gañgan nepek wı̄n nım nandı-daklelañ bek? ¹¹ Biañgan ñak. Nak ñındiñ ganba: nındı̄ nepek nandı-kılıñ eamıñ wolok plon manda eamıñ, ba nepek dautnılı̄ kañgımiñ wolok gembıñ ikamıñ, gan sındı̄ nındok mandanı nım pa nandı-dasiañ. ¹² Nak nepek kwelan ñolok indañ wolok plon kasat tı-samgut, gan sındı̄ nokok mandana nım nandı-kwambiñ dañda tımbı, nıtek plon pañgitambi, nepek kunum gınañ indañ wı̄n sanbam nandı-kwambiñ daneliñ? ¹³ Ganmek sındoñnan nanin ama noli kunumdok nepek ka-nandılok wandıñ no nım loñgilıñ. Nım. Nak Ama Sısinik noñganlıñgot kunum gınañ kukap, kwelan ñolok pıñgutta tımbı kunumdok nepek

gítik wín nandi-talelet.

14-15 Tímbi nak nandi-kiliktí ti-namañdi kuñgu taletalalen nímnat wín kasílenelíndok Kunum Yambatti Ama Sísínik nak nep lololok elak. Wín Islael amatamdi kwet sílaninnan kuñilímbi, amatam malettí eium kímnep tíñgilíñ wín ep kímilektok Moseli malet walawalan no tímbi, kombá bem mioñ nolok plon tíke-lo mambí ikuk, **◊** walán wíndíñgóngot amatamdi kuñgu taletalalen nímnat wín kasílenelíndok nep mambí loutat.”

16 Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik engano sínik ep galk tañguk wín níndíñ tímbi inda-dakleñguk: endí enlok Niñaañ engano sínik amatamda kím-semektok ni-mulímbi indañguk. Wíndíñda no en Niñaañ nandi-kiliktí tíñmílakta, endí kolandok gitngít ním tímbekek, tambo endí kuñgu taletalalen nímnat wín kasíleukak.

17 Wín Kunum Yambatti Niñaañ amatamduk kolanjílok kinjan eu taleuktok kwelan ním ni-mukuk, tambo endí kolanjílok kinjannan nanin yapma tíkeuktok ni-mulímbi indañguk.

18 Nin endí Niñaañ nandi-kiliktí tíñmímbi kulakta, Kunum Yambatti yomínlok kinjan tambon ombi-tíkeuktok ním eu talelak. Gan nin endí Niñaañ ním nandi-kiliktí tíñmímbi kulakta, endí Kunum Yambattok Niñaañ engano sínik endok koi ním nandi-kiliktí tlakta tímbi, Kunum Yambatti ikan yomínlok kinjan tambon ombi-tíkeuktok eu taleñguk. **19** Wíndíñ tíñguk wín kusei níndíñda: endí kolsalen kwelan ikan ni-mulímbi indañguk, gan kuñgunji kolanda tímbi amatamdi kolsalen siñgi wílimbi, kilim kasíleñgilíñ. **20** Neta, ama

---

◊ 3:14-15: Namba 21:6-9

gítik tî-mipmîle tañ endî ep tîndînjiłok ku-sei inda-dakleñmek wala mîsiñipi, kolsalenla nandî-kunjit sînîk tambi makleañ. ²¹ Gan nin endî Kunum Yambattok kusal sîsînîk wîn kîmit-klembi, tîke-kwambiñ dalakta, endî Kunum Yam-bat tañgoneñipi, kundit kîndem pa tîlak walî inda-dakleuktok kolsalen gînañ pa bîlak.

Yesuli Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

²² Kamaikamai gwîlat taleumbi, Yesuli gwañgwañii yanañgipi, Jelusalem nanin pîmbi, Judia kwelan ña tombi, nain dîwîn gwañgwañii gîta wandîñ kuñipi, amatam tuk i-semliñguk. ²³⁻²⁴ Yoane tuk i-sem-i-sem it kwambiñ gînañ gama nîm kîmîkîlîñda tîmbi, endî bo kena wîn tî-ta-kuñguk, wîn it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta tîmbi, endî tuk no koi Ainon wolok palîmbi, amatamdi yousiyousiñgan endoñ bîumbi, tuk i-semliñguk.

²⁵ Tîmbi nain nola Yoanelok gwañgwañii dîwîn gît Juda ama nolî kusei kîmîpi, kîsî kesisî ba nepek kusei kusei dîwîn wîn nîtek wîlipi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaindalok plon e-tañan tîngîlîñ. ²⁶ Wîndîñ tîmbi, Yoaneloñ ñambi nîngîlîñ, “Endaut, ama walî ba, dîkîta Jodan tuk tambon kandañ kuumbi, endok ku-sei pa nîni-dakleñguñ, wîn Yesu endî bo nain ñîndîñgîtañgan tuk i-sem-i-sem kena tîmbîmbi, amatam gîtktî endoñ pa ñañ yañ!” ²⁷ Eumbi tambane enguk, “Wîn kîndem. Tîkap Kunum Molomdi ama nîm tîke gwîlam tîñmekta, kenan-lok bien walî indañmektok tuop nîm. ²⁸ Sînîla nak ñîndîñ ewambi nandîñgîlîñ, ‘Nak Mesia en nîm,

tambo nak endok telak dama tîñmettok nani-mulîmbi bî indañgut.’²⁹ Mesia nîtok plon nak e-yout manda nîtek ewit? Mesia wîn, endî ama no tam giñgit wîlimimîn wandin. Tîmbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nandîlak wandin natna Yesulok gembîn ipi, amatamdi endok mandan nandînepi ñañ wîn nandîlet, nain wolonda nandî-silisîlili nokok gînañna tokñelak.³⁰ Neta, Kunum Yambattî endok koi giñgit walî wopum daumbi, nokok kotna giñgit walî pîpi euktok nandîlak.”

Kunum gînañ nanin pîmbi indañguk wîn Yesu en wakan

³¹ Kunum gînañ nanin pîmbi indalaktî ama gitik yapma klelak. Neta, kwelan ama endî kwet-tok giñgitñii, tîmbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum gînañ nanin pîmbi indañguki wandin nîm, tambo endî kwelan ama gitik yapma klembi,³² nepek kunum gînañ kañguk ba nandînguk wolok plon elak, gañgan mandan wîn noñgan noñgandîñgot nandî-dasiañ.³³⁻³⁴ Kunum Yambattî Niññañ nî-mukuk enda Dîndîm Woñ tokñetokñen mîlakta tîmbi, Woñ walî tîmbi pañgîtaumbi, Kunum Yambattok mandangot pa elak, wala tîmbi nin endî mandan wîn nandî-dasilak, endî ñîndîñ tîmbi inda-daklelak: endî Kunum Yambattî biañgan molom sînik wîndîñ nandî-kwambîñ dalakta.³⁵ Beptî Niññañ tîke-galk talak, tîmbi endî nepek gitîñgitik endok kiinan kîmîpi, ka-dîkñeuktok nîmbi taleñguk.³⁶ Wîndîñda tîmbi nin endî Kunum Yambattok Niññañ nandî-kîlîktî tîñmîlak, endî kuñgu tale-talen nîmnat wîn ikan ñîndîñgîtañgan kasilembi

kulak, gan nin endi Nñaañdok mandan ním tñkembi kñmit-klelak, endi kuñgu sisinik wiñ ním kasileukak. Tambo, Kunum Yambatti ikan yomñnlok kinjan tambon ombi-tikeuktok eu taleumbi, palmekak.

4

Samalia nasıl Yesu en Mesia wiñ nandi-kwambien dañgilien

¹⁻² Tñmbi manda no ñindiñ eu sapakñaneñguk, “Amatamdi Yesulok gwañgwañii indaumbi, tuk i-semjak, endok kwñnakwñnatsili Yoanelok gwañgwañii yapma klelak.” (Gan wiñ Yesuli tuk i-sem-i-sem kena ním tiñguk, wiñ endok gwañgwañiliñgot amatam tuk i-sem pa tiñgilien.) Tñmbi manda wal Falisi amalok pawanji gitnañ piñguk wiñ Yesuli nandi-tomguk, wolonda ³ endi Judia kwet bimbi, Galili kwelan bindambo undane ñaupi ñañguk. ⁴ Ñambi nandiñguk, wiñ “Samalia distrik dama dikñeuttok.”

⁵ Tñmbi Yesuli Samalia kwelan ñañipi, it kwet no koi Sikal wiñ tñmbi dumalaumbi, Juda git Samalia nasilok bep pañji Jekopti kwet no niñañ Joseptok biñmñguk wolok tomguk. * ⁶ Tñmbi Jekopti tuk ban no kñdit-bium wolok pakuk, wala tñmbi Yesuli telak ombapgan biñgukta tñmbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk.

Kwet nain bomup tñmbimbi, ⁷ Samalia tam noli tuk gitlep biñum kañbi niñguk, “Dik tuk git nam!” ⁸ (Gwañgwañii endila it kwelan nanañ tuatuala

---

* ^{4:5:} Manda wal Stat 48:22 git Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

ñā-taleñgiliñ.) ⁹ Yesuli wîndiñ eumbi, Juda amatamdi Samalia en gitā not nîm tañda tîmbi tam walî nandî-sîlikñembi niñguk, “Nîtekta tîmbi dîk Juda amali nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?” ¹⁰ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Kunum Yambatti amatam nek sîloñ tambongan ememlok nandîlak wîn dîk nandî-dakleumda, ba nin sînîk tukta ganlak wîn ka-nandî-tombîmda, dîtna naka tukta nanbîmbi, nak tuk ama tîmbi kaiktalok wîn gumañ gamam.”

¹¹ Tîmbi tamdi niñguk, “Ama wopum, tuk ban ñîn ombap sînîk, tîmbi tuk giñgittok bo nîm pakamlakta tîmbi, dîk tuk ama tîmbi kaiktalok elañ wîn denanin giletañ? ¹² Sotni Jekop endî wakan tuk ban ñîn kîndit-nîmbi, en wakît niñâñii ba sipsip bulmakauñili tuk ñakan nayañgiliñ. Nîtek tîmbi dîk gumañ en makleuñdok nandîlañ?” ¹³ Wîndiñ eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Amatam gitîktî tuk ñolok giipi pa nañ, endok binji bîndambo kalandaukak. ¹⁴ Gan no en tuk natna mîwambi nambekak, endok bim nombo nîm kalandañmekak. Tambo tuk nak mîmîlok pat-namlak, walî endok giñan giñañ tuk dai no wandin indambi, tîmbi kaiktaumbi, papat kwambîñgan kuukak.”

¹⁵ Tîmbi tamdi manda wolok kusei nîm nandî-tombi niñguk, “Ama wopum, dîk tuk wîn naka namekañ! Nîm kañbi, nak nombo tukta kîmbi, tuk giñlepi, slakan ñandîñ yousiyousi bîut.” ¹⁶ Wîndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Ale, dîk ña, wapaka kiti nañgiipi, en gitâ undane bîukañ.” ¹⁷ Eumbi niñguk, “Nak wapatna nîm nat.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Dîk wapaka nîm nat elañ, wîn

dindim sînîk. ¹⁸ Gan dîk wapakai epguñ wîn kît tambon gitik, tîmbi ama nin en gitâ man nîndîngit kulañ, endî dîkok wapaka nîm, wala tîmbi manda elañ wîn biañgan sînîk.”

¹⁹ Yesuli wîndîñ eñgukta tîmbi tam walî nîñguk, “Ama wopum, nak gambi-nandîlet, wîn dîk plofet ama no. ²⁰ Wîndînda nak gan-nandîwa: kwet jañgin da patak wolok Samalia nînlok bep pañniilî Kunum Yambat mîlelem tîñmañgilîñ. Nîtek tîmbi Juda sindi amatamdi Jelusalem it kwelangot Kunum Yambat mîlelem tîñmîneliñdok pa eañ?” ²¹ Eumbi Yesuli tambane nîñguk, “Tam, dîk manda ñin dîka ganlet wîn nandi-kwambiñ daukañ: nain dumalaumbi, amatamdi kwet jañgin ñolokgot ba Jelusalem it kwet wolokgot Bep Yambat nîm mîlelem tîñmînekalîñ. ²² Samalia sindila Kunum Yambat mîlelem tîñmañ, endok kusal nîm nandi-kiliñ eañ, gan Juda ama nîndîla nin sînîk mîlelem tîñmamîñ en nandîñmamîñ, wîn kusei nîndînda: Kunum Yambatti amatam gitik kolanjîlok mîlapnan nanin yapma tîketîkelok ke-nan wîn Juda nîndok kandañ kusei kîmîkuk.

²³ Tîmbi nîm ombataumbi, nain wîn ip indatalelak, wolonda ni-wowoñ tîndîlok ama sisinîk endî Beptok kusal sisinîk wîn nandi-kiliñ eumbi, Woñinli ep tîmbi pañgitaumbi, ni-wowoñ tîñmînekalîñ. Wîn ama wandin wala Bepti yambi-galk tambi, ni-wowoñ tîñmîneliñdok ep kasileup nandîlak. ²⁴ Kunum Yambat en ama nîm, endî Woñ sisinîkta tîmbi en mîlelem tîñmîlok wolok telak biañgan sisinîk noñgangot patak. Wîn nîndîñ: endok kusal sisinîk wîn nandi-

kiliñ eumbi, Woñinli ep t̄mbi pañgitaumbi, ni-wowonoñ t̄-ñimlok.” ²⁵ T̄mbi tamdi n̄nguk, “Nak nandilet w̄n Mesia, koi no Klisto kitiañ, endi indauktok een. T̄mbi endi indamek, nepek gitik n̄ni-dakle t̄-ñim-taleukak.” ²⁶ T̄mbi Yesuli n̄nguk, “Nak nindi manda ganlet w̄n Mesia en wakan.”

²⁷ Wolongan endok gwañgwañiil undane bi tombi kañgilin, w̄n Yesuli tam gitā manda e-nandi t̄nguk, t̄mbi ka-silikñembi, nanandit kena t̄nggilin. Gan endoñnan nanin noli Yesu ñinditñ no nim ni-kañgilin, “Dik nekta lonjimbi ni-nandilañ?” ba “Kusei nekta tam ñakita manda e-nandi t̄lañ?” ²⁸ T̄mbi tam walit tuk kambot t̄ke-biñguk w̄n wolok biu palimbi, it kwelan undane ñambi, amatamda ñinditñ eni-ta-kuñguk, ²⁹ “Sindi nakita tuk bannan ñambi, ama no nokok ep t̄indinalok kusei gitik nani-talelak en bim kawit! En Mesia wakan bek?” ³⁰ W̄nditñ eumbi, amatamdi it kwet bimbi, Yesu kanepi ñañgilin.

³¹ Amatamdi gama nim bi tomñilimbi, gwañgwañiil Yesu ni-giñgiñembi eñgilin, “Ninindaut, nanañga na!” ³² Gan Yesuli tambane enguk, “Nokok nanañ pat-namlak w̄n sindi nim ka-nandi-dakleañ.” ³³ W̄nditñ eumbi, nisñgan ñinditñ e-nandi t̄nggilin, “Ama noli nanañ ep bim mik ba?” ³⁴ T̄mbi Yesuli enidaklembi eñguk, “Nak nin nani-mukuk endok man tañgoneñipi, kenan t̄mbettok namguk w̄n gitik t̄mba taleukak, walit wakan nokok nanañna tilak.”

³⁵ T̄mbi Yesuli yousimbi enguk, “Amatamdi ñinditñ pa eañ, ‘Yakip tipet tipet taleumbi, nanañ

mepmeptok nain indaukak.' Gan nak ñinditñ sanlet, sindi dausî deium ñaumbi, amatam nindoñ binep tañ wîn yambit: endi kena gitnañ nanañ bien epeptok ikan gitlitalak wandin. ³⁶ No en amatam wandin kuñgu taletalen nimnatnan yanañgitak, endi ama bien epep kena timbi, tuan kindem kasilelak wandin. Winditnda timbi tipitipi tilak gitâ bien epep tilakti yakan bienla silisili tamik. ³⁷ Manda no ñinditñ pa eañ, 'Ama noli tipitipi timbi, noli bien epep pa tilak.' Wîn kusei ñinditnda timbi manda wali sindok kandañ bien tilak: ³⁸ sindi kena noli tingiliñ wolok bien epneliñdok nak sani-mulam ñañgiliñ, wîn diwîn noli kena meñ tingiliñ, timbi sindi endok kenanjilok bien kasileañ."

³⁹ Samalia tamdi eñguk, "Endi nokok ep tindina gitik nani-dakle-talelak," winditñ eñgukta timbi endok ilnan nasi asupti Yesu en Mesia sinik winditñ wîn nandi-kwambitñ dañgiliñ. ⁴⁰ Winditnda timbi endi Yesuloñ bi tomgiliñ, endi Yesuli en gitâ kuuptok giñginembi, ni-tiañeumbi nandi-sembi, isi kwesinan sandap tipet kumbi, ⁴¹ gitngit manda enguk. Timbi manda eñgukta timbi amatam asupgan sinikt Yesu en Mesia sinik wîn nandi-kwambitñ dambi, ⁴² tamda ñinditñ niñgiliñ, "Wîn dikok mandañgalançot timbi nindit nombo nim nandi-kwambitñ damitñ. Tambo, nindit ninlok pawannili endok mandan nandimbi, ñinditñ nandi-dakleamitñ: biañgan sinik, ñine Mesia nin kwelalok amatam gitik kolanjilok kinjannan nanin yapma tikeukak en wakan."

Yesuli kena ama nolok niñañ timbi kindem

*dañguk**(Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)*

⁴³ Yesuli Samalia kwelan sandap t̄ipet pakap, Galili kwelan ñaupi ñañguk. ⁴⁴ Endi damañgan ñiñdiñ eñguk, “Plofet ama nolok ilnan nasili giñgiñgan n̄im pa t̄iñmañ.” ⁴⁵ Windiñda endi Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda w̄inası endi bo Kamaikamai gw̄ilatta Jelusalem ñambi, Yesuli nepek nek wolok t̄iñguk w̄in gitik kañgiñda t̄imbi enda not t̄iñmiñgiliñ.

⁴⁶ Yesuli Galili kwelan kuñipi, Kana it kwet wolok damañgan tuk t̄imbim wain indañguk, wandiñ kandañ endi b̄indambo ñam pakuk. T̄imbi Kapaneam it kwet walı Kana ñasitñgan pakuk, wandiñ ama wapmañdok kena ama noli kuñguk. Endok niñaañdi j̄imbat t̄iñgukta t̄imbi, ⁴⁷ endi Yesuli Judia kwelan nanin p̄mbi, Galili bi tomguk wolok ḡiñgit nandimbi, wolongan endoñ b̄iñguk. Biñbi, ni-ḡiñginembi, ñiñdiñ eñguk, “Wandingan, dik nakita Kapaneam ñambi, nokok niñana sembepi t̄ilak w̄in t̄imbi kindem dawin.”

⁴⁸ Windiñ eñgukta t̄imbi Yesuli ñiñdiñ niñguk, “T̄ikap amatam sindi jimba kundit ba kundit gitikñin daut samambi n̄im kañda, sindi nak n̄im nandi-kiliłkti ti-namañ.” ⁴⁹ Windiñ eumbi tambane niñguk, “Wopum, n̄im kañbi niñana sembekta, plapgan biumbi ñanda.” ⁵⁰ Gan Yesuli tambane niñguk, “Dik ñau. Niñañga ip kindem dam kulak.”

T̄imbi ama walı Yesuli manda niñguk w̄in nandi-kwambiñ dambi, ilan ñaupi ñañguk. ⁵¹ Ñañiñlimbi, endok kena gwañgwañiili en telaknan bi t̄imbi indaumbi, ñiñdiñ niñgiliñ,

“Dìkok nìñaañga ip kìndem dak kulak.” ⁵² Eumbi, nain nekta sìnìk kìndem dañguk wala eni-nandumbi nìñgiliñ, “Desa 1 kilok timlala tìmbìmbi, siñgin komba dìñguktì busukñeñguk.” ⁵³ Eumbi, beuli ka-nandi-dakleñguk, wìn 1 kilok timlala sìnìk Yesuli “Nìñaañga kìndem dam kulak” windiñ nìñguk. Tìmbi en gità amatam endok ilnan kuñgiliñ endì gitikti Yesu nandi-kìlikti tìñmìñgiliñ.

⁵⁴ Yesuli Judia kwelan nanin Galili kwelan undane bì tombi, bìndambo jimba kundit wìn tìmbìmbi, nain tìpet indañguk.

5

Yesuli tuk ban baliliñnan ama no tìmbi kìndem dañguk

¹ Nain nìtepek ñaumbi, Juda amatam dok gwìlat no tìmbi dumalaumbi, Yesuli Galili kwet bimbi, Jelusalem undane ñam pakuk. ² Jelusalem it kwettok sañ yama nolok koi wìn Sipsiplok Yama, * tìmbi yama wolok ñasiñgan tuk ban no patak, wolok koi wìn Judalok mandanjì plon Betesta kìtiañ. Tuk ban walì palanda kìt tambongot, [†] 3-4 tìmbi palanda wolok plon amatam jìmbatsiat

---

* ^{5:2:} Yama wolok sipsip yanañgilim lo-pìt pa tìñgiliñ. † ^{5:2:} Nandi-tale amali eañ, wìn tuk ban wìn wopum sìnìk, amali tìndin, tìmbi ban wìn palandalì tambilìmbi, tuktì tambon tambon pakimìk, tìmbi palandalì tuk ban wìn ep kle-gìmbut pakuk.

asup, wîn amatam dausî sipsipmîn, ba kesîsî kolan ba pîñgîpsî dalandañguk endî pakîliñ. ‡

⁵ Ama no gwîlat 38 gitîk jîmbat tîkeñgukta endî bo wolok pakuk. ⁶ Yesuli tuk bannan ña tombi, ama wîn kañbi ka-nandîñguk, wîn endî nain ombapgan wolok pakañguk. Wîndîñda endî ñîndîñ nî-nandîmbi eñguk, “Dîk kîndem dauñdok nandî-galk tîlañ ba?” ⁷ Eumbi, ama jîmbalattî tambane ñîñguk, “Wopum, tuktî sasîk tîmbîmbi, notna nolî nepmu plaptaumbi, tuk gînañ pîut ñak! Nîmda tîmbi, natnañgân pîmbîlok gliñgiliñ tîmbambi, dîwîn nolî napma klembi, dama pa pañ.” ⁸ Wîndîñ eumbi, Yesuli ñîñguk, “Dîk mîlapi, ipaka tîkembi ñau.” ⁹ Tîmbi wolongan ama walî kîndem dambi mîlapi, ipal tîkembi ñañguk.

Wîn Sabat patnandi nainda wîndîñ indañgukta tîmbi, ¹⁰ Juda ama biesîli ama kîndem dañgukta ñîndîñ nî-gîñgînembi eñgilîñ, “Man Sabat yañ! Dîk nîtek tîmbi endîkñê manda wîpi, ipaka tîkembi ñalañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama nep tîmbi kîndem dat endî ñîndîñ nanîk, “Dîk ipaka tîkembi ñau.” ¹² Eumbi nî-nandîñgiliñ, “Ama nindi ‘Ipaka tîkembi ñau’ ganîk?” ¹³ Gan Yesuli kîmîn wopum wolok pakîliñ endok boñgîpsînan paikukta tîmbi, ama

---

‡ 5:3-4: Nandi-tale ama dîwîndî manda kusip no gamañgot patak eañ. Wîn ñîndîñ, “Endî tuk sasîk tîmbektok mandî-pakañgiliñ. Wîn kusei ñîndîñda: nain no ba nola Wopumdok eñalo nolî tuknan pîmbi, tuk tîmbi sasîk tîñguk, tîmbi nin endî tuk gînañ dama pîliñguk endîñgot jîmbat wîn ba wîn inda-semguk walî tale-semlîñguk.”

kindem dañgukti en nin sînîk wîn nîm nandî-ñîmîñguk.

¹⁴ Siñgi kandañ Yesuli ama wîn tapma it sañ jimba gînañ tîmbi indaumbi nîñguk, “Nandilañ, dîk ip kindem dañguñda, yom nombo nîm tîmbekañ. Nîm kañbi, mîlap wopum sînîk nolî gepmek!” ¹⁵ Eumbi, amalî walinin pîm ña Juda ama biesiloñ ñâmbi, Yesuli tîmbi kindem dañguk wîndîñ eumbi nandîñgiliñ.

*Kunum Yambattok Niñañ ba kuñgu sisiniktok
kusei wîn Yesu en wakan*

¹⁶ Yesuli kundit wandisî Sabat patnandî nainda pa tîliñgukta tîmbi, Juda ama biesili kusei kîmîpi, mîlap pa miñgiliñ. ¹⁷ Tîmbi Yesuli enlok ep tîndîn kasopmeuktok ama biesila ñîndîñ enguk, “Bepnalî yousiyousiñgan kena ti-ta-kulakta tîmbi nak bo wîndîñgangot ti-ta-kuutat.” ¹⁸ Kusei wala tîmbi Juda ama biesili Yesu wîli kîmbektok telak lonji-sînîk tañgiliñ. Wîn endî Sabattok endîkñe manda lapîkuk walañgot nîm. Wîn endî Kunum Yambatta “Bepna” eñguk, walî en tîmbimbi, endî Kunum Yambat git tuopset noñgan tîñgukta tîmbi wîli kîmbektok telak lonjiñgiliñ.

¹⁹ Tîmbi Yesuli ñîndîñ tambane enguk, “Manda et walî biañgan sînîk. Tîmbi ñîndîñgot sanba: nak Kunum Yambattok Niñañdi natnalok nanandînala nepek no tîmbettok tuop nîm. Tambo nokok Bepnalî nepek nek tîmbimbi kalet, wîngot gumañ tîmbet. Wîn Beptî nepek nek pa tîlak, wîndîñgangot nak endok Niñañdi pa tîlet. ²⁰ Tîmbi endî gînañli nep kasilembi,

enlok ep t̄indin gitik w̄in daut namum kañbi pa t̄let. T̄imbi s̄indi ka-silikñembi, nanandi kena t̄neliñdok, endi kundit gitikñin daut namum kañbi t̄imbetat, t̄imbi wal̄i kundit damañgan t̄iñgut w̄in makle t̄inekalıñ.

²¹ W̄in ñiñdiñ: Bepnalı amá k̄imnan nanin ep t̄imbi m̄ilalımbi, kuñgu emlak, w̄indiñgangot nak endok Niñaañlı bo ama ninda kuñgu emepi nandilet enda emlet. ²² T̄imbi w̄ingot n̄im. Bepti ama no n̄im yambı-danlak. Tambo amali kuñgulok ba k̄imk̄imlok w̄in eu taletale kena w̄in Bepti nokok k̄itnanan k̄imit-taleñguk. ²³ W̄in kusei ñiñdiñda: endi enda kot giñgit mañ gitiktı nak Niñaañda w̄indiñgangot kot giñgit namneliñdok nandılak. No en giñqıñembi, nak Niñan kot giñgit n̄im namlak, endi Bep nani-mukuk enda bo kot giñgit n̄im pa m̄ilak. ²⁴ W̄in biañgan s̄inik.

T̄imbi ñiñdiñ sanba nandiwit: nin endi nokok mandana k̄imit-klembi, Bep nani-mukuk en nandi-kılıktı t̄iñmılak, endi kuñgu taletalen nimnat w̄in ikan palmılak. W̄in endi damañgan k̄imlok giñgit kuñguk, gan kuñgu sisinik wolok giñgit ikan indambi kulak, t̄imbi yomınlok k̄injan tambon n̄im ombı-t̄ikeukak. ²⁵ Manda wal̄i biañgan s̄inik.

T̄imbi nak ñiñdiñ sanlet: nain indaup t̄ilak wolonda amatam endok giñañji tip k̄imk̄imın endi nak Kunum Yambattok Niñaañ nokok mandana nandinekalıñ. Biañgan ñak, nain w̄in ikan indak, t̄imbi mandana nandi-dasiañdi patpat kwambıñgan kunekalıñ. ²⁶ W̄in kusei ñiñdiñda: nokok Bepna en kuñgu molomdi

amatam ep t̄imb̄i kaiktaumbi, kuñgu ememlok gemb̄in palm̄ilakta, t̄imbi nak endok Niññañdi w̄indit̄iñgangot t̄imbettok endi gemb̄in w̄in naka bo namguk. ²⁷ T̄imbi nak Ama Sis̄inikta t̄imbi endi nak amatam yamb̄i-danbettok ikan nanbi taleumbi, endi kuñgulok ba k̄imk̄imlok manda w̄in nak ewa taleukak.

²⁸ S̄indi wala nanand̄i kena nombo n̄im t̄inekalit̄iñ, w̄in kusei ñiñdiñda: nain indaukak wolonda sembisemb̄in git̄ik endi nokok mana malap nandimbi, ²⁹ sumji binekalit̄iñ, w̄in k̄indem t̄indi endi milapi, kuñgu kwambiñ kunekalit̄iñ, t̄imbi kolan t̄indi endi milapi, nak mandanj̄i ewa taleumbi, endi kolanj̄it̄lok tambon ombi-t̄ikenekalit̄iñ. ³⁰ Nak natnalok nanand̄inala nepek no t̄imbeptok tuop n̄im. W̄in Bepnali n̄itek nanlak, wolok tuopgan nak amatam pa yamb̄i-dani t̄ilet. T̄imbi nak telak d̄indim plon yamb̄i-dani t̄ilet, w̄in kusei ñiñdiñda: nak natnalok nanand̄ina n̄im k̄imit-klelet, tambo Bep nani-mukuk endok man tañgonembi k̄imit-klelet.”

Yesulok kusal t̄imb̄i inda-dakleuktok asup patak

³¹ T̄imbi Yesuli yousimbi, ama biesila enguk, “T̄ikap nak noñganlit̄iñgot natnalok kusatna e-daklewamda, s̄indi wala nandum biañgan n̄im t̄ilak. ³² Gan kusatna e-daklelok no patak, w̄in Bepna en wakan. T̄imbi nak ñiñdiñ nandit̄-daklelet: endi manda nokok plon elak wal̄ biañgan s̄inik t̄ilak.

³³ T̄imbi s̄ini nokok kusatna t̄imb̄i inda-daklenelit̄iñdok ama eni-mulimbi, endi Yoane tuk i-sem-i-semloñ ñam n̄i-nandit̄iñgiliñ, wolonda

Yoaneli kusatna sisinik wîn sanî-dakleñguk. ³⁴ Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon nîm panjañganelet, ganmek sîndî Yoanelok mandan nandî-dasiumbi, Kunum Yambatti kolanjîlok kînjannan nanin sapma tîkeuktok nak Yoanelok mandan wîn sanî-kaikta tilet. ³⁵ Sipalaktî duapi kolî salelak, wîndiñgan Yoaneli nokok kusatna tîmbi sale-samumbi, sîni nain dumangan endok mandanla tîmbi nandî-koñgomnat sîlisîli wopumgan tîñgîliñ.

³⁶ Kusatna tîmba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, tîmbi walî Yoanelok mandan makle-lak. Wîn nokok Bepnalî nak kena tîmba taleuktok namguk, wîn nak kundit pa tilet, walî wakan endî nak nani-mulîmbi indañgut wîn tîmbi inda-daklelak.

³⁷ Tîmbi wîngot nîm. Bepna nani-mukuk endî bo kusatna tîmbi inda-daklelak. Sîndî nain nola endok man malap nîm nandîñgîliñ, ba endok walan nîm kañgîliñ. ³⁸ Tîmbi endok mandan sîndok gînañjî gînañ nîm nandî-dasium patak, wîn kusei ñîndiñda: endî nak wakan nani-mulîmbi indañgut, ganmek sîndî nokok mandana nîm nandî-kwambiñ dañ.

³⁹ Sîndî kuñgu taletalen nîmnat wolok telak wîn manda youyoulin gînañ tîmbi inda-samektok nandañda tîmbi manda wîn pinatlonjî kena pa ti-kiliñ eañ, tîmbi manda walî wakan nokok kusatna eu daklelak, ⁴⁰ gañgan sîndî gîñgînembi, nak sep tîmba pañgîtaumbi, kuñgu sisinik wîn kasîlenelîñdok nokoñ nîm pa bañ.

⁴¹ Amalî kot gîñgit namañ ba nîm namañ, nak wala nandî-koñgom nîm pa tilet. ⁴² Gan

sındok kandañla wîndiñ nîm. Nak nandî-kiliñ ti-sambi, sambi-nandî-daklelet, wîn sındok gînañjîli Kunum Yambat nîm kasileañ. ⁴³ Neta, nokok Bepnalî nani-mulîmbi, endok kînjannan sîndoñ bîñgut, ganmek sîndî siñgi wîwît pa ti-namañ. Gan tîkap ama noli enlok nanandinla sîndoñ bîlakta, sîndî not pa tiñmañ. ⁴⁴ Sîndî nosiili kot gîñgit samañ wala nandî-koñgom pa tañ, gan Kunum Yambat noñgan sînîktî kot gîñgit samektok sîn gembî nîm pa kokañ. Wîndiñda tîmbi sîndî nîtek nokok mandana nandî-kwambîñ daneliñ?

⁴⁵ Bepnalok dainan nîndî sînîk mandalî sep youpi sani-kolaukak? Wîn nak nîm! Sîndî wîndiñ nîm nandî-namnekalîñ. Wîn ama sîndî sep kîmîlektok nandî-kwambîñ dañ, wîn Mose en wakan mandalî sep youlekak! ⁴⁶ Endî nokok plon manda youkuk, wala tîmbi tîkap sîndî endok mandan nandî-kwambîñ daumda, nokok mandana bo nandî-kwambîñ daneliñ. ⁴⁷ Gan tîkap sîndî Moseli manda youkuk wîn nîm nandî-kwambîñ dañda, nokok mandana nîtek nandî-kwambîñ daneliñ?”

6

Yesuli ama 5,000 wakît tam git gwañgwa bisat nanañ ep towiñguk

(Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17)

¹ Tîmbi Yesuli Galili kwelan undanem bî pakap, nain nola kîkeñ tîkembi, Galili tuk guañ, wolok koi no Taibelias, wîn dikñembi, tombon kandañ gwañgwâñii gitâ wandiñ ñañguk. ² Tîmbi amatam kîmîn wopumdi Yesuli jimba kundit ama

jimbatsiatta ti-semlitnguk win pa kayañgiliñda t̄imbi, en kle-ḡimḡim embi ñañgilin. ³ T̄imbi Yesuli tambon kandañ ña tombi, kwet jañgit nolok lombi, gwañgwāñii git̄a pip pakuk. ⁴ (Nain wolonda Juda amatam dok gw̄lat wopum no, koi Kamaikamai gw̄lat, wal̄ dumalañguk.)

⁵ T̄imbi Yesuli deium ñaumbi, amatam k̄im̄in wopum endoñ b̄umbi yambimbi, Filipta ni-nandimbi eñguk, “Niñdi nanañ denanin tuambi, amatam ñandin s̄inik ep towineñ?” ⁶ (Endi amatam ep towiuktok nandi-sambat ikan tiñguk, gan Filiptok nanandi-kiliiktin ka-nanduktok wiñdiñ eñguk.) ⁷ T̄imbi Filipti tambane niñguk, “T̄ikap niñdi kena t̄imbi, sandap 200 wolok tuan pat-n̄imumda, m̄inem wal̄ plaua nanañ tuanambi, amatam noñgan noñganlı lakatgot naneliñda, wal̄ gama tuop n̄im ti-semek.” ⁸ T̄imbi Yesulok gwañgwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayañ, endi Yesu niñdiñ niñguk, ⁹ “Gwañgwa no ñin patak, endok plaua nanañ win bali kw̄ilanlı tiñdin kit tambongot git̄ mikbalak sinjin tipet palmılak. Gan plaua git̄ mikbalak wandin wal̄ amatam asupgan pakañ niñtek tuop ti-semek?”

¹⁰ T̄imbi Yesuli gwañgwāñii enbimbi, endi amatamdi pip patneliñdok enbimbi pipakiliñ. (Kwet wolok kli asup pakuk.) T̄imbi ama endok kw̄inakw̄inatsi win 5,000 ba niñtepek. ¹¹ T̄imbi Yesuli plaua nanañ win epbi, Kunum Yambat weñmimbi, amatam wolok pipakiliñ enda dani-semneliñdok gwañgwāñila emguk. Emu taleumbi, mikbalak tipetta wiñdiñgangot

tīñguk. Tīmbi amatamdi nandi-galksiloc tuop epbi nañgilin. ¹² Na tokñeumbi, Yesuli gwañgwāñiila enguk, “Nanañ nambimbi, dīp pat-ta-ñalak wīn kiulit! Nīm kañbi, binam pap kolauk.” ¹³ Wīndiñda endi amatamdi nanañ na-tilap biñgilin wīn kiukilin, wīn plaua nanañ kit tambongot wolok dīpdīpli sandiñ lik 12 tokñeñgilin.

¹⁴ Amatamdi Yesuli jimba kundit wīn tīmbim kañgilin da tīmbi manda nīndiñ eu satañguk, “Biañgan sīnik, Kunum Yambatti plofet nī-mulim kwelan indauktok een ¹⁵ wīn ama ip nīakan sīnik!” ¹⁵ Endi wīndiñ eumbi, Yesuli yambim nandiñguk, wīn amatamdi en kaikgan tīkembi, ama wapmañj i wīndiñ mambim ilektok nandi-sambat tīngiliñ, wala tīmbi endi yambik bimbi, bindambo engan kwet jañginnan loñguk.

*Yesuli tuk guañ plon yalimbi ñañguk
(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)*

¹⁶ Timlala tīmbimbi, Yesulok gwañgwāñiil kwet jañginnan nanin tuk guañnan pīmbi pakilin. ¹⁷ Pakap, kwet kīlim eumbi, Yesuli endoñ gama nīm bīñgukta tīmbi endi kīkeñ plon lombi, tuk guañ dīkñembi, ña Kapaneam kandañ ñanepi ñañgilin. ¹⁸ Ñañilimbi, sasale wopum bīmbi, tuk pendilimbi, tuktok gembindi wopumgan mīlakuk. ¹⁹ Endi 5 ba 6 kilomita wolok tuop kīndit ñambi kañgilin, wīn Yesu kesikti tuk plon yaliyalibīmbi, kīkeñ tīmbi dumalaum kañbi misiñgilin. ²⁰ Gan Yesuli enguk, “Ñin natna sīnik, nīm misineliñ.”

¹⁴ 6:14: Lo 18:15,18

Wîndîñ eumbi, ²¹ gwañgwañiili kîkeñ gitnañ nañgip lonelîñdok nandi-koñgom tîñgiliñ, tîmbi wolongan kîkeñdi kwet ñanepi ñañgiliñ wandîñ ña suañguk.

Kuñgulok nanañ biañgan sisinik win Yesu en wakan

²² Kwet salaumbi, amatam tuk guañ tambon kandañ gamañgot pakiliñ endi ka-nandi-tomgiliñ, win “Desa kîkeñ noñganliñgot ñolok pakuk, gan Yesuli wolok plon nim loñguk. Win gwañgwañii nîsiñgot wolok plon lombi ñataleñgiliñ.” ²³ Tîmbi kîkeñ diwîndi Taibelias it kwelan nanin bîmbi, Yesuli Kunum Yambat weñmîmbi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ñasîñgan bî tomgiliñ.

²⁴ Tîmbi amatamdi ka-nandi-tomgiliñ, win Yesu git gwañgwañiili kwet wolok nombo nim pakiliñ, wala tîmbi endi kîkeñ wandîñ bî tomgiliñ wolok plon lombi, Yesu lonjinepi Kapaneam it kwelan ñañgiliñ. ²⁵ Ñambi, Yesu en tuk guañ tambon kandañ tîmbi indaumbi, nînandîmbi eñgiliñ, “Endaut, dik dawanda ñandîñ bîñ?” ²⁶ Tîmbi Yesuli e-nandînjî win nandi-kîmnembi, ñîndîñ tambane enguk, “Ba sîndi nak jimba kundit asup tîmbam kañbi, kusatna nandi-dakleñgiliñda tîmbi nep lonjañ ba? Win biañgan nim! Nak sanlet, win sîndi nandi-galksîlok tuop nanañ na tokñeñgiliñ, walañgot tîmbi nep lonjañ.

²⁷ Sîndi nanañ kolalak wandin kasîlenelîñdok kena boñgit nim tînekaliñ. Tambo sîndi nanañ walî sep tîmbi kaiktaumbi, kuñgu taletalen

nimnat samlak wîn kasileneliñdok gîñgînembi, kena boñgit tînekalîñ. Tîmbi nak Ama Sîsinikti nanañ wakan sametat, wîn kusei ñîndîñda: Bep Yambatti nak wîndîñ tîmbettok nanbi taleñguk.”

²⁸ Wîndîñ eumbi, endî ni-nandîñgîliñ, “Ale, nîndî Kunum Yambattok kenan tîneñdok nîtek sînîk tîlok?” ²⁹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Yambat endî ñîndîñ tînelîñdok nandî-samlak: sîndî endî ama nin ni-mulîm pî indañguk, wîn natna nandî-kîlîktî ti-nam-ta-kunekalîñ.”

³⁰⁻³¹ Amatamdi manda wîn nandîmbi, ñîndîñ ni-nandîñgîliñ, “Ale, dîk jimba kundit nek sînîk no tîmbîm kañmek, dîk manda biañgan elâñ wîn gumañ nandî-kwambîñ daneñ? Wîn ñîndîñ youyoulin patak, ‘Endî nanañ kunum gînañ nanin emum nayañgîliñ,’ ³¹ wala tîmbi Mose endîla nîndok bep pañniila nanañ koi mana wîn kwet sîlaninnan emumbi nayañgîliñ. Wîndîñda dîtna kundit engano nek sînîk daut nîmetañ?”

³² Eumbi tambane enguk, “Endî nanañ wîn nayañgîliñ wîn biañgan sînîk, gan nak ñîndîñ sanba: nanañ kunum gînañ nanin emguk wîn Mose nîm. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ sîsinik wîn kunum gînañ nanin pa samlak.

³³ Wîn kusei ñîndîñda: nek ñalî kunum gînañ nanin pîmbi, kwelalok amatam kuñgu sîsinik emlak, walî nanañ biañgan sîsinik Kunum Yam-bat en pa samlak wakan.” ³⁴ Eumbi niñgîliñ, “Wopum, dîk nain tuop nanañ wîn nîmekañ.”

³⁵ Eumbi enguk, “Kuñgu sîsinik wolok nanañ wîn natna wakan. No en nokoñ bîmbi, nep yousîmbi, nandî-kîlîktî ti-namlakta, endok gînan tipmînli

³⁰⁻³¹ **6:30-31:** Naimaia 9:15, Kap 78:24, 105:40

nanañ tukta nombo nîm kîmbekak.

³⁶ Gan nak sangut wolok tuop sîndî nokok kusatna ikan nambî-nandañ, gañgan nîm nandi-kîlîktî tañ. ³⁷ Bepnalî amatam nokok kîtnanan yapitak, endî gitîktî nokok kandañ bî-talenekaliñ. Tîmbi nokok kandañ bañ wîn nak endoñnan nanin no nîm ep kleutat. Nîm sînîk.

³⁸ Wîn kusei ñîndîñda: nak natnalok mana tañgoneupi kunum gînañ nanin kwelan ñîn nîm piñgut. Tambo Bepnalî nani-mukuk endok man mandan tañgoneuttok indañgut. ³⁹ Tîmbi endok man mandan wîn ñîndîñ: amatam nokok kîtnanan yapit-taleñguk, endoñnan nanin walî no nîm pait-talenekaliñ. Tambo nak endî gitîk ep kamaimbi, nain taletalennan kîmnan nanin epma mîlat-talenekaliñ. ⁴⁰ Wîn Bepnalî ñîndîñ indauptok nandi-galk talak: amatam nin endok Niñaañ nokok kusatna nambî-daklembi, nandi-kîlîktî ti-namañ, endî gitîk kuñgu taletalen nîmnat wîn kasîlenekaliñ, tîmbi nain taletalennan natna mek kîmnan nanin epma mîlatnekaliñ.”

⁴¹ Yesuli “Nanañ kunum gînañ nanin piñguk wîn natna” wîndîñ eñgukta tîmbi, Juda ama biesîli kusei kîmîpi, endok plon e-balep tîmbi, ⁴² nîsîñgan e-nandi tîmbi eñgilîñ, “En Yesu yañ, Joseptok niñaañ wîn, tîmbi nîndî endok meñ beu nandi-semamiñ! Nitekta tîmbi ama wandin walî kunum gînañ nanin kwelan piñguk wîndîñ pa elak?” ⁴³ Eumbi tambane enguk, “Sîndî sînlok boñgîpsînan e-balembalep nombo nîm tîmbit. ⁴⁴ Bep nin nak nani-mukuk en amatam nokoñ nîm yanañgilîmda, ama noli nokoñ bîmbi, nep kle kunelîñdok tuop nîm.

Timbì nain taletalennan natna mek kîmnan nanin ep timba mîlatnekaliñ. ⁴⁵ Plofet amali manda youkîliñ wolok gînañ ñîndiñ youyoulin patak, ‘Kunum Yambatti amatam gitik eni-daut ti-sembi, nanandi emekak.’ [◊] Wîndiñda timbi amatam Bepti nanandi emlak wîn nandîmbi nandi-dasiañ, endi gitikti nokoñ bîmbi, nep kle kuañ.

⁴⁶ Ama noli Bep daili kañguk wîndiñ nîm sanlet. Wîn nak Bep git kukap kwelan pi in-dañgut, nak noñgandîñgot en kañgut. ⁴⁷ Wîn biañgan sisinik. Timbi ñîndiñ sanlet: nin endi nandi-kîlikti ti-nam-kulakta, endi Bep git papat kwambiñgan kulak. ⁴⁸ Kuñgu sisinik wolok nanañ wîn natna wakan. ⁴⁹ Sîndok bep pañjîil kwet sîlaninnan kuñipi, nanañ koi mana kunum gînañ nanin piñguk wîn nayañgilîñ, gañgan endi sembi-taleñgilîñ. ⁵⁰ Gan nanañ sisinik kunum gînañ nanin piñguk walî mana wandin nîm. Tambo nin endi nanañ wakan nalak, endi nîm sembekak.”

⁵¹ Yesuli yousimbi enguk, “Nanañ kunum gînañ nanin pîmbi, kuñgu sisinik wîn pa samlak wîn natna wakan. No en nanañ wîn pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak. Nanañ wîn nokok piñgi-pna, timbi kwelalok amatamdi papat kwambiñgan kuneliñdok nak tapma ti-semetat.”

⁵² Yesuli wîndiñ eñgukta timbi Juda ama biesili gînañji komba diumbi, kusei kîmipi, nîsiñgan e-tañan timbi, ñîndiñ eñgilîñ, “Ama wandin walî enlok piñgiu nînda nîmum naneñdok telak no nîm patak!” ⁵³ Eumbi enguk, “Manda et

---

[◊] 6:45: Aisaia 54:13

walî biañgan sînîk. Tîmbi ñîndîñgot sanlet: tîkap sîndî Ama Sîsînîk nokok pîñgîpna git wekatna nîm nanekaliñda, kuñgu sîsînîk walî nîm pat-samekak. ⁵⁴ Gan nokok pîñgîpna git wekatna na-ta-kulaktî kuñgu taletalalen nîmnat wîn ip palmîlak, tîmbi nain taletalennan natna en kîmnan nanin tîmba mîlalekak. ⁵⁵ Wîn kusei ñîndîñda: nokok pîñgîpna git wekatna walî nanañ tuk sîsînîk. ⁵⁶ Wîndîñda tîmbi nin endî nokok pîñgîpna git wekatna na-ta-kulak, endî nakîta galî-kwambiñ dambi kulak, tîmbi nak en gitâ galî-kwambiñ dambi kulet. ⁵⁷ Bep kuñgu molomdi nanî-mupi, kuñgu namgukta tîmbi kulet. Wîndîñgangot nin endî nak nep na-ta-kulakta, nak kuñgu sîsînîk wîn ip pa mîletta tîmbi endî papat kwambîñgan kuukak. ⁵⁸ Nanañ kunum gînañ nanin pîñguk wîn natna wakan. Nanañ ñalî bep pañdi nanañ koi mana wîn nambi, kukap sembiñgiliñ wandin nîm. Tambo nin endî nanañ ñîn pa nalakta, endî papat kwambîñgan kuukak.”

⁵⁹ Yesuli Kapaneam it kwelan papi, it kiyau gînañ amatam enî-daut tî-semguk, wolonda endî manda wîndîñ eñguk.

Manda kuñgu taletalalen nîmnat wîn tîmbi indanîmlak wolok kusei wîn Yesu en wakan

⁶⁰ Amatamdi Yesuli enlok pîñgiû git wekai nanala manda eum nandîmbi, en kle-kuñgiliñ, endoñnan nanin asuptî ñîndîñ eñgiliñ, “Manda ñîn mîlap sînîk yañ. Nindi sînîk kîndem nandî-dasiuk?” ⁶¹ Gan endî e-balep wîndîñ tîñgiliñ wîn Yesuli enlok gînan gînañ ikan nandî-daklembi enguk, “Manda walî sîndok nanandî-kîliktînjî

timb̄i kolalak ba? ⁶² W̄ind̄iñda timbi t̄ikap s̄indi nak Ama S̄is̄in̄kt̄i dama pakutnan undane lowambi namb̄inel̄iñda, n̄itek nandi-namneliñ? ⁶³ W̄in Kunum Yambattok Woñin wali wakan kuñgu s̄is̄in̄k w̄in samlak, timbi kwelan ama noli wolok sep plaptauktok tuop n̄im. W̄in natna manda san̄i-talelet wali sep timbi pañḡitaumbi, s̄indi Woñ wakit kuñgu s̄is̄in̄k w̄in gumañ kasileañ. ⁶⁴ Ganmek s̄indoñnan nanin d̄iw̄ind̄i nokok mandana n̄im nandi-dasiañ.” (Yesuli manda w̄in eñguk w̄in kusei ñiñdiñda: endi kenan kusei k̄im̄kuknan ikan yambi-nandi-dakleñguk, w̄in ama nind̄i en n̄im nandi-kilikt̄i tiñmiñgil̄iñ, ba nin s̄in̄kt̄i en kanj̄ikñiilok k̄is̄inan k̄imilekak.) ⁶⁵ Timbi yousimbi enguk, “Amatam d̄iw̄ind̄i nokok mandana n̄im nandi-dasiañda timbi nak ñiñdiñ ikan sanit̄: t̄ikap Bept̄i ama no n̄im nandi-taleñmekta, endi nokoñ b̄imbi, nep kle-kuuktok tuop n̄im.”

⁶⁶ Yesuli manda w̄indiñ eu taleumbi, en kle-kuñgil̄iñnan nanin asupti en siñgi w̄iliñ ñambi, en git̄a nombo n̄im kuñgil̄iñ. ⁶⁷ W̄ind̄iñda timbi Yesuli gwañgwañii 12 eni-nandimbi eñguk, “Ba s̄indi bo nak namb̄ik bimbi, ñanepi nandañ ba?” ⁶⁸ Eumbi, Simon Petlol̄i tambane niñguk, “Wopum, n̄indi d̄ik gambineñda, nindōñ s̄in̄k ñaneñ? Neta, manda kuñgu tale-talen n̄imat w̄in timbi inda-niñmlak w̄in d̄ik noñgand̄iñgot pa n̄in̄ilañ. ⁶⁹ Timbi n̄ind̄ila ikan gamb̄i-nandi-daklembi, nandi-kwambiñ damiñ, w̄in d̄ik wakan Kunum Yambatti gep danbi gan̄i-mukuk.”

⁷⁰ Timbi Yesuli tambane enguk, “Natnañgan gwañgwā 12 sep kasileñgut. Ganmek s̄indoñnan

nanin nolit kolan molomdok gitngit kulak.”
71 Windiñ eñguk wîn Simon Iskaliottok niñnañ Judas enda eñguk. Wîn kusei ñindîñda: Judas endi gwañgwâ 12 endoñnan nanin no, ganmek endi Yesu kanjikñiilok kisinan kîmlepi tiñguk.

7

Yesulok kwayañili en nim nandi-kilikti tiñmiñgiliniñ

1 Wolok siñgi kandañ Juda ama biesili Yesu wili kîmneliñdok telak lonjiñgiliniñda tîmbi, endi Judia kwelan nombo nim kuñgulok nandimbi, Galili kwet wandiñ kandañ kle-gimbut ñambi kuñguk.

2 Tîmbi Juda amatam dok gwîlat no, wîn gonjala it gitnañ papattok gwîlat * walit dumalañguk. Gwîlat wîn Jelusalem indauptok tiñgukta tîmbi, **3** Yesulok kwayañili ñindîñ niñgiliniñ, “Dîk ñalinin pîmbi, gwîlatta Judia kwe lan ñambi, kundit engano pa tiñañ wîn wolok tîmbekañ. Windiñda amatam gep kle-kuañ endi wîn gumañ kaneliñ. **4** Neta, kot gitngit tîkeuktok nandîlakti kena pat-sembin nim pa tiłak. Dîk kundit wandin pa tiñañda tîmbi, kwe lan kuañ gitik enda dîkok kusaka tîmbi indadakle-semun.” **5** (Yesulok kwayañili bo en Mesia sînik wîn nim nandi-kwambîñ dañgiliniñda tîmbi manda wîndiñ eñgiliniñ.) **6** Windiñda Yesuli tambane enguk, “Nokok nainna gama nim indañguk,

---

* **7:2:** Bep pañjiilit kwet sîlaninnan kuñipi, sel isi gitnañ dou-mîlat tiñgiliniñ, nain wîn nandi-kaiktaneliñdok Juda amalit gonjala it gitnañ papattok gwîlat wolonda gonjala it kîndipi, wolok dou mîlat tiñgiliniñ (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).

gan sìndila gwìlatta nain no ba nola ñanepi ñaneliñ, wali bo kìndemgot. ⁷ Wìn kwelalok giñgitñili kusei nìmnat nìtek tìmbi sambì-kunjit tì-samneliñ, gan nakta endok kunditsì kolan wìn ewa dakle-ta-kuletta tìmbi, endì nambì-kunjitta pa tì-namañ. ⁸ Sìndì sìngan gwìlatta Jelusalem ñanekalìñ, gan nakta nainna gama nìm indañgukta tìmbi nìm ñautat.” ⁹ Wìndiñ embi, Galili kwelan wìñgan pakuk.

Yesulok mandan ba kundil wìn Kunum Yambat-toñnan nanin

¹⁰ Yesulok kwayañili Jelusalem gwìlatta ñataleumbi, endì bo ñañguk, gan endì indañgan nìm ñañguk, endì pat-sembyn gitagitak ñañguk. ¹¹ Tìmbi gwìlat wolonda Juda ama biesili en lonjìmbi, “Ama wìn dek?” embi, e-nandi-ta-kuñgilìñ. ¹² Tìmbi kìmin wopumdok boñgipsinan asuptì Yesulok plon manda janjat eñgilìñ. Dìwìndì “Endì ama kìndem” wìndiñ eumbi, dìwìndì ñìndiñ eñgilìñ, “Nìm, endì amatam nanandìnjì tìmbi kamalalak.” ¹³ Gan Juda ama biesìla misiñgilìñda tìmbi ama noli Yesulok plon manda indañgan no nìm eñgilìñ.

¹⁴ Gwìlat ip palim boñgiptaumbi, Yesuli tapma it sañ jimba giñañ lombi, kusei kìmipi, amatam eni-daut tì-semguk. ¹⁵ Tìmbi Juda ama biesili endok mandan nandìmbi, nanandi kena tìmbi eñgilìñ, “Endìkñe manda nandi-tale ama noli en nìm ni-daulimìñguk, gan nìtek tìmbi nandìnandi wopum wandin palmìlak?” ¹⁶ Wìndiñ eumbi, Yesuli tambane enguk, “Nak nanandi emlet wìn natnaloñnan nanin nìm, wìn Kunum

Yambat nindi nani-mukuk endoñnan nanin. ¹⁷ T̄imbi no endi Kunum Yambattok man k̄imit-kleuptok nandimbi k̄imit-klelak, endi ka-nandi-dakleukak, w̄in nanandi wal̄ denanin s̄inik, w̄in Kunum Yambattoñnan nanin, ba ama s̄ilanin no nomik natnalok nanandinala pa elet. ¹⁸ Enlok nanandinla manda elakti enlok koi giñgit t̄ike-louptok w̄ndiñ pa t̄ilak. Gan nin endi ni-mukuk endok koi giñgit t̄ike-louptok kena t̄ilak, endi biañgan molom, juluñit endok kandañ no nim palmilak.

¹⁹ Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan sindok bep pañjiila eni-daut ti-semguk w̄in pat-samlak, gañgan sindoñnan nanin noli manda gitik w̄in no nim k̄imit-kleañ. W̄indiñda t̄imbi sindi kusei nekta nak s̄inik nepbi, nilim k̄imbettok telak lonjañ?” ²⁰ Eumbi, k̄imin gitiktí tambane niñgiliñ, “Nindi gwili k̄imbeñdok telak lonjilak? Yal kolandi pi-gamumbi, e-kamakama t̄ilañ!” ²¹ Eumbi enguk, “Nak Sabat patnandi nainnan kundit engano noñgan tiñgutta t̄imbi, sindi gitik wala nandum piumbi, nanandi kena tañ. ²² Sindok kandañ, sindi niñañjiilok siñginji d̄ip gwilap w̄in Sabat patnandi nainnan bo pa dombañ, Moseli bep pañjiila enguk wolok tuop. (Gan dombi kundit telak w̄in Moseloñ nanin nim, w̄in sindok bep pañjiiloñ nanin.) ²³ Tiñkap sindi Moselok endikñe mandan w̄in nim witneliñdok niñañjiilok siñginji d̄ip gwilap w̄in Sabat patnandi nainnan bo k̄indem pa dombañda, nitek t̄imbi sindi nak Sabat patnandi nainnan ama nolok siñgin gitik t̄imba k̄indem da-taleñguk, wala gimbít ti-namañ? ²⁴ Sindit yop tambi, ama

dausiļiñgot yambî-danbi, yom plon nombo nîm yapitnekaliñ. Tambo sîndî nek wali Kunum Yambattok dainan dîndîm sînîk wolok tuop ama yambî-danbi, dîndîmgan tînekaliñ.”

*Amatamdi Yesu en Mesia ba nîm wala gînañ
tipet tiñgiliñ*

²⁵ Wolonda Jelusalem nasi dîwîndî kusei kîmîpi, nîsiñgan Yesulok plon ñîndîñ e-nandî tîmbi eñgilîñ, “Nîndok ama biesili ama wîwittok nandañ wîn ñakan bek. ²⁶ Nîtek tîmbi endî ñolok indañgan ipi, manda samakgan elak, tîmbi ama biesili enda manda no nîm nîañ? Ba endî en Mesia sînîk wîndîñ biañgan nandî-ñîmañ bek? ²⁷ Gan nîtek? Mesia en indaumek, endî denanin wîn no nîm nandîñmînekalîñ, gan nîndîla ama ñolok il kusei wîn nandîñmamîñ.”

²⁸ Wîndîñda tîmbi Yesuli tapma it sañ jimba gînañ amatam eni-daut ti-semñîpi, manda tambon ñîndîñ wopumgan eu piñguk, “Sîndî nokok kusatna nandî-nambi, nak denanin wîn biañgan nandî-namañ ba? Gan nak natnalok nanandinala nîm bi indañgut. Tambo nin nak nani-mukuk, endî biañgan molom sînîk. Sîndîla en nîm nandîñmañ, ²⁹ gan nakta en nandî-kiliñ tiñmilet, wîn kusei ñîndîñda: nak en gitâ palambi nani-mulîmbi, pi indañgut.”

³⁰ Yesuli Kunum Yambattoknan nanin piñguk wîndîñ eñgukta tîmbi ama dîwîndî en tiñkenepi ti-tîlakiliñ, gan endok kîmkîmlok nainñîn gama nîm indañgukta tîmbi, amalî en tiñkeneliñdok tuop nîm. ³¹ Ganmek kîmîn gitîk endok boñgiçpsînan amatam asupti Yesu en Mesia sînîk wîn nandî-kwambîñ dambi, nîsiñgan ñîndîñ

eñgiliñ, “Ama ñalı Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa tıłak! Ama nolı indam, en makleuktok tuop nım bek ya.”

³² Kımın gitikti Yesulok plon manda janjat wındıñ eumbi, Falisi amalı wıñ nandımbi, tapma ama biesıla enbımbi, endı tapma ittok kamaikamai ama dıwıñ yakan eni-mulımbi, Yesu tıkenepi ñaṅgılıñ. ³³ Tımbi Yesuli eñguk, “Nak nain dumangangot sıñ gitıa gama paletat. Pakap, nani-mukuk endoñ undane ñawambi, ³⁴ sındı nak nep lonjımbi, nım nambınekalıñ, tımbi nak paletatnan sındı ñaneliñdok tuop nım.” ³⁵ Wındıñ eumbi, Juda ama biesili nısiñgan ñındıñ e-nandıñgılıñ, “Nındı en lonjımbi nım kanekamıñ, wındıñ elakta tımbi endı dendıñ ñaupi elak? Ba endı nındok notnii dıwıñ papusenem papi, Grik amalok boñgıpsınan kuañ endoñ ñambi, Grik ama eni-daut ti-semepi elak ba? ³⁶ Tımbi nındı lonjınekanmıñ, gan nım kanekamıñ, tımbi nındı endı palekaknan ñaneñdok tuop nım wındıñ elak, manda wolok kusei wıñ nıtek?”

Kuñgulok tuk biañgan sisinik wolok kusei wıñ Yesu en wakan

³⁷ Gonjala it gwılat wolok nain taletalen walı loloñ sıñık. Sandap wolonda Yesuli tapma it sañ jimba gınañ mıláp ipi, kiti-kolı pıumbi eñguk, “No en tukta kımlakta, endı nokoñ bımbi nambıñ! ³⁸ Kunum Yambattok mandan youyoulın patak, wolok tuop nin endı naka nandıklıktı ti-namlakta, ‘tuk en tımbı kaiktauktok walı endok gınañ gınañ tokñe map pıne-tańaukak.’” ³⁹ Yesuli tuktok plon eñguk, wıñ endı

Dindim Woñlok plon eñguk. (Wîn Yesu nandikiliktî tî-nîmañdî Woñ wîn kasilenepi tîñgilîñ, gan nain wolonda Kunum Yambatti Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama nim tîke-loñgukta tîmbi Dindim Woñ gama nim nî-mulimbi, kwelan piñguk.)

⁴⁰ Yesuli wîndiñ eumbi nandîñgilîñ, wolonda dîwîndî ñîndiñ eñgilîñ, “Biañgan sînîk, ama ñali plofet indaindalok een ip en wakan.” ⁴¹ Tîmbi dîwîndî eñgilîñ, “Endî Mesia sînîk.” Gan dîwîndî ñîndiñ eñgilîñ, “Nîm ya! Mesialî Galili kwelan nim indauktok een!” ⁴² Manda youyoulîn patak walî ñîndiñ elak: Mesialî Devittok komblin, tîmbi endok il kusei Betleem wandîñ indaukak.” ⁴³ Wîndiñda tîmbi amatamdi Yesu en nin wala embi tambîkîlîñ. ⁴⁴ Tîmbi dîwîndî en tîkeneliñdok nandî-galk tîñgilîñ, gan ama noli en nim tîke-kañgilîñ.

Juda ama biesili giñginembi, Yesu nim nandikiliktî tîñmiñgilîñ

⁴⁵ Tîmbi tapma it kamaikamai amali undanembi, tapma ama biesi git Falisi amaloñ ña tombîmbi, endî eni-kañbi eñgilîñ, “Kusei nekta sindi en nim tike nañgipi bañ?” ⁴⁶ Eumbi tambane engilîñ, “Manda elak wandin ama noli no nim eumbi nandîñgiñ!” ⁴⁷ Eumbi, Falisi amali enombîmbi eñgilîñ, “Nîm kañbi, endî sînda bo juluñit ti-samek.” ⁴⁸ Ba kandîkñe ama git Falisi ama nîndoñnan nanin noli Yesu wîn nandikiliktî tîñmiñguk ba? Nîm yañ! ⁴⁹ Wîn kîmîn gitik, nindî Moselok endîkñe manda nim nandidakleañda tîmbi jîmbiñdok giñgit kuneliñdok

nandi-semamitñ, endi wakan Yesu nandi-kilikti tñmañ.”

⁵⁰ Timbi ama biesi endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nindı damañgan tim no Yesu kauptok ñañguk, endi ñinditñ enguk, ⁵¹ “Nindok endikñe mandanili ñinditñ tineñdok elak: nindit yop tambi, ama kit yout tamitñ tambon manda ena taleumbi, winditñ nim tñmiloc. Tambo nindit endok ep tindit win eu indadakleuktok nain mimbı, endok kusal win kanandi-daklembi, wolok siñgi kandañmek endok mandan ena talelak.” ⁵² Eumbi, noliili tambane nñgiliñ, “Nim kañbi, ditna bo endok nol no Galili nanin! Tíkap dik manda youyoulin patak win pinat-lonjilonji tímbeñda, dik kadakleuñ, win Galili kwelan plofet ama no nim indanelitñdok een.” ⁵³ Winditñ eumbi, endi walinin pim ñambi, isinan ña-taleñgiliñ.

8

¹ Gan Yesu endila Oliv kwet jañginnan ñambi loñguk.

Tam telak joñgo kuñguk no Yesuloñ nañgipi biñgiliñ

² Kwet salawa salawa timbimbi, Yesuli tapma it sañ jimba ginañ bindambo undane loumbi, amatam gitiktı endoñ bim kle-gimbulimbi, endi pip papi, kusei kimipi eni-daut ti-semguk.

³ Tiñtilimbi, endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama diwin endi tam wapaiat no telak joñgo kuum kañbi tikeñgiliñ win nañgip bimbi, amatam Yesulok mandan nandi-pakiliñ endok boñgipsinan kimilim ilimbi, ⁴ Yesula nimbi

eñgiliñ, “Endaut, tam ñin telak joñgo kuñiliñbi tikeumbi, nañgipi bamiñ. ⁵ Moselok endikñe mandalí tam wandisi wín kawattí yandip kím tindilok nínlak. Ale, dikta nítek ti-ñimineñdok ewiñ?” ⁶ Endi Yesu manda plon kímítneliñdok kusei lonjimbi, mandanjili sisooñ tiñmínep nandimbi, wíndiñ ní-nandiliñ. * Gan Yesuli nandi-kímnembi, mumuñanembi, kwet kwiliñ plon kii níñanlı kundit youkuk. ⁷ Tiñiliñbi, nombo nombo ní-nandumbi, miłap ipi enguk, “Síndoñnan nanin nindí yom no ním tiñguk, wandin walí kíndem telak dama ti-sambi, kawat tike kopi wílin.”

⁸ Tímbi Yesuli bìndambo mumuñanembi, kwet kwiliñ plon kii níñanlı kundit youkuk. ⁹ Tímbi amalí manda wín nandimbi, endi kusei kímipi, noñgan noñgandí walinin pím ñañgiliñ, wín ama gwílatsi wopum endi dama ñaumbi, diwíndi bo ep klem ña-taleumbi, Yesu gitá tam endiñgot pakimík. ¹⁰ Tímbiñbi Yesuli miłap deimbi, tam ní-nandimbi eñguk, “Tam, ama kit yout ti-gamliliñ endi dek? Ba dikok yomgalok tambon ombi-tikeuñdok ama noli nombo ním elak ba?” ¹¹ Eumbi níñguk, “Wopum, no ním.” Tímbi Yesuli níñguk, “Nak bo dik tamboñga ombi-tikeuñdok

---

* **8:6:** Nain wolonda Juda amatamdi endikñe manda tipet kímít-klembi, kapmainan kuñgiliñ. Moselok endikñe mandanlı tam telak joñgo kuañ wín kawattí yandip kímeliñdok eñguk, gan Roma nasilok endikñe mandanlı wala kímisiip tiñguk. Tíkap Yesuli tam wín wili kimbektok eukta, endi Romalok endikñe mandan wín wilek, gan ti kap endi ním wili kimbektok eukta, endi Moselok endikñe mandan wín wilek, tímbi amatam en kle-kuñgiliñ asupti siñgi wílmneliñ.

ním elet. Kìndem a, ñau, tìmbi yom nombo ním tì-ta-kuukañ.”

Kolsalen nindì kuñgu sisinik nìmlak wìn Yesu en wakan

¹² Tìmbi Yesuli bìndambo amatamda manda enbi eñguk, “Kwelan kuañdok kolsalen wìn natna. No en nak nep kle-kulakta, endì nain no ba nola kìlìm gïnañ ním kuukak. Tambo endì kolsalen kuñgu sisinik mìlak wali palmekak.”

¹³ Tìmbi Falisi amalì manda wala nandum pìumbi niñgilìñ, “Dìtnalok kusaka e-daklelañda tìmbi manda elañ wali biañgan ním tìlak.”

¹⁴ Eumbi tambane enguk, “Wìndiñ ním. Nak natnalok kusatna e-daklelet, ganmek nokok mandanalì biañgan tìlak, wìn kusei ñìndiñda: nak denanin bìñgut ba dendìñ ñautat wìn nandi-talelet. Gan sìndila nak denanin bìñgut ba dendìñ ñautat wìn ním nandañ.

¹⁵ Tìmbi sìnllok nanandìnjìlok tuop ama pa yambì-dani tìsemañ, gan nakta wìndiñ ním pa tìlet.

¹⁶ Gan

tìkap nak ka-dani kena tìmbetta, nak wìn natnañgan ním tìmbet, tambo Bep nak nani-mukuk en nìti ka-dani kena wìn yakan tamìk, wala tìmbi wali dìndim euk.

¹⁷ Tìmbi sìnllok endìkñe mandanjì gïnañ manda no ñìndiñ youyoulin patak: tìkap ama tìpetti nepek nolok plon gembì ipi, manda noñgan eamìkta, endok mandanjet wali biañgan.

¹⁸ Ale, sìndì nokok mandanala wìndiñgangot nandum biañgan tìmbekak. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, tìmbi Bep nani-mukuk endì bo gembì it-nambi, nokok kusatna e-daklelak.”

19 Yesuli wîndiñ eumbi, endi ni-nandîmbi eñgilîñ, “Tîmbi dîkok bepka gembî it-gamlak endi dek?” Eumbi enguk, “Sîndi nak nîm nandî-namañ, ba nokok Bepna bo nîm nandî-nîmañ. Neta, tîkap sîndi nak nin sînîk wîn nandî-namumda, nokok Bepna en bo ip nandîñminelîñ.”

20 Yesuli tapma it sañ jimba gînañ papi, tapîkot mînem dasiyañgilîñ kandañ wolok pi-papi, amatam enî-daut ti-semñîpi, manda wîn eñguk. Ganmek en wîlî kîmnelîñdok nain walî gama nîm indañgukta tîmbi, ama noli en nîm tîkeñgilîñ.

Yesu en kunum gînañ nanin wîn eu indadakleñguk

21 Tîmbi Yesuli yousîmbi, ñîndiñ enguk, “Nain nîm ombataumbi, nak sambim ñautat, tîmbi sîndi Mesia lonji-tîlapî, sîndok yomjî gama pat-samumbi kîmnekaliñ. Tîmbi natna ñautatnan sîndi ñanelîñdok tuop nîm.” † **22** Wîndiñ eñgukta tîmbi Juda ama biesîli nîsiñgan ñîndiñ eñgilîñ, “Endi elak, wîn endi ñaukaknan nîndi ñaneñdok tuop nîm. Wîndiñ elakta tîmbi endi enlok kuñgun tîmbi kolauktok elak ba nitek?”

23 Tîmbi Yesuli yousîmbi enguk, “Sîndîla kwe-lan nanin, gan nakta kunum gînañ nanin. Sîndîla kwet ñolok gîñgit, gan nakta kwet ñolok gîñgit nîm. **24** Kusei wala tîmbi nak

---

† **8:21:** Manda wolok walân wîn ñîndiñ: Yesuli kîmbi, kunum gînañ loukak, gan nin endi Yesu en Mesia sînîk wîn nîm nandî-kwambîñ dañ, endi ep kîmilektok Mesia nola lonji-ta-kuñîpi, nîsîlok yomjîla tîmbi kunum gînañ loneliñdok tuop nîm.

ñindîñ sanit: sîndok yomjî gama pat-samumbi kîmnekaliñ. Wîn tîkap sîndî nokok kusatna papat kwambîñ ‡ wîn nîm nandî-kwambîñ dañda, sîndok yomjî biañgan pat-samumbi kîmnekaliñ ñak.” ²⁵ Eumbi nî-nandîñgîliñ, “Dîk nin sînîk wîn nînbî nandîna.” Eumbi tambane enguk, “Nak nin? Wîn nak kena kusei kîmîkîmîlinan eñgut ip wakan. ²⁶ Nak sîndok kusasi tîmba inda-dakleumbi sanit-danbettok manda asupgan gumañ ewît. Tîmbi manda elet wali biañgan sînîk. Neta, nanî-mukuktî biañgan molom sînîk, tîmbi nak endî manda nanbîmbi nandîlet, wîndîñgangot kwelan kuañda pa enlet.”

²⁷ Yesuli Bep Yambattok plon manda enguk wîn nîm nandî-dakleñgîliñda tîmbi ²⁸ Yesuli yousimbi enguk, “Sîndî nak Ama Sîsînîk kloñbat plon nep lomek, ñindîñ nambî-nandînekaliñ: kusatna sangut wîn natna, tîmbi natnalok nanandînala nepek no nîm pa tiłet, tambo Beptî nanandî namguk wolok tuopgangot nak manda pa elet. ²⁹ Tîmbi nanî-mukuk en wakan nakîta pat-ta-kulak, wîn endî nokok ep tîndîna gitik wîn kau kîndem dalakta tîmbi nain nola nak nîm nambiñguk.” ³⁰ Manda wîndîñ eñilîmbi, amatam asuptî en Mesia sînîk wîn nandî-kwambîñ dañgîliñ.

*Yesuli nin yomjînan nanin ep pişatak endî
Kunum Yambattok sambalii sînîk samaktangan
kuañ*

---

‡ **8:24:** Grik mandalî nîm inda-daklelak, gan nandî-tale ama asuptî nandañ, wîn Yesuli enlok kusal plon e-yout tîñguk, endî Kunum Yambat wîndîñ eñguk.

³¹ T̄imbi Yesul̄i Juda ama nin ip nand̄i-kil̄ikti t̄iñmiñgil̄iñ enda ñiñdiñ enguk, “T̄ikap s̄indi nokok mandana k̄imit-kle ti-ta-kuañda, s̄indi nokok gwañgwanai biañgan sisinik, ³² t̄imbi Kunum Yambattok kusal sisinik w̄in ka-nand̄i-talenekal̄iñ. T̄imbi wal̄i sep pisalimbi, s̄indi samaktangan kunekal̄iñ.” ³³ Eumbi, endi manda wala nandum piumbi, tambane ñiñgil̄iñ, “Niñdi Ablaamduk komblinñii, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwā s̄ilanin no niñ kuñgiñiñ. Niñek t̄imbi dik̄elañ, w̄in wal̄i niñp pisalimbi, samaktangan kuneamatiñ?” ³⁴ Eumbi tambane enguk, “S̄indi Ablaamduk komblinñii w̄in biañgan s̄inik. Gan nak ñiñdiñ sanba: amatam yom ti-kuañ git̄ik endi yomjili ep topmumbi, kena gwañgwā s̄ilanin wandin wolok kapmainan kuañ.

³⁵ T̄imbi s̄indi yomlok kena gwañgwā s̄ilanin kuañda t̄imbi Kunum Yambattok ilan pipapat kwamb̄iñ niñ pat-samlak, gan nak Molom-dok Niñiañdi Bepnalok ilan papat kwamb̄iñgan kulet. ³⁶ W̄ind̄iñda t̄imbi tikap s̄indi nak nand̄i-tale-namneliñda, nak Molomdok Niñiañdi yomdok toptopnan nanin sep pisalambi, s̄indi biañgan Kunum Yambattok sambalii samaktangan kunekal̄iñ.”

Amalok ep t̄indinjili bepsi sisiniktok kusal w̄in t̄imbi inda-daklelak

³⁷ T̄imbi Yesul̄i yousimbi enguk, “S̄indi Ablaamduk sambalii w̄in nand̄i-samlet, ganmek s̄indi nokok mandana niñ nand̄i-dasiañda t̄imbi niñli k̄imbettok telak lonjañ. ³⁸ Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan s̄ind̄ila

sıñlok bepsi sanguk wolok tuopkan pa tañ.”
 39 Eumbi tambane nıñgiliñ, “Nıñloç bep pañni wıñ Ablaam en wakan.” Eumbi enguk, “Tıkap Ablaamdi sındok bep pañji sisinik palımda, sındı endok telak kındem wıñ ikan kımıt-klembi kuneliñ.
 40 Gan nitek? Nak Kunum Yambattok kusal sisinik wıñ endoñnan nanin kasileñgut wakangot pa sanlet, gañgan sındı nılı kimbettok telak lonjañ wıñ! Ablaamdi kundit wandin no nım tıñguk,
 41 wala tımbi endı sındok bep pañji sisinik nım. Sındok bepsi sisinik no patak, tımbi sındı endok wekai pa kleañ.” Wındiñ eñgukta tımbi nıñgiliñ, “Nıñloç meni patni Salalı telak joñgo wandin no nım kuñipi nıpguk. Nım sıñik. Nındı Ablaam dok komblinñii, wala tımbi Kunum Yambat en noñgandi nındok Bepni sisinik.”
 42 Wındiñ eumbi enguk, “Tıkap Kunum Yambatti biañgan sındok Bepsi sisinik palımda, sındı gınañjili nep kasileneliñ. Wıñ kusei nındiñda: wıñ Kunum Yambat enlok kandañnan nanin nak pımbi, kwelan ñolok indañgut patet. Tımbi natnalok nanandinala wındiñ nım tıñgut. Tambo endı nak nanı-mulımbi pı indañgut.

43 Nak manda elet wıñ sındı kusei nekta nım nandi-dakleañ? Wıñ kusei nındiñda: sındı nokok mandana nandi-dasindasila kunjit pa tañ.
 44 Sındı wıñ bepsi Satan endok komblinñii, tımbi endok wekai klembi, endı nitek tımbep nandi-galk talak wıñ sındı tıneñ nandañ. Nain kusei kımıkımılınan nanin endı amatam ep tımbi kola tı-ta-bılak. Tımbi juluñit molom sisinikta tımbi endı kusei sisinik wıñ nain no ba nola nım pa kımıt-klelak. Tambo endı juluñit molom gitiktok kusei, wala tımbi juluñ manda elak wıñ

enlok gınañ nanandin klembi pa elak. ⁴⁵ Gan nakta Kunum Yambattok kusal sisinik wîn sanletta tîmbi, sîndî nokok mandana nîm nandi-kwambiñ dañ. ⁴⁶ Sîndoñnan nanin noli nak kolan tîngut wîn tîmbi inda-dakleuktok tuop nîm. Wîndiñda tîmbi nak endok kusal sisinik wîn sanletta, sîndî nîtekta tîmbi mandana nîm nandi-kwambiñ dañ? ⁴⁷ Kunum Yambattok giñgitñili endok mandan pa nandi-dasiañ, gan sîndîla endok giñgitñii nîm kuañda tîmbi wîndiñ nîm pa tañ.”

Yesu papat kwambiñgan kulakti Ablaam mak-lelak

⁴⁸ Tîmbi Juda ama Yesulok mandan nandi pakîliñ endî ñîndiñ niñgîliñ, “Dîk Samalia ama pîmbiñen yal kolannat wîndiñ eñgiñmiñ, wîn nîndî manda biañgan eñgiñmiñ yañ!” ⁴⁹ Eumbi tambane enguk, “Nak yal kolanna nîmnat. Tambo nokok kuñgunali ba mandanalî Bepnalok koi giñgit tîmba wopum dalak, ganmek sîndîla nokok kotna giñgit tîmbi kolalak. ⁵⁰ Natna kotna giñgit tîke-louptok kena nîm pa tilet. Tambo no patak nokok kotnalî giñgit tîkeuptok nandîlak, tîmbi endî wakan amatam gitik yambi-danbekak. ⁵¹ Wîn biañgan sinik.

Tîmbi nak ñîndiñ sanba: no en nokok mandana kîmit-klembi kulakta, endok plon kîm nîm indañmekak. Nîm sinik.” ⁵² Wîndiñ eumbi, Juda amalî amalok piñgîpsi sîlanin wala eumbi, wîndiñ nandiñipi niñgîliñ, “Dîk yal kolanganat wîn ip gambi-nandi-dakleamîñ! Ablaam gitâ plofet ama endî sembi-taleñgîliñ, gañgan dîk wîn ñîndiñ elañ, ‘No en nokok mandana

kimit-klembi kulakta, endok plon kim nim in-dañmekak.’⁵³ Dikti nindok bep pañni Ablaam maklelañ ba? Nim ya! En git plofet amali sembi-taleñgilin, wala timbi dik wandin walit dñtnala nandum nin sinnik timbiimbii, manda wandin elañ?’⁵⁴ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Natna kotna gitgit tike-lowamda, walit tlal timbek. Win nokok Bepnalit wakan kotna gitgit pa tike-lolak. Sindit en sindok Yambatsi kitiañ,⁵⁵ gan en nim nandi-kiliñ eañ. Natna en nandi-kiliñ tñmilet. Tikap nak ‘en nim nandi-kiliñ elet’ winditñ ewamda, sindit nomik manda juluñgan eut. Gan nak en nandi-kiliñ tñmimbii, endok mandan kimit-klembi kulet.

⁵⁶ Sindok bep pañji Ablaam endila nandiñguk, win nak kwelan indam kuwambi kauktok, timbi wala silisili wopum tñguk. Timbi endi winditñ indaumbi kañguk, wolonda simbai kindem dañguk.”⁵⁷ Winditñ eumbi niñgitilin, “Akae! dik gama gwitat 50 nim maklelañdi nittek timbi ‘nak Ablaam kañgut’ winditñ elañ?”⁵⁸ Eumbi tambane enguk, “Win biañgan sinnik. Timbi nak nitinditñ sanlet: Ablaamdi gama nim indañilimbi, nak papat kwambitñgan kuletti ikan pakut.” Yesuli enla winditñ eumbi,⁵⁹ Juda amali endi Kunum Yambat nit-tike-pit-yalilik winditñ nandimbii, witnelitñdok kawat mekiliñ, gan endi yambi-sembiimbii, tapma it sañ jimba gitnañ nanin pit ñañguk.

9

Yesuli dausi sisipmin kuañ endok dausi timbi tombektok indañguk

¹ Nain nola Yesuli telaknan ñañipi, ama no meñ simbai ginañ nanin dai sisipmın indañguk wı̄n kañguk. ² Tı̄mbi endok gwañgwañiiliñ ni-kañbi eñgililiñ, “Ninindaut, wı̄n enlok yomda ba meñ beulok yomjetta tı̄mbi dai sisipmın indañguk?” ³ Eumbi enguk, “Wı̄n enlok ba meñ beulok yomla tı̄mbi nı̄m, wı̄n Kunum Yambatti tike-kı̄miliñiliñmbi, amatamdi endok kundil engano sínik wı̄n ka-dakleneliñdok dai sisipmın indañguk. ⁴ Tı̄mbi nı̄ndi Bep nak nani-mukuk endok kundil engano wı̄n gama sala palı̄ñiliñmbi tı̄lok. Nain nı̄m ombataumbi, kılım eumbi, ama noli kena no tı̄mbektok tuop nı̄m. ⁵ Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuañ endok kolsalenji wakan.”

⁶ Wı̄ndiñ eu taleumbi, kwet plon iwıt suambi, kwet git tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipmın dai gwı̄lap plon saplembi, ⁷ nı̄ndiñ nı̄nguk, “Dık Siloam tuk guañnan ñambi, timaña daut wiłit.” (Kot Siloam wı̄n nı̄niłok mandaninan ‘ni-mumulın’.) Tı̄mbi ama walı̄ ñambi, timan daut wiłiliñmbi, dai tombimbi, kındem deimbi, ilnan undane ñañguk.

⁸ Tı̄mbi endok nolii git ama diwın nin endi dama mìnemda kitinat ti-semñiliñumbi kañgililiñ, endi en kañbi, nisíñgan e-nandi tı̄mbi eñgililiñ, “Ama kwelan pipapi, mìnemda kitinat tilı̄ñguk en wakan bek.” ⁹ Eumbi, diwındi eñgililiñ, “En ñak,” tı̄mbi diwındi nı̄ndiñ pa eñgililiñ, “Nı̄m yañ, ama no en nomik.” Tı̄mbi endi enguk, “Wı̄n natna ñakan.” ¹⁰ Eumbi ni-nandimbi eñgililiñ, “Wı̄ndiñda dık nitek tı̄mbi dauka tombimbi deilañ?” ¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama koi

Yesu kitiāñ endi kwet tike ganji t̄imbi, nokok dautna gw̄lap plon saplembi, ñindit̄ nanik, ‘Dik Siloam tuk guañnan ñambi, timañga daut w̄lit.’ Wolok tuop nak ñambi, w̄lilambi, dautna tomik.” **12** W̄ndit̄ eumbi, endok noliili “Ama w̄in dek?” ni-kaumbi, “Nak en nim nandit̄milet” enguk.

13 T̄imbi endi ama dama dai sisipm̄in kuñguk w̄in nañḡipi, Falisi amaloñ ñañḡiliñ. **14** W̄in Sabat patnandi nainnan Yesuli kiili ganji t̄imbi, ama wolok dai plon sapleumbi, dai tomguk, **15** wala t̄imbi Falisi amali wala nandum p̄umbi, endi bo kusei k̄im̄pi, telak n̄itek plon dai tomguk wala ni-kaumbi, ñindit̄ tambane enguk, “Endi ganji nokok dautna plon sapleumbi, nak timana daut w̄l̄ipi deilet.”

16 W̄ndit̄da Falisi ama d̄iw̄ndi Yesula ñindit̄ eñḡiliñ, “Ama wal̄ Sabat patnandi naindok endikñe manda maklembi, kena pa tilak, wala t̄imbi Kunum Yambatti en nim ni-mulim b̄im indañguk.” Gan d̄iw̄ndi ñindit̄ eñḡiliñ, “N̄itek t̄imbi yom amali jimba kundit wandin gumañ pa timbek?” W̄ndit̄ embi, n̄isit̄gan tambikiliñ. **17** W̄ndit̄da endi ama dai sisipm̄in indañguk enda b̄inda ni-nandit̄mbi eñḡiliñ, “W̄in endi d̄itnalok dauka t̄imbi tomguk, wala t̄imbi d̄itna ama wala n̄itek s̄inik elañ?” Eumbi enguk, “Nak enda nandit̄wam endi plofet ama no tilak.”

18 Gan ama wal̄ dai sisipm̄in kuumbi, endok dai tomguk, w̄in Juda ama biesili gama nim nandit̄kwambit̄ ñañḡiliñ, wala t̄imbi endi ama wolok meñ beu kiti-seumum b̄umbi **19** enit̄nandit̄ñḡiliñ, “Ñine sitok niñaañjet ba? T̄imbi sit̄ dai sisipm̄in indañguk w̄ndit̄ eamik ba?

Wîndiñda nîtek tîmbi endî man ñîndiñgit deilak?” ²⁰ Eumbi tambane engimik, “En nîtok nîñanet, dai sisipmîn indaïndan wîn nandiñmamîk. ²¹ Gan nîtek tîmbi man ñîndiñgit deilak, ba nîndî sînîk endok dai tîmbi tomguk, wînda mek nîtila nîm nandi-dakleamik. Wîn enla nî-kawît! Endî ip bendîmbi, ama tîlakta tîmbi kîndem enlok kusei e-dakleutak.” ²² Juda ama biesili ikan e-toptopmîn, wîn tîkap ama noli Yesula en Mesia sînîk wîn indañgan eukta, ama biesili en it kiyau gînañ nanin kle-kolîmbi, pawan pa kuuk. Kusei wala tîmbi ama wolok meñ beuli Juda ama biesila mîsîmbi, ²³ ñîndiñ eñgîmik, “Endî ip bendîmbi, ama tîlakta tîmbi enla nî-kawît!”

²⁴ Tîmbi ama biesili ama dai sisipmîn kuñguk wîn bîndambo kîtiñmum bîumbi nîñgîliñ, “Nîndî ama wala yom ama sînîk wîndiñ nandiñmamîñ, wala tîmbi dîk manda biañgan embi, dîkok daukalî tomguk, wala Kunum Yambat en wakan nî-kîndem daukañ, ama wîn nîm.” ²⁵ Eumbi tambane enguk, “Endî yom ama ba nîm, wîn nak nîm nandîlet. Gan nak nepek no nandi-kîliñ elet wîn ñîndiñ: nak dautna sisipmîn kuñgutti man deilet.” ²⁶ Eumbi yousîmbi nî-kañgîliñ, “Nîtek ti-gamguk? Ba nîtek tîmbi dauka tîmbi tomguk?” ²⁷ Eumbi tambane enguk, “Nak wîn ikan sani-talet, gan sîndî nandiñepi kunjit tîliñ. Nekta manda kîlik wîngan bîndambo sanbam nandiñepi eañ? Nîm kañbi sîndî bo endok gwañgwañii indaneliñdok nandiñeliñ?”

²⁸ Tîmbi ama biesili nî-suambapi eñgîliñ,

“Díkta ama wolok gwañgwan, gan níndila Moselok gwañgwañii. ²⁹ Tímbi níndila ka-nandi-dakleamíñ, wín Kunum Yambatti Mosela kena manda níñguk, gan ama wolok kena tíndilok gembín wín denanin wín ním nandíñmamiñ.”

³⁰ Eumbi tambane enguk, “Akai! Nín nepek gitikníñ síník yañ! Síndi endok gembín wín denanin wín ním nandíñmañ, ganmek endi nokok dautna tímbi tomguk! ³¹ Níndi gitík nandí-dakleamíñ, wín Kunum Yambatti yom ama ním nandí-semlak. Tambo nin endi Kunum Yambat kímít-klembi, man tañgone-kulakta, Kunum Yambatti endok nímoło wín nandímbi nandíñmílak. ³² Ba kwet kusei kímíkímílinan nanin bíkap man níndíñgít, ama no dai sisipmín indaindán endok dai tímbi tomguk, wolok kasat no ip nandíñgimíñ ba? Ním ya! ³³ Wíndíñda tíkap ama ñalí Kunum Yambattoknan nanin ním biumda, nepek wandin no tímbektok tuop ním.” ³⁴ Wíndíñ eumbi, ama biesili tambane níñgilíñ, “Dík meñgalok simbai gitáñgan nanin yom ama indañguñdi kulañ wandin wali nínda nítek tímbi nanandí nímeñdok nandílañ?” Wíndíñ embi kle-kokíliñ.

³⁵ Tímbi Yesuli ama wín kle-kokíliñ wolok kasat wín nandímbi, ama wín kauptok ñambi, tímbi indaumbi, ní-nandímbi eñguk, “Dík Ama Sísíñk enda nandí-kílíkti tíñmílañ ba?” ³⁶ Eumbi tambane nínguk, “Ama wopum, nak en nandí-kílíkti tíñmettok Ama Sísíñk wín nin, wín dík nanbím nandíwa.” ³⁷ Eumbi níñguk, “Dík en ip kalañ ñák. Biañgan síník, nak manda ganlet natna Ama Sísíñk wakan.” ³⁸ Wíndíñ eumbi níñguk, “Wopum. Nak nandí-kílíkti tí-gamlet.”

Wîndiñ eñipi, mîlelem tîñmîñguk.

³⁹ Tîmbi Yesuli ñîndiñ eñguk, “Nak kusei ñîndiñda tîmbi kwelan indañgut: naka tîmbi dausî sisipmîn kuañ endok dausî tombîmbi, deimbi ka-daklenekaliñ, tîmbi nin endî ñîndiñ nandañ, ‘ñîndî dautnî deimbi ka-dakleamîñ,’ endî dausî sisipmîn papat kwambîñgân kunekealiñ. Tîmbi endî ka-dakleañ ba nîm, wolok tuop-gan Kunum Yambatti yambi-danbekak.” *

⁴⁰ Tîmbi Falisi ama dîwîn Yesu gitâ pakîliñ endî manda wîn nandîmbi nîñgîliñ, “Nîtek? Nîndî dautnî sisipmîn nîme!” ⁴¹ Eumbi enguk, “Tîkap sîndî ‘Nîm ka-dakleamîñ’ wîndiñ eumda, sîndok yomjîlok mîlap nîm pat-samum, gan sîndî ‘Ka-dakleamîñ’ wîndiñ juluñgân eañda tîmbi, sîndok yomjîlok mîlap wîn kîmîlîm pat-samlak.”

10

Sipsip kandîkñenji kindem wîn Yesu en wakan

¹ Yesuli yousimbi, Falisi amala enguk, “Manda elet walî biañgan sînîk. Tîmbi ñîndiñ sanlet: nin endî sipsip sañ gînañ loupi, yamanan nîm loñîpi, nolok joñgo lapiñ piuk, endî kumbu ama ba ti-piñpiñen. ² Gan nin endî yamanan lolak, endî sipsiplok kandîkñenji en wakan. ³ Ama endî yamanan bîumbi, yama kandîkñe amalî yama pa pîsalîmlak, tîmbi sipsiptî endok man pa kîmit-kleañ, wîn endî enlok sipsipñiilok kosî

---

* ^{9:39:} Yesuli gînañ tiplok daila manda wandin embi, ñîndiñ eñguk: no en Yesulok kusal sîsînîk wîn nîm ka-daklembi, nîm nandî-kîlîktî tîñmîlak, endî ama dai sisipmîn wandin, tîmbi Kunum Yambatti endok tombon ombiñmekak.

kiti-semum bumbi, yanañgilimbi, kwelan pimbi ñaoñ. ⁴ Kwelan pi ña-taleumbi, kandikñenjili telak dama ti-semlak, timbi sipsipti endok man malap nandiñmañda timbi en pa kle ñaoñ. ⁵ Gan endi ama gitikñin no nim kle ñaneliñ. Tambo endi man malap walan no nandañda timbi misimbi pi ñaneliñ.”

⁶ Yesuli Falisi amala eyout manda wîndiñ enguk, gan endi manda wolok kusei wîn nim nandi-dakleñgilin. ⁷ Wîndiñda timbi Yesuli bindambo enbi eñguk, “Manda walî biañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: sipsipti Bep Yambattoñ lololok yama wîn natna. ⁸ Nak gama nim indañilambi, ama nindi sipsiploñ bimbi, juluñgan yambidikñeñgilin, endi kumbu ama ba ti-piñpiñen ama, gan sipsipti endok mandanjit nim nandidasimbi kimit-kleñgilin. ⁹ Nak noñgandi yama wakan. No en nokoñ bimbi, Bep Yambattok sañ ginañ lolakta, en nim kolauktok nak en ti-kekamaiutat, timbi endi misimisi nimnat kumbi, nepek nola nim lonjukak. ¹⁰ Kumbu amali sipsip kumbu tindilok ba yandip kimlok ba ep timbi kolaneliñdok walañgot pa bîlak. Gan natna indañgut, wîn nokok gitigitnaili kuñgu sisinik wakit bisik tokñetokñen walî endok patsemektok indañgut.”

¹¹ Timbi Yesuli yousimbi eñguk, “Natna wîn sipsiplok kandikñenjiti kîndem. Kandikñe kîndem endi sipsipñila timbi nandi-koñgomnat kim-semek. ¹² Gan ama nin minem kenañgot pa tilak, endila sipsiplok kandikñenjiti ba bepsi nim. Endi kamot moyendibumbi kalakta, misimbi, sipsip yambimbi pim ñaumbi, kamotti

sipsip ep sî kleumbi papuseneañ. ¹³ Ama wali mînem kenañgot tîmbi, sipsip nîm nandî-semlakta tîmbi wîndiñ pa tîlak. ¹⁴⁻¹⁵ Gan natnala sipsiplok kandîkñenjî kîndem. Beptî nandî-kîliñ tî-namumbi, nak nandî-kîliñ tîñmîlet, wîndiñgangot nokok giñgitnaila nandî-kîliñ tî-semambi, endî naka nandî-kîliñ tî-namañ. Tîmbi wîngot nîm. Nokok sipsipnaila tîmbi nandî-koñgomnat kîm-semetat. ¹⁶ Tîmbi sipsip ñalañgot nîm a. Sipsip dîwîn no wakît pat-namañ. Endî sañ ñolok giñañ nanin nîm, gan nak endî wakît yanañgit bîmbîlok. Endî nokok mana malapna nandîmbi, nep kîmit-kleumbi, nokok sipsipnai gitikti kîkesimîn noñgan indaumbi, nak noñgandi endok kandîkñenjî kuutat.

¹⁷ Bepnalî nep kasilembi, giñañlit nandî-koñgom pa ti-namlak wîn kusei ñîndîñda: nak kîmnan nanin bîndambo mîlalettok nandî-koñgomnat kîmbetat. ¹⁸ Nak nîm nandî-tale-semamda, ama noli nîli kîmneliñdok tuop nîm, gan nak nandî-tale-sembi, nandî-koñgomnat kîmbetat. Wîn Bepnalî nokok kuñguna bimbî, bîndambo tîketîkelok gembî nambi, wîndiñ tîmbettok nani-dîkñeñguk.”

¹⁹ Yesuli wîndiñ eñgukta tîmbi Juda amatamdi nîsîñgan bîndambo tambîpi, ²⁰ asuptî ñîndîñ eñgilîñ, “Yal kolan noli endok giñan giñañ pîumbi, kamakama tîlak. Endok mandan slakan neta nandîlok?” ²¹ Tîmbi dîwîndî eñgilîñ, “Ama yal kolannat noli manda wandin nîm euk. Tîmbi wîngot nîm. Yal kolan noli dai sisipmîn endok dai tîmbi tombektok tuop nîm ya!”

*Juda amatam asupti Yesu en Kunum Yambattok
Ntiñan wîn nim nandi-kwambiñ dañgilin*

²² Tîmbi gwîlat no Jelusalem indañguk wolonda Juda amatamdi bep pañjili tapma it tîmbi kaiktañguk * nain wîn nandi-kaikta pa tañ. Gwi sasale nain tîmbimbi, ²³ Yesuli tapma it sañ jimba gînañ Solomondok palanda plon ñañambit tîñilimbi, ²⁴ Juda amatamdi bîmbi, en klem gîmbup papi nîñgilin, “Dîkok kusaka nain nîtek gamañgot kîmit-sebumbi, nîndi dîka nin sînik wala gînañ tîpet tamîñ? Tîkap dîk Mesia sînikta, kusaka indangan nîni-dakleukañ.” ²⁵ Eumbi tambane enguk, “Nak wîn ikan sangut, gan sîndi nim nandi-kwambiñ da-namañ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa tîlet wali mek kusatna tîmbi inda-daklelak, ²⁶ gan sîndi sipsipnai nimda tîmbi wîn nim nandi-kwambiñ dañ. ²⁷ Nokok sipsipnaili mandana nandi-dasimbi kîmit-kleañ. Wîn nak nandi-kiliñ tî-semlet, tîmbi endi nak nep kîmit-klembi kuañ. ²⁸ Tîmbi nak kuñgu tale-talen nimnat emlet, tîmbi endi kolandok gîñgit nombo nim tînekalin, tîmbi ama noli nokok kîtnanan nanin no nim kîwîlap tîmbi epmekak. ²⁹ Wîn nokok Bepna, nin endi gîñgitnai kîtnanan yapikuk, endi mek nepek gitikgan yapma kle-talelak, wala tîmbi ama noli Bepnalok kiinan nanin gîñgitnai kîwîlap tîmbi, epneliñdok tuop nim. ³⁰ Bep nîti noñgan tamîk.”

---

* **10:22:** Damañgan nain nola Silia nasıl mikta Jelusalem lombi, tapma ilan nîsilok yambatsila bit ep tapma tîñmîñgilin, kusei wala tîmbi itti kolañguk. Juda amal Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it wîn bîndambo tîmbi kaiktañguk.

³¹ Manda wala t̄imbi amatamdi b̄indambo kawatt̄i w̄ili k̄imneliñdok kawat mekiñliñ, ³² gan Yesuli enguk, “Nak kundit k̄indem kusei kusei Bepton nanin s̄indok dausinan t̄imbambi kañgiliñ. S̄indi kundit nek s̄inikta t̄imbi kawatt̄i n̄itnepi tañ?” ³³ Eumbi tambane n̄iñgiliñ, “W̄in kundit k̄indem nola t̄imbi w̄indiñ n̄im tam̄iñ. W̄in d̄ik kwelan ama s̄ilanin wandin wal̄ d̄itnala Kunum Yambat eñipi, en n̄i-t̄ike-pi-yalilañda t̄imbi n̄indi kawatt̄i gw̄itnepi tam̄iñ.” ³⁴ W̄indiñ eumbi, Yesuli enlok kusal kasopmeuktok Kunum Yambattok mandan nolok plon e-yout t̄imbi, n̄indiñ tambane enguk, “S̄indok endikñe mandanj̄i ḡinañ youyoulin patak, w̄in Kunum Yambatti ama d̄iwindañ n̄indiñ enguk, ‘Nak sangut w̄in s̄indi yambat’. ³⁵ T̄imbi n̄indi nandamiiñ, manda youyoulin patak wal̄ nain tuop biañgan s̄inik. Ale, t̄ikap Kunum Yambat en wakan ama s̄ilaninda manda embi, endok kos̄ ‘yambat’ k̄it̄iñgukta, ³⁶ n̄itek t̄imbi s̄indi nak kit yout t̄inamañ, t̄imbi ‘Nak Kunum Yambattok Niñaañ’ w̄indiñ eñgukta t̄imbi nak en n̄i-t̄ike-pi-yalilet w̄indiñ eañ? W̄in Bept̄i en wakan nak enlok kenan t̄indilok nak nep kasilembi, nani-mulimbi, kwelan pi indañgut.

³⁷ K̄indem a, t̄ikap nak Bepnalok kenan n̄im pa t̄iletta, kak, nak endok Niñaañ w̄in n̄im nandikwamb̄iñ danekaliñ. ³⁸ Gan t̄ikap nak Bepnalok kenan w̄in t̄iletta, nak endok Niñaañ w̄in nandikwamb̄iñ danekaliñ. W̄in s̄indi nokok mandanala t̄imbi w̄in n̄im nandikwamb̄iñ daneliñ bek, ganmek nokok kunditnala t̄imbi

---

[◇] **10:34:** Kap 82:6

wiñ nandi-kwambitñ dawit. Windiñ tñelitñda, sñdi ka-daklembi nandi-daklenekalitñ, wiñ Bepti nokok ginañ patak, timbi nak endok ginañ patet.” ³⁹ Yesuli winditñ eñgukta timbi amatamdi bindambo tike ñanep nanditñgilitñ, gan endi kisitan nanin jilop paipi ñañguk.

⁴⁰ Timbi Yesuli Jodan tuk dikñembi, maim lambitlak kandañnan undane ñambi, Yoaneli damañgan tuk i-sem-i-sem kena tñguknan wanditñ ña kuñguk. Kuñlitimbi, ⁴¹ amatam asupti endoñ bimbi, nisitñgan ñinditñ eñgilitñ, “Yoaneli jimba kudit engano no nim tñguk, ganmek endi ama ñolok plon manda eñguk gitik walit biañgan sñtik.” ⁴² Winditñ eñipi, wolok pakilitñ asupti Yesu en Mesia wiñ nandi-kwambitñ dañgilitñ.

11

Milamitlat ba kuñgu molom wiñ Yesu en wakan

¹⁻² Ama no koi Lasalos endi jimat wopum tipakuk. Lasaloslí wiwiit Malia git Mata en gitá Betani it kwelan kuñguk, timbi Malia wiñ tam nin endi siñgimek Wopumdok kesii piñgip saple miliñnatti wilipi, kumbam sakti timbi kalandaañguk. ³ Lasaloslí jimat tipalitñlimbi, ⁴ endok wiwiitti Yesuloñ manda ñinditñ kimilim loñguk, “Wopum, dik nandi: noka ginañgalí kasilelañ endi jimat tilak.” ⁴ Timbi Yesuli kasat wiñ nandimbi, ñinditñ eñguk, “Jimat indañmíñguk walit endi kimbektok nim. Tambo walit Kunum Yambattok koi gitngit wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Niñañ nokok kusatna engano wiñ timbi inda-dakleuktok indañmíñguk.”

[△] **11:1-2:** Yoane 12:3

⁵ T̄imbi Yesuli Mata wak̄it dalañ Malia ba wiu Lasalos w̄in ep galk tañguk. ⁶ W̄indiñda t̄imbi endi ‘Lasalosl̄ j̄imbat t̄ilak’ giñgit w̄in nand̄imbi, kwet pakuk wolok sandap t̄ipet nombo yousim pakuk. ⁷ Pakap, gwañgwañila enguk, “B̄umbi, Judia kwelan b̄indambo undane ñana.” ⁸ Eumbi niñgilin, “Ninindaut, Judia nasiñ kawatt̄ gw̄itnep tiñgilin, nain nim ombataumbi, dik b̄indambo wandiñ undane ñauñdok elañ ba?” ⁹ Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan ḡinañ aua 12got kwetti sala patak. Wala t̄imbi sandap kulakt̄i kwet ñolok kolsalen kalakta t̄imbi yout-kasalam nim pa t̄ilak. ¹⁰ Gan tim kulakt̄i kolsalen nim palm̄lakta t̄imbi yout-kasalam pa t̄ilak.”

¹¹ Yesuli w̄indiñ eñipi, yousimbi enguk, “Notni Lasalosl̄ dou patak, gan nak ñambi, t̄imba s̄ilikñem milalekak.” ¹² Eumbi, gwañgwañili niñgilin, “Wopum, t̄ikap endi dou patakta, j̄imbali taleumbi, k̄indem daukak.” ¹³ W̄in Yesuli Lasalosl̄ lok k̄imdok plon e-yout tiñguk, gan gwañgwañili endi dou siñlanin wala elak w̄indiñ nand̄iñgilin. ¹⁴ W̄indiñda t̄imbi Yesuli indañgan eni-daklembi eñguk, “Lasalosl̄ ip sembik, ¹⁵ gan s̄inda t̄imbi nak en git̄a nim pakut wala siñbatnal̄ k̄indem dalak. W̄in kusei ñindiñda; nain ñolonda nokok kusatna nand̄kwambiñ da-sin taneliñdok nainji indalak. Gan man ñin endoñ ñana.” ¹⁶ Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus endi gwañgwa diw̄inda ñindiñ enguk, “Ale, w̄indiñda nindi bo ñambi, ninindaut en git̄a k̄imna.”

¹⁷ T̄imbi Yesuli Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalosl̄ nain t̄ipet t̄ipet ikan sum

ginañ taplium pakuk wolok kasat nandîñguk.

¹⁸ Betani wîn mayañgan nîm, 3 kilomita ba nîtek Jelusalem tîmbi dumalaum patak, ¹⁹ wala tîmbi amatam asupti Jelusalem bimbi, Malia git Matalok wiset sembiñgukta tîmbi enî-kîlîkti tînepi endoñ bi taleñgilîñ. ²⁰ Tîmbi nimbek noli Matala “Yesu bîlak” wîndiñ nîmbi nandîmbi, endi telak plon ña tîmbi indañguk, gan Malialî ilan pipakuk. ²¹ Tîmbi Matali Yesula nîñguk, “Wopum, dîk ñolok palîmda, witnalî nîm sembek. ²² Ganmek man ñîndîñgîtañgan ñîndîñ nandîlet: dîk Kunum Yambatta nîtek tîmbektok nî-nandutañda, nandî-gametak.” ²³ Eumbi nîñguk, “Dîkok wikali bîndambo kîmnan nanin mîlapi kuukak.” ²⁴ Eumbi, Matali nîñguk, “Kunum Yambatti nain taletalennan amatam gitik ep tîmbi mîlatnekaliñ, wolondamek nokok witnalî bo mîlalekak wînda nak nandî-daklelet ñak.” ²⁵ Eumbi nîñguk, “Amatam ep mîlamîlat ba kuñgu ememlok molom wîn natna ñakan. Wala tîmbi naka nandî-kîlîkti ti-namlakti kîmbek bek, ganmek kuñgun sisinik walî gama palmekak.

²⁶ Wîn amatam kaik papi, naka nandî-kîlîkti ti-namañ gitik endi sembineliñ, ganmek kîm biañgan walî nain no ba nola nîm inda-semekak. Dîk wîn nandî-kwambiñ dalañ ba?” ²⁷ Eumbi, Matali nîñguk, “Wopum, biañgan ñak! Tîmbi nak manda ñîn bo nandî-kwambiñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok Nîñan, nin kwelan ñolok indauptok een, wîn dîtna wakan.”

²⁸ Matali wîndiñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia kîtiñmîmbi, manda janjat tîmbi, ñîndîñ nîñguk, “Nînîndautti bi tombi,

kīti-gamlak.” ²⁹ Eu nandimbì, wolongan platik mīlapi, Yesuloñ ñañguk. ³⁰ (Yesulì it kwet ginañ gama nīm loñguk, tambo endì Matalì en tìmbì indañguk wolok pakuk.) ³¹ Tìmbì Jelusalem nasi, nindì Malia gità it ginañ papi, nī-kiliktì tìngiliñ, endì Malia platik sìnìk mīlapi, pawan pìm ñaumbi kañgiliñ. Kañbi, “Endì sumnan kut-blambalan eup ñalak” wìndiñ nandimbì, kle ñañgiliñ.

³² Tìmbì Malialì Yesu pakuknan ña tombi kañguk, wolonda endì kesinan mìlelem tìmbì nìnguk, “Wopum, dìk ñolok palimda, witnali nīm sembek!” ³³ Wìndiñ eu taleumbi, kut-blambalan eñguk, tìmbì Jelusalem nasi en gità bìngiliñ endì bo mano tìngiliñ. Tìmbì Yesulì wìn yambìñguk, wolonda endok ginañlı mìlata-sìnìk taumbi, blan ba gimbit walan wandin deiñguk. ³⁴ Tìmbì eni-nandìñguk, “Delok kìmìlm patak?” Eumbi nìngiliñ, “Wopum, ñìn bì ka.” ³⁵ Tìmbì Yesulì sumdok telaknan ñañipi, dai tullì pìñguk. ³⁶ Wìndiñda Jelusalem nasili nìsiñgan ñìndiñ eñgiliñ, “Wi kawit! Endì Lasalos ginañlı sìnìk tìke-kasileñguk yañ.” ³⁷ Gan endoñnan nanin dìwìndi ñìndiñ eñgiliñ, “Nìtek tìmbì ama dai sipsipmìn endok dai tìmbì tomgukti ama ñìn nīm tìke-kìmìlm bi sembiñguk?”

³⁸ Tìmbì Yesulì bìndambo ginañ mìlata sìnìk taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos wìn kawat tombañ nolok ginañ kìmìpi, yama wìn kawat wopumdi masip bimbin. ³⁹ Tìmbì Yesulì enguk, “Kawat tìke ñawit!” Eumbi, ama sembiñsembeñdok wiu Mata endì tambane

nîñguk, “Wopum, nain tîpet tîpet ikan sembi-pakukta tîmbi ip mîliñ tîlak yañ!” ⁴⁰ Eumbi, Yesuli nîñguk, “Nak ikan ñîndîñ ganit: tîkap dîk naka nandi-kîlîktî tî-namlañda, Kunum Yambattok kusal engano wîn inda-dakleumbi kautañ.” ⁴¹ Wîndîñda ama dîwîndî kawat wîn tîke ñaumbi, Yesuli deium loumbi, ñîndîñ eñguk, “Bep, dîk nokok nîmolona ikan nandi-namlañ, wala tîmbi nak we ganlet. ⁴² Dîk nain tuop nandi-namlañ, wîn natna nandi-talelet. Gan nak amatam ñolok ikañ enda nandi-sebi, endî dîtna wakan nanti-mulîm indañgut wîn nandi-kwambîñ daneliñdok wîndîñ et.” ⁴³ Wîndîñ eu taleumbi, wopumgan kîtîmbi eñguk, “Lasalos, dîk pî!” ⁴⁴ Eumbi, kîmguktî kaiktambi pîñguk. Tîmbi kii kesî ba kumbam wîn sandumdi tapli imimînda tîmbi Yesuli enguk, “Sandum pîsalîm, samakgan kuwîn.”

Yesu amatam dok kînjan wîli kîmneliñdok telak lonjîñgilîñ

(Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)

⁴⁵ Wîndîñda Jelusalem nasi Malia kanep bîñgilîñ endoñnan nanin asuptî Yesuli Lasalos nîtek tîñmiñguk wîn ka-nandiñgilîñda tîmbi en Mesia sînîk wîn nandi-kwambîñ dañgilîñ. ⁴⁶ Gan dîwîndî Falisi amaloñ ñambi, Yesuli nîtek tîñguk wolok kasat tî-semgilîñ.

⁴⁷ Wîndîñda tapma ama biesi git Falisi ama endî Judalok it kiyau wopum dok ama gitik kîti-seum biumbi, kîmin tîmbi, nîsiñgan Yesulok plon ñîndîñ e-nandi tîñgilîñ, “Nîtek tîlok? Ama walî jimba kundit asupgan sînîk pa tîlak

wîn! ⁴⁸ Tîkap nîndî binambi, wîndîñgot tîkuukta, amatam gitîkgandî en Mesia wîndîñ nandi-kwambîñ dambi, enda tîmbi kusei kîmîpi, nîndok kandîkñenii Roma nasi mik tî-semumbi, endî bîmbi, nîndok tapma it wakît ama sambat ñîn nîpma tîkeumbi kolane kamîñ.”

⁴⁹ Tîmbi ama biesî endoññan nanin no, wîn Kaiafas, endî gwîlat wolonda tapma amalok telak damanjî kuñguk, tîmbi endî ñîndîñ enguk, “Sîndî ka-nandi-daklenjî nîmnat yañ! ⁵⁰ Nîm kañbi Juda ama nîn gitîk kola-taleneñ, wala tîmbi wîn sîndok kandañ kîndem, tîkap ama noñganlıñgot amatam gitîktok kînjannî kîm-nîmek. Sîndî wîn nîm ka-nandi-dakleañ bek.” ⁵¹ Kaiafaslı wîndîñ eñguk, gan endî manda wîn enlok nanandinla nîm eñguk. Tambo endî gwîlat wolonda tapma amalok telak damanjî pakukta, plofet manda eñîpi, ñîndîñ eñguk: Yesuli Juda amatamdok kînjan kîm-semeipi tîñguk. ⁵² Tîmbi endokgot nîm. Endî Kunum Yambattok giñgîtnîii kwet nolok nolok papusenem pakañ ep kiulîmbi, sambat noñgan tîneliñdok kîmbepi tîñguk. ⁵³ Kaiafaslı wîndîñ eñgukta tîmbi Juda ama biesîlî sandap wolondañgan kusei kîmîpi, nîsiñgan e-sambat tî-kumbi, Yesu wîlî kîmneliñdok telak lonjîñgilîñ.

⁵⁴ Wîndîñda tîmbi Yesuli Jelusalem nasi endok boñgîpsînan indañgan nombo nîm kuñguk. Tambo endî walinin pîm ñambi, kwet no kwet sîlanin ñasiñgan patak wolok ñambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwañgwâñii gitâ kuñguk.

⁵⁵ Tîmbi Juda amatamdok Kamaikamai gwîlat dumalaumbi, amatam asuptî isi kwesî bimbi,

Kunum Yambattok dainan jamilan indaneliñdok itañgan tapma ilan ti-pañgipañgle tinepi Jelusalem lo ñañgilin. ⁵⁶ Nambi, Yesu lonjimbi, tapma it sañ Jimba ginañ ipi, nisitngan ñindiñ eñgilin, “Sindi nitek nandañ? Endi gwilatta nim biukak bek.” ⁵⁷ Windiñ eñgilin wîn kusei ñindiñda: tapma ama biesi git Falisi amali Yesu tikeneliñdok manda kwambîñ no ñindiñ eu satañguk, “Tikap ama noli Yesu delok patak wîn nandilakta, wîn ninbi nandimbi, en tikeneñdok.”

12

*Maliali Yesu kîmkîmlok ti-pañgipañgle
tiñmîñguk*
(Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)

¹ Kamaikamai gwilat gama nim indañilimbi, sandap kit tambon noñgan gama palimbi, Yesuli nolii git Betani it kwelan ña tomguk. Betani wîn Lasalos, nin Yesuli kîmnan nanin timbi milakuk, endok il kwel. ² Yesuli wolok tombimbi, nanañ sina ti-nîmîumbi, Yesu gitâ nanañ nañgilin endoñnan nanin no wîn Lasalos, timbi Matali yambi-dikñeñguk. Nanañ napalîñilimbi, ³ Maliali wiliñgiло no tikembi, Yesuloñ ña indambi, piñgip sable milin kîndem tuan loloñ sînik endok kesi plon yalimipi, kumbam sakti timbi kalandañguk. Timbi piñgip sablelok milin kîndem walit it gitik wîn tokñeñguk. *

---

* **12:3:** Wîn wîtna tipet ba nitek wolok tuop Maliali piñgip sable koi ‘nad’ kitiañ wîn Yesulok kesi plon yalimikuk.

⁴ T̄imbi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no koi Judas Iskaliot, ama nin endi siñgi kandañ Yesu kanjikñiilok kisinan k̄imikuk, endi Maliali kundit tiñguk wala nandum p̄umbi eñguk, ⁵ “Yakai! N̄ndi p̄iñgip sable w̄in tuatualok k̄imitnem tuaumda, gw̄lat noñgandok kena naindok tuan walinin epbi, gumañ p̄imb̄ñesila emneñ!” ⁶ Gan endi ama p̄imb̄ñesila n̄m nandi-semguk, tambo endi kumbu pa tiñgukta t̄imbi w̄indiñ eñguk. W̄in amatamdi Yesu git gwañgwañiila m̄nem emgililñ w̄in Judasli kadiñnembi, walinin gitakan enlok pa epliñguk.

⁷ T̄imbi Yesuli Judasla n̄mbi eñguk, “Maliala miłap n̄m miw̄iñ! W̄in nak k̄imbambi, nep k̄indit taplinekaliñ, wolok itañgar nokok p̄iñgipna ti-pañgipañgile ti-namektok endi p̄iñgip sable w̄in tuatualok n̄m k̄imikuk. ⁸ P̄imb̄ñesili nain tuop s̄in gitä kuumbi, k̄indem ep k̄imitnekaliñ, gan nakta kwelan ñolok s̄in gitä papat kwamb̄ñgan n̄m kuutat.”

Tapma ama biesili Lasalos bo wili k̄imneliñdok e-sambat tiñgiliñ

⁹ T̄imbi Jelusalem nasi asupgan s̄inik endi Yesu Betani it kwelan pakuk wolok gitñgit nandiñmbi, kanepi biñgililñ. T̄imbi engot n̄m. Endi Yesuli Lasalos k̄imnan nanin t̄imbi miłakuk en bo kanepi biñgililñ. ¹⁰⁻¹¹ W̄in Lasalosla t̄imbi amatam asupti Yesulok kandañ ña-talembi, nandiñk̄ilti t̄imbiñgililñ, wala t̄imbi tapma ama biesili Lasalos bo wili k̄imneliñdok e-sambat tiñgiliñ.

*Yesuli ama wapmañ wandin Jelusalem loñguk
(Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-
40)*

¹² Kwet salaumbi, amatam kīmīn gitik gwilatta Jelusalem bīñgilīñ endi Yesuli wolok loupi tīñguk manda wīn nandīñgilīñ. ¹³ Nandimbi, Yesulok koi gīñgit tīke-lonelīñdok komba gandua wandin wolok kii gayam ombīm epbi, it kwet bimbi, telaknan tīmbi indauktok ñambi, ñindīñ kītīmbi eñgilīñ,

“Hosana! Nī-ta-lona!
Ama ñīn Wopum dok koi plon bīumbi,
Kunum Yambatti gwilam tīñmīn!
Endi Islael nīndok Ama Wapmañni! *

¹⁴ Tīmbi Yesuli doñki sim no tīmbi indaumbi, wolok plon pipapi ñāñguk. Wīn plofet manda ñīndīñ youyoulīñ patak wolok tuop indañguk,
¹⁵ “Saion nasi sīndi nīm mīsīnelīñ! Wī kawīt!
Sīndok ama wapmañjī doñki nīñañ plon pipapi bīlak.” *

¹⁶ (Nain wolonda Yesulok gwañgwañiili nek indañguk wolok walān gama nīm nandī-dakleñgilīñ. Wīn Kunum Yambatti Yesu kīmnān nanin tīmbi mīlapi, endok pipapal engano wolok undane loñguk, wolok siñgi kandañmek endi nandī-tomgīlīñ, wīn plofet amali Yesulok plon wīndīñ indauktok youyoulīñ, tīmbi wolok tuopgan indañmīñguk.)

¹⁷ Tīmbi kīmīn wopum Yesuli Lasalos kītīñmīmbi, kīmnān nanin tīmbi mīlapi, sum gīnañnan nanin lambumbi kañgīlīñ, endi yousimbi, nek indañguk wīn e-saktañgīlīñ.

* ^{12:13:} Kap 118:25-26 * ^{12:15:} Sekeraia 9:9

18 KİMİN gitik Kamaikamai gwılatta Jelusalem bıñgılıñ, endi Yesu telak plon tımbı indaneliñdok ñañgılıñ, wın kusei ñındiñda: Yesuli jimba kundit wandin tıñguk wolok giñgit sapakñeumbi, endi nandımbi, telak plon tımbı indaneliñdok ñañgılıñ. Ñaumbi, **19** Falisi amali wın kañbi, nandum tuop nım tımbımbi, nısiñgan ñındiñ eñgılıñ, “Wı kawıt! Kwelan kuañ gitikti en ip klem kunei ñañ! Nındi nek kusei kusei tamıñ, walı bien nımnat wandin inda-daklelak!”

Yesuli enlok kimkimniла plofet manda enguk

20 Amatam gwılatta Kunum Yambat mielelem tiñmınelıñdok Jelusalem bıñgılıñ endok boñgıpsınan Grik ama dıwın pakılıñ. **21** Filip endi Betsaida it kwet Galili kwelan nanin, tımbi sambat walı endoñ bımbi nıñgılıñ, “Ama wopum, nındi Yesu kanep nandamıñ.” **22** Eumbi, Filipti ñambi, Andlu nımbı nandumbi, yakan Yesuloñ ñambi, eñgılıñ wolok tuop nıñgımık.

23 Tımbi Yesuli ñındiñ tambane enguk, “Nak Ama Sısinik nokok pipatna engano wolok undane louttok nain walı ip inda-talelak. **24** Wın biañgan sıñık. Tımbi ñındiñ sanlet: tıkap nanañ mınjıptı kwelan nım pımbi kımbekta, en noñgangot palek. Gan tıkap endi kımbekta, endi bien asup laliuk. **25** Nin endi enlok kuñgun tıke-kimbıñ dalakta, endok kuñgun papat kwambıñgan nım palmekak. Gan nin endi kwe lan ñolok kumbi, naka tımbi kuñgun enlok nım tıke-kimbıñ dalakta, walı wakan kuñgun wın tıke kamaimbi, papat kwambıñgan palmekak. **26** Wın no en nokok kena gwañgwana kulakta,

endi nak nep kle kuwîn. Nak nep kle kuñipi, natna patetnan endi bo palekak. Tîmbi nokok Bepnalî kena gwañgwana kuañ gitikta kot giñgit emekak.”

²⁷ Tîmbi Yesuli enlok kîmla kîmit-nandîmbi yousimbi eñguk, “Man nokok gînañna mîlataumbi, nîtek ewit? ‘Bep, dîk mîlap indanamep tîlak ñin napma tîke’ wîndiñ ewit ba? Nîm a. Wîn nak mîlap wîn bemettok indañgutta tîmbi wîndiñ nîm eutet. ²⁸ Tambo nak ñîndiñ elet, ‘Bep, dîkok kusaka engano wîn tîmbi inda-dakleumbi, kokali wopum dawîn.’ ”

Yesuli wîndiñ eumbi, kunum gînañ nanin manda noli ñîndiñ eu piñguk, “Nokok kusatna engano wîn ikan tîmba inda-dakleumbi, kotnalî wopum dañguk, tîmbi wîndiñgangot bîndambo tîmbetat.” ²⁹ Kîmîn gitik wolok pakîliñ endi kîtîkîti wîn nandîmbi, dîwîndi “Dîlîmat kîtîlak” eumbi, dîwîndi “Eñalo noli manda nîlak” wîndiñ eñgîliñ. ³⁰ Tîmbi Yesuli tambane enguk, “Manda walî nak nep tîmbi plaptauktok nîm, walî sîndi sep tîmbi plaptauktok pîlak. ³¹ Man ñîndiñgiñt nain inda-taleumbi, ñîndiñ indaukak: Kunum Yambatti kwelalok amatam gitik yambi-danbi, tambonjî ombi-tîkeneliñdok eu taleukak, tîmbi kwet ñolok kandîkñe Satan en wakan wîli piukak. ³² Gan natnalok kandañ wîn ñîndiñ: nak kwelan nanin nep loumek, nak amatam gitikti nokoñ bîmbîlok telak dîli-tom-semetat.” ³³ Yesuli wîndiñ eñguk, wîn endi kîmkîm nîtein kîmbektok wîn e-dakleñguk.

³⁴ Tîmbi amatamdi tambane nîñgîliñ, “Manda youyoulin patak walî Mesia papat kwambîñgan

kuuktok eumbi pa nandiñgimîñ. Nîtek tîmbi dîk Ama Sisînîk kloñbat plon tîke-loumbi kîmbektok elañ? Dîk Ama Sisînîk nîtein wandin ñala manda wîn elañ?”³⁵ Tîmbi Yesulî enlok plon manda embi, ñîndîñ enguk, “Kolsalenli nain dumangangot gama sîndok boñgîpsînan pat-samekak. Nîm kañbi kîlîmdî sapma kleuk, wala tîmbi sîndî kolsalen gama pat-samlak tuop wolok gînañ yousimbi kunekalîñ. Neta, kîlîm gînañ kulaktî dendîñ ñalak wala nîm nandi-daklelak.³⁶ Wîndîñda tîmbi kolsalendok kuseilî sîn gîta gama palîñilîmbi, sîndî kolsalen molom indaneliñdok en nandi-kîlîktî tiñmînekalîñ.”

Yesulî wîndîñ eu taleumbi, amatam yambîk bim ñambi, yambî-sembîm pa kuñguk.

Yesu nîm nandi-kîlîktî tiñmañdî tuanjî ombi-tikenekaliñ

³⁷ Yesulî jimba kundit asupgan amatam dok dausinan ip tiñguk, gan asuptî wandingan embi gîngînembi, en Mesia wîn nîm nandi-kwambîñ dañgîliñ. ³⁸ Wîn plofet Aisaialî manda no youkuk patak walî bien tîmbektok wîndîñ indañguk. Manda wîn ñîndîñ,

“Wopum, nîndî gîñgît manda eñgîmîñ wîn amatam tîpet sînktî nandi-kwambîñ dañgîliñ,
ba dîkok gembîñga daut semguñ wîn kadakleñgîliñ.”³⁸

³⁹ Endî Yesu nandi-kîlîktî tiñmîneliñdok tuop nîm. Wolok kusei wîn Aisaialî ñîndîñ youkuk,

⁴⁰ “Nak Kunum Yambattî endok dausî masipbi, gînañjî tîmba kwambîñ dañguk.

◊ 12:38: Aisaia 53:1

Nim kañbi, endi dausili nokok kunditna kañbi, ginañjili nandi-kiliñ embi, tambanem, nokoñ biumbi, natna ep t̄imba kaikta-talenekaliñ.” [◊]

41 Aisaiali windiñ youkuk, wiñ kusei ñindinda: Kunum Yambatti Mesialok kusal engano wiñ Aisaia itañgan daulimium kañbi, endi nepek eukak ba t̄imbekak wolok plon youkuk.

42 Ganmek nain wolongan Juda ama biesilok boñgipsinan bo asupti Yesu nandi-kilikti tiñmiliñ, gan endi Falisi amala misiñgiliñda t̄imbi wiñ nim e-indañgiliñ. Nim kañbi, endi it kiyau ginañ nanin ep kle-koliñbi, pawan kuneliñ. **43** Ama wali amatam eni-kindem dañ wala nandi-galk wopum tiñgiliñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandi-galk wopum wandin nim t̄imbi, nandi-kiliktinji kimitsembiñgiliñ.

44 T̄imbi Yesuli wopumgan kitimbi, ñindiñ eu piñguk, “Nak nandi-kilikti ti-namlakti nakgot nim nandi-kilikti ti-namlak, tambo endi Bep nak nani-mukuk en bo nandi-kilikti tiñmilak. **45** Windiñgangot nak nambilakti nani-mukuk en bo kalak. **46** Amatam nak nandi-kilikti ti-namañ, endi kiliñ ginañ nombo nim kuneliñdok nak kolsalen wandin kwelan pi indañgut. **47** Nak kwelan kuañ yambi-danbi, endok kolanjilok tambon ewa taleuktok nim indañgut. Tambo nak kolanjilok tambonnan nanin yapma t̄ikeuttok indañgut. Kusei wala t̄imbi tikap ama noli nokok mandana nandi-kimkimnelakta, natna en ka-danbi, endok tambon ewa talelak windiñ

[◊] **12:40:** Aisaia 6:10

nim t̄let. ⁴⁸ Tambo nin endi nak siñgi wit-nambi, nokok mandana nim nandi-dasilak en ka-danbi, tambon eu taleuktok no patak, wiñ nak manda eñgut wal̄ wakan en kwet nain taletalenan ka-danbi, tambon ombi-t̄keuktok eu taleukak. ⁴⁹ Wiñ kusei ñind̄nda: nak natnalok nanandinala manda nim eñgut. Tambo Bep nak nani-mukuk en wakan nak manda nek ba nitek eelok wiñ nani-dikñeñguk. ⁵⁰ T̄mbi nak ñind̄ñ nandi-kiliñ elet: endi manda euttok nani-dikñeñguk, manda wal̄ amatam ep t̄mbimb̄, kuñgu taletalen nimnat kunekal̄ñ. Wiñnd̄nda t̄mbi nak endi manda nitek eelok nanguk, wolok tuopgangot pa elet.”

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgle ti-semguk

13

Yesuli gwañgwañilok kesisi wilit-semguk

¹ Kamaikamai gw̄lat indaup t̄mbimb̄, Yesuli kwelan ñolok bimbi, Beuloñ undane lololok nain indañguk wiñ ka-nandi-dakleñguk. Endi ama nin kwelan ñolok en kimit-kle kuñgiliñ wiñ ep galk ti-ta-biñguk, t̄mbi yousimbi, kwelan gama kuñguk tuop ep galkta tiñguk wiñ daut semguk.

² Yesu git gwañgwañii endi tim nanañ napaliñilimbi, ñind̄ñ indañguk: Satand̄ Judas, Simon Iskaliottok niñañ, enda ikan giñan giñañ nanandi mimb̄, Yesu kanjikñiiloc kisinan kimelektok niñguk. ³ Gañgan Yesuli nandiñguk, wiñ Bept̄ nepek gitik endok kiinan kimirimbi ka-dikñeñguk, t̄mbi endi Kunum Yambattoñnan

nanin p̄iñgukti endoñ undane louptok t̄iñguk. W̄indiñ nand̄iñipi, ⁴ nanañ na-pak̄iliñnan nanin milapi, dasindasin ombap kiundiñ k̄im̄ipi, t̄imb̄ikalanda no t̄ikembi, boñḡunan temguk. ⁵ Tiñipi, tuk jawañ ḡinañ w̄ili p̄iumbi, kusei k̄im̄ipi, gwañgwañii kesisi w̄ilit-semibi, t̄imb̄ikalanda boñḡunan temguk wal̄i t̄imb̄ikalandañguk.

⁶ W̄indiñ ti-sem-ta-ñakap, Simon Petloloñ bi tombimbi niñguk, “Wopum, n̄im kañbi d̄iki nokok kesitna w̄ilitlep t̄imbeñ a.” ⁷ Eumbi tambane niñguk, “Natna nek ti-samlet wolok kusei w̄in d̄ik man niñdiñḡita n̄im nand̄i-daklelañ, gan gamamek nand̄i-tombekañ.” ⁸ Eumbi, Petloli k̄im̄isip tiñm̄imbi niñguk, “D̄ik nain no ba nola nokok kesitna no n̄im w̄ilit-namekañ.” Eumbi, Yesuli niñguk, “T̄ikap nak n̄im w̄ilit-gametetta, d̄ik nokok giñgit yousim kuuñdok tuop n̄im.” ⁹ Eumbi, Simon Petloli niñguk, “Wopum, t̄ikap w̄indiñda, d̄ik nand̄i-nambi, kesitnañgot n̄im w̄ilit-nameñ, tambo d̄ik nokok kitna ba kumbana wakit w̄ilit-namekañ!” ¹⁰ Eumbi, Yesuli niñguk, “Nin endi tuk ikan ik, endi jamilan sisinik, gan kesiñgot w̄iliw̄illtok. T̄imbi giñañjilok kandañ siñdi jamilan s̄inik, gan gitik s̄inik n̄im.” ¹¹ Yesuli nin s̄inikti en kanjikñiilok k̄isinan k̄im̄ipi tiñguk w̄in ikan ka-nand̄iñgukta t̄imbi niñdiñ eñguk, “Siñdi gitik s̄inik jamilan n̄im.”

¹² Yesuli gwañgwañiilok kesisi w̄ilit-talembi, dasindasin ombap b̄indambo dasimbi, kwel k̄injannan undane ña pip papi eni-nand̄iñguk, “Siñdi nak nek ti-samit wolok kusei ka-nand̄iñtomañ ba n̄im? W̄in niñdiñ: ¹³ nak siñdok

Sanındautsi ba Wopumji kuletta t̄imbi s̄indi ‘Ninindaout’ ba ‘Wopum’ naniañ w̄in d̄indim eañ. ¹⁴ W̄indiñda t̄ikap nak sindok Wopumji ba Sanındautsili sindok kesisi w̄ilit-samtaleetta, s̄ingan kesisi tambo w̄iliñim ti-ta-kulok. ¹⁵ Nak telak w̄in daut samit, w̄in s̄indi bo nak nomik kosi git̄ngit w̄in biu p̄umbi, nak ti-samit w̄indiñgan s̄indi tambo t̄ike-k̄imit ti-kunekaliñ. ¹⁶ Biañgan ñak. Nak ñindiñ sanlet: kena gwañgwa s̄ilanindi molomj̄ilok kapmainan kuañ, t̄imbi ama kena t̄indilok enimulim ñañ endi bo nin eni-mukuk endok kapmainan kuañ. * ¹⁷ S̄indi nepek sanit wolok walani pandi-dakleñañda, t̄ikap s̄indi wolok tuop ti-kunekaliñda, s̄indi Kunum Yambattok dainan amatam diw̄in yapma kle-patnekaliñ.”

*Ama nin Yesu kanjikñiilok kisinan kimipi
tiñguk w̄in inda-dakleñguk*

(Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)

¹⁸ T̄imbi Yesuli yousimbi enguk, “Nak s̄indi git̄ik amatam diw̄in yapma kle-patnekaliñ w̄indiñ nim elet. Nak ama nitein nokok gwañgwānai kuneliñdok ep kasileñgut w̄in nandi-dakle-samlet, t̄imbi nak nin kasileñgut w̄in plofet manda no youyoulin patak wali bien t̄imbektok kasileñgut. W̄in ñindiñ, ‘Ama no notna wandin nakita yakan nanañ nalak, endi kanjik ti-namlak.’ ¹⁹ Nak man ñin wolok plon

---

* **13:16:** Manda wolok walani w̄in ñindiñ: t̄ikap Yesuli siñgin t̄ike-pimbi, gwañgwāñiñ ep k̄imkukta, endok gwañgwāñiil tambo w̄indiñgangot tiłok. ^{13:18:} Kap 41:9

itañgan kasat ti-samlet, wîn kusei ñîndîñda: wîndîñ inda-namumek, sîndî nokok kusatna papat kwambîñ wîn nandî-kwambîñ danekaliñ. ²⁰ Nak kusatnala elet walî biañgan sîník. Tîmbi ñîndîñ sanlet: nin endî nak ama ni-mukut enda not tiñmîlak, endî Kunum Yambattok dainan nak wakan not ti-namlak, tîmbi nin endî not ti-namlak, endî nak nani-mukuk enda bo not tiñmîlak.”

²¹ Yesuli wîndîñ e-talembi, gînañ mîlata-sîník taumbi, indañgan e-daklembi enguk, “Manda et walî biañgan sîník, wîn nak ñîndîñ sanlet: sîndoñnan nanin nolî bola ti-nambi, kanjîknailok kîsînan napiletak.” ²² Tîmbi gwañgwañili Yesuli ninda sîník eñguk wala gama nîm nandî-daklembi, nandî-bendi wopum tîmbi, tambo ka tiñgilîñ. ²³ Tîmbi endoñnan nanin no, wîn gwañgwa nin Yesuli gînañli kasileñguk † endî Yesulok ñasiñgan kii dîndîm kandañ pakuk, ²⁴ wala tîmbi Petlolî enda kiilî walawala tîmbi niñguk, “Ninda sîník elak wîn dîk ni-ka!” ²⁵ Wîndîñ tîmbimbi, gwañgwa walî Yesulok kandañ ñaña embi ni-nandîñguk, “Wopum, wîn nin?” ²⁶ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Nak plaua nanañ dîp ñîn wîtna gînañ wîsimbi, mîwam nambetak en wakan.” Wîndîñ eñipi, plaua nanañ dîp wîn wîsimbi, Judas Simon Iskaliottok niñaañda mîumbi ²⁷ tîkeumbi, wolongan Satandî Judaslok gînañ pi-ñîmîñguk. Tîmbi Yesuli niñguk, “Dîk nepek tîmbep tîlañ wîn platik sîník ti.”

[†] **13:23:** Yoanelî enlok plon e-yout tiñguk, gan enlok koi tîke-louktok nîm nandîmbi, eu inda-dakleñguk.

²⁸ Endi wîndiñ eñguk, gan nanañ na-pakiliñ dîwîn noli endi kusei nekta wîndiñ niñguk wîn nim nandi-dakleñgilîñ. Nim nandi-daklembi, ²⁹ Judasli endok mînemjî ka-dîkñeñgukta tîmbi dîwindi Yesuli Judasla niñdiñ ba nek niñguk wîndiñ nandiñgilîñ, “Dîk ñâumbi, gwîlatta nek nanalok tîpikamîñ wîn tua,” ba “Pîmbiñesila mînem em.” ³⁰ Tîmbi Judasli nanañ dîp wîn tîke-taleumbi, wolongan walinin kîlîm gînañ pîm niñguk.

Yesuli gwañgwañii tambo tîke-galk tîneliñdok eni-dîkñeñguk

³¹ Judasli walinin ip pîm niñguk, Yesuli gwañgwañii dîwîn niñdiñ enguk, “Ama Sîsînîk nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tîlak, tîmbi nek inda-namepi tîlak, wali Kunum Yambattok kusal engano wîn tîmbi inda-dakleukak. ³² Tîkap nak endok kusal engano wîn tîmba inda-daklelakta, nain nim ombataumbi, endi bo nokok kusatna engano wîn tîmbi inda-dakleukak.

³³ Gwañgwanai, nak nain dumangot gama sîn gitâ kuutat. Kukap niñawambi, sîndi nep lonjinekalîñ, gan nak Juda ama biesila engut wîndiñgangot sînda niñdiñ sanlet, ‘Nak niñautatnan sîndi niñaneliñdok tuop nim.’

³⁴ Wîndiñda tîmbi nak endîkñe manda komblin sanbi, sîndi gînañjîlî tambo tîke-galk tîneliñdok sani-dîkñelet, wîn nak sep galk tî-samgutti tî-samlet, telak wolok tuopgan sîndi bo tambo tîke-galk tînekalîñ. ³⁵ Tîkap sîndi wîndiñ tî-kunekalîñda, amatam gitîktî sîndi

nokok gwañgwanai kuañ wîn sambi-nandî-tomnekaliñ.”

*Yesuli Petlolok e-sembîn wîn eu indañguk
(Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)*

³⁶ Tîmbi Simon Petlolî Yesu nî-nandîñguk, “Wopum, dîk dendîñ ñaukañ?” Eumbi tambane nîñguk, “Nak ñautatnan dîk man ñîn nep klem ñauñdok tuop nîm, gan gamamek dîk nep klembi ñaukañ.” ³⁷ Eumbi nî-nandîmbi eñguk, “Wopum, nîtek tîmbi nak man ñîn gep klem ñauttok tuop nîm? Nak kuñguna bimbi, kîmgamettok pañgitam patet.” ³⁸ Wîndîñ eumbi, Yesuli nîñguk, “Ba dîkok kuñguñga bimbi, kînnametañ ba? Wîn biañgan nîm! Nak ñîndîñ ganlet: puputti gamañ nîm kîtîñtlîmbi, dîk naka nain tîpet git no e-sembî ti-nametañ.”

14

*Kunum Yambattoñ lololok telak noñgangot wîn
Yesu en wakan*

¹ Tîmbi Yesuli yousimbi, gwañgwañila ñîndîñ enguk, “Gînañjî mîlataumbi, nandî-bendi wopum tañ wîndîñ nombo nîm tînekaliñ. Tambo sîndî Kunum Yambattok plon panjañganembi, wîndîñgangot nokok plon panjañgane-ta-kunekaliñ. ² Nokok Bepnalok il kuseinan it gînañ asup patak. Nîm palîmda, nak ñîndîñ nîm sanbet, ‘Nak ñambi, it tîwîlî dîkñe tî-sametat.’ ³ Tîmbi nak ñambi, it tîwîlî dîkñe tî-sam-talemek, undane bîmbi, sanañgîlambi, sîndî bo natna kuutatnan kunelîñdok ñanekamîñ.

⁴ T̄mbi nak kwet delok ñautat, wolok telak w̄in s̄ind̄i ip nand̄i-taleañ.”

⁵ T̄mbi Tomasli niñguk, “Wopum, d̄ik dendit̄ ñaukañ w̄in n̄ind̄i n̄im nand̄i-dakleamit̄, wala t̄mbi telak w̄in n̄itek nand̄i-dakleneñ?” ⁶ Eumbi niñguk, “Natna telaktok kusei, manda biañgan sisiniktok kusei, ba kuñgu sisiniktok kusei. * Nak napma klembi, Beptoñ tomtom w̄in no n̄im s̄inik patak. ⁷ S̄ind̄i nak nand̄i-kiliñe ti-namumda, Bepna bo nand̄iñminelit̄. T̄mbi s̄ind̄i man kusei k̄imipi, en nand̄i-kiliñi t̄iñmañ. Biañgan ñak, s̄ind̄i en ikan kañgiliiñ.”

⁸ T̄mbi Filipti niñguk, “Wopum, d̄ik Bep daut n̄imumbi, nand̄ina tuop ti-n̄imek.” ⁹ Eumbi niñguk, “Filip, nak nain ombapgan s̄in git̄a ip kuñgut, ganmek d̄ik nokok kusatna gama n̄im namb̄i-nand̄i-tomlañ ba? No en nak namb̄iñgukti Bep ip kañguk. W̄indiñda d̄ik nekta ‘Bep daut n̄imekañ’ elañ? ¹⁰ Bepti nokok ḡinañ palimbi, nak endok ḡinañ patet. D̄ik w̄in n̄im nand̄i-kwambiñ dalañ ba? N̄iti noñgan tamikta t̄mbi nak manda sanlet w̄in natnalok nanand̄inala n̄im pa elet. Tambo Bep nokok ḡinañ patakti enlok kenan pa tiłak. ¹¹ Bepti nokok ḡinañ palimbi, nak endok ḡinañ patet, s̄ind̄i manda w̄in nand̄i-kwambiñ da-kunekaliñ. Tiłap s̄ind̄i nak w̄indiñ eletta t̄mbi w̄in nand̄i-kwambiñ daneliñdok tuop n̄imda, kundit ep t̄imbambi kañgiliiñda t̄mbi w̄indiñ t̄inekaliñ. ¹² Biañgan s̄inik, s̄ind̄i kunditnala t̄mbi w̄indiñ

---

* **14:6:** Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñolak w̄in daut n̄imlak, endok kusal w̄in t̄mbi inda-dakle-n̄imlak, t̄mbi kuñgu sisinik n̄imlak.

tînekaliñ.

Tîmbi kundit tîndîlok kandañ nak ñîndîñ sanlet: nin endî nak nandî-kîliktî ti-nam ti-kulakta, endî bo kena ba kundit natna ti-let wîndîñgangoget tîmbekak. Tîmbi endok kenan ba kundil walî natna kena ba kundit tiñgut wîn makleukak. Wîn kusei ñîndîñda: nak Bepnaloñ loutat. ¹³ Lowambi, sîndî nokok kotnalok plon kîti-nambi, nek ba nek ti-samettok nani-nandiañ, wolok tuop nak Niñâñdî Bepnalok kusal engano wîn tîmba inda-dakleuktok ti-samet. ¹⁴ Wîn ti-kap sîndî nokok gîngîtnai kuañda tîmbi nek ba nek ti-samettok nani-nandînekaliñda, natna wîn ti-samet.

Yesuli Dîndîm Woñ ni-mulîm piuptok e-kwambîñ dañguk

¹⁵ Tîmbi Yesuli yousimbi, gwañgwâñila ñîndîñ enguk, “Tîkap sîndî gînañjîlî nep galk tañda, nak sîndî nek tiñeliñdok sanî-dîkñelet wolok tuop ti-kunekaliñ. ¹⁶ Tîmbi nak Bepta ni-nandîwambi, endî sîndok Pañgembîlanjî no ni-mulîm piumbi, nokok kînjan sîn gîta papat kwambîñgan kuukak. ¹⁷ Nak Dîndîm Woñ Bep-tok kusal sisinik wîn tîmbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok gîngîtnii endîla en nîm ka-nandañ ba en nîm nandîñmañ, wala tîmbi endî en kasîleneliñdok tuop nîm. Gan Woñ walî sîn gîta kulak, tîmbi sîndok gînañjî gînañ piumbi, palekakta tîmbi sîndîla en nandî-kîliñ tiñmañ.

¹⁸ Nak sambiwambi, pañgembîlanjî nîmnat nomîk nîm kunekealiñ. Nîm. Nak sîndoñ undane biutat. ¹⁹ Wîn nain nîm ombataumbi, kwelalok gîngîtnii nombo nîm nambînekaliñ, gan sîndîla bîndambo nambînekaliñ. Tîmbi nak papat

kwambîñgan kuletta tîmbi sîndî bo kunekaliñ. ²⁰ Sîndî bîndambo nambîmek, ñîndîñ ka-nandî-daklenekaliñ: nak Beptok gînañ patet, tîmbi sîndî nokok gînañ palîmbi, nak sîndok gînañ patet. ²¹ Nin endî nokok endîkñe mandana nandî-dasimbi kîmit-kle-kulakta, endî wakan gînañlı nep galk tambi, nep kasîlelak. Tîmbi nin endî wîndîñ ti-namlak, en wakan Bepnalî tîke-galk taukak, tîmbi natna bo en tîke-galk tambi, nokok kusatna tîmba inda-dakle-ñîmekak.”

²² Tîmbi Judas no, wîn Judas Iskaliot en nîm, wali Yesu nî-nandîmbi eñguk, “Wopum, nîtek tîmbi dîkok kusaka wîn nîndañgot tîmbi inda-dakle-nîmep elañ, gan kwelalok amatam dîwînda nîm?” ²³ Tîmbi Yesuli tambane nîñguk, “Tîkap noli gînañlı nep kasîle-kulakta, endî nokok mandana kîmit-kle-kulak. Tîmbi Bepnalî ama wandin wîn tîke-galk tambi, Bep nîti endoñ bîmbi, en gitâ yakan papat kwambîñgan kundekamîk. ²⁴ Gan nin endî gînañlı nîm nep kasîle-kulakta, endî nokok mandana nîm kîmit-klelak. Tîmbi manda sanbambi nandañ wolok kandañ wîn ñîndîñ: wîn natnalok manda nîm, wîn Bep nin nak kwelan nani-mukuk enlok mandan.

²⁵ Nak gama sîn gitâ kuñipi, nepek gitîk wîn sani-ta-bilet. ²⁶ Gan gamanda Bepti sîndok Pañgembilanji, wîn Dîndîm Woñ, nî-mulîm pîmbi, nokok kînjannan sîn gitâ kuukak. Tîmbi endî wakan nepenepek gitîk sani-daut ti-sambi, natna manda sangut gitîk wîn tîmbi kaiktasamumbi, bînda nandî-tomnekaliñ.

²⁷ Nak sambîk bimbi, nokok busukna bîsîkñat pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-

namlak walı busuk kwelan nanin wandin nı̄m. Nak busuk wı̄n samletta tı̄mbi sındok gı̄nañjılı̄ milataumbi, mı̄sımısı̄ nı̄m tı̄nekaliñ. ²⁸ Nak manda ñı̄ndı̄ñ ikan sanbambi nandılıñ, ‘Nak sambık bimbi, ñakap, sındoñ bı̄ndambo undane bı̄utat.’ Sındı̄ gı̄nañjılı̄ biañgan nep galk tambi, nep kasile-kuumda, nak Beptoñ ñautat wala sındı̄ naka tı̄mbi nandı̄-sılı̄sılı̄ tı̄neliñ. Neta, Bepnalı̄ nak napma klembi, loloñ sınık patakta. ²⁹ Nepek gamamek indaukak wı̄n nak man ñı̄n itañgan sani-talelet, wı̄n kusei ñı̄ndı̄ñda: nak sanit wolok tuop indaukak, wolondamek sındı̄ nak manda biañgan elet wı̄n gumañ nandı̄-kwambı̄ñ danekaliñ.

³⁰ Nak sı̄n gitा manda nombo yousim sansanlok nain lakatgot pat-namlak, wı̄n kusei ñı̄ndı̄ñda: kwettok kandıkñe ama Satan endı̄ nep tı̄mbi kolauttok bı̄upi tı̄lak. Endı̄ nepek no tı̄-namektok gembı̄ nı̄m palmılak, ³¹ gan nak wandingan embi nı̄m kımısip tı̄ñmilet. Tambo nak Bepna gı̄nañnalı̄ kasilelet wı̄n kwelan kuañdī nambı̄-nandı̄-daklenelı̄ñdok Bepnalı̄ nani-dı̄kñeñguk wolok tuopgan tı̄let.

Ale, ip mılapi, pı̄m ñana.”

15

Wain komba sisinik wı̄n Yesu en wakan

¹ Tı̄mbi Yesulī yousimbi, gwañgwaañila enbi eñguk, “Natna wain komba sisinik, tı̄mbi nokok Bepnalı̄ wain kenalok kandıkñe ama. ² Endı̄ nokok kıtña gayam bien nı̄m laliañ gitik wı̄n dombı̄mbi, ep kolım ñalak. Tı̄mbi nokok kıtña gayam bien laliañ walı̄ bien lali-sınık tanelı̄ñdok

endi t̄-d̄ind̄ime kena pa t̄ilak. ³ T̄imbi komba kii gayam bien lalilalilok t̄-d̄ind̄im eañ, wandin nak manda sanbambi nandi-dasiñgiliñ wal̄ ikan sep t̄-d̄ind̄im eumbi, Kunum Yambattok dainan d̄ind̄im indañgiliñ.

⁴ T̄ikap kii gayamdi komba plon n̄im yousim patakta, wal̄ engan bien laliuktok tuop n̄im, windiñgangot t̄ikap sindi natnalok plon n̄im yousim pakañda, bienji lalineliñdok tuop n̄im. Windiñda t̄imbi sindi natnalok plon yousimbi pat-ta-kunekaliñ, t̄imbi natna sindok plon yousimbi pat-ta-kuutat. ⁵ Natna wain komba, t̄imbi sindi nokok kitna gayam. Nin endi nokoñ yousumbi, nak bo endoñ yousiletta, wal̄ wakan bien asup pa lalilak. Win kusei ñindiñda: nak napma klembi, bien lalilalilok telak no n̄im patak. ⁶ T̄ikap ama noli nokoñ n̄im yousimbi patakta, endi komba gayam dombi kokottok wandin: win t̄ike kolimbi, yañetaumbi, kii gayam diwin git̄a ep kiipi, komba git̄anañ ep siu diñd̄lok. ⁷ T̄ikap sindi nokoñ yousim pakañ, t̄imbi nokok mandana nandi-dasiañgiliñ win kimit-kle-kuañda, sindi Kunum Yambatti windiñ ba windiñ t̄-samektok nandañ wala k̄indem n̄i-nandumbi, nandi-samekak. ⁸ Nandi-samumbi, sindi telak windiñ plon bien asup laliumbi, nokok gwañgwanaí kuañ windiñ inda-daklelak, t̄imbi nokok Bepnal̄i kot git̄ngit t̄ikelak.”

⁹ Yesuli yousimbi, gwañgwaniila enguk, “Bepti nep galk tañguk, windiñgangot nak sep galk tañgut. T̄imbi nak yousimbi, sep galk ta-ñauttok sindi nokoñ yousim patnekaliñ. ¹⁰ Win natna Bepnalok endikñe mandan kimit-kle-talembi, en-

doñ yousim patet, t̄imbi endi yousiyousiñgan nep galk talak, w̄indiñgangot t̄ikap s̄indi nokok endikñe mandana k̄imit-kleañda, s̄indi nokoñ yousim patnekaliñ, t̄imbi nak yousiyousiñgan sep galk tautat. ¹¹ W̄in nak s̄imba sasat nandilet w̄in s̄indi bo nandimbi, ḡinanji ḡinañ tokñeumbi pat-samektok nandilet, wala t̄imbi nokok mandana k̄imit-kleneliñdok sanit. ¹² T̄imbi endikñe mandana w̄in ñindiñ: nak sep galk tañgut, w̄indiñgangot s̄indi ḡinañjili tambo t̄ike-galk ti-ta-kunekaliñ.

¹³ T̄ikap ama noli noliila ep galk tambi k̄im-semekta, endi ep galk t̄indilok telak d̄iw̄in git̄ik patak w̄in makle-sin tauk. ¹⁴ T̄imbi t̄ikap s̄indi nokok endikñe mandana k̄imit-kle-kuañda, s̄indi nokok notnai sinik inda-dakleañ. ¹⁵ Nak s̄inda kena gwañgwa nombo nim sanlet, tambo nak s̄inda nokok notnai sanj-talelet. W̄in kusei ñindiñda: kena gwañgwali molomdi nek nandisambat tilak w̄in nim nandilak, gan nokok Bepnalí nepek git̄iñgit̄ik nanguk w̄in nak s̄inda sanj-dakle-talewambi, s̄indi ikan nanditaleañ. ¹⁶ S̄indi nak nim nep kasileñgililiñ. Tambo natna sep kasilembi, ñindiñ t̄inelidok sep dangut: s̄indi ñambi, bienji t̄imbi indaukak, w̄in bien papat kwambiñgan palekak wandin. W̄indiñ indaumek, s̄indi nokok kotna plon Bep kit̄imimbi, nepek no ba no ti-samektok ni-nandañ, endi wolok tuop sinik ti-samekak. ¹⁷ Nak endikñe manda ñin b̄indambo sanba nandiwit: s̄indi ḡinañjili tambo t̄ike-galk ti-ta-kunekaliñ.”

*Gwañgwañiilok milap inda-semekak wala
Yesuli eu inda-semguk*

18 Yesuli bïndambo yousïmbi, ñïndïñ enguk, “Amatam kwelalok giñgit kuañdï nandi-kunjitta ti-samumbi, wolonda sïndï nïm nandi-kamalanekaliñ, wïn kwelalok giñgit kuañdï dama naka ip nandi-kunjitta ti-namgiliñ.

19 Sïndï kwelalok giñgit kuumda, endï sïnda nandum endok nosii tïmbimbi, sep galk taneliñ. Gan nak endok boñgipsinan nanin sep kasilewambi, sïndï natnalok giñgitnai kumbi, kwelalok giñgit nombo nïm kuañ. Kusei wala tïmbi endï sïnda nandi-kunjitta ti-samañ.

20 Sïndï manda ñïn dama sangut wïn nandi-tombït, ‘Kena gwañgwa sïlanindi molomjïlok kapmainan kuañ.’ * Kusei wala tïmbi tïkap kwelalok giñgitñiilì nak nep tïmbi kolauttok nep kle-gïmgïm eñgilîñda, wïndiñgangot sïndï bo sep tïmbi kolaneliñdok sep kle-gïmgïm enekaliñ, tïmbi tïkap endï nokok mandana nandi-dasimbi kïmit-kleñgiliñda, wïndiñgangot endï sïndok mandanjì bo nandi-dasimbi kïmit-klenekaliñ.

21 Endï Bep nani-mukuk en nïm nandi-kiliñ tiñmañ, wala tïmbi sïndï nokok giñgitnai kuañda tïmbi endï kolan wandin wïn ti-samnekaliñ.

22 Nak indambi, Bepnalok mandan engut wïn ikan nïm enbamda, yomjïlok miłap nïm pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta tïmbi endï yom tiñdiłok e-tembi manda no nïm pat-semlak. **23** Naka nandi-kunjitta ti-namlakti Bepnala bo nandi-kunjitta tiñmiłak. **24** Ba nak kundit gembïnat gitikñin amalï nïm tiñdin endok

---

* **15:20:** Manda wolok walân wïn ñïndïñ: kena molomda nïtek indañmïłak, wolok tuopgan endok kena gwañgwanla indañmïłak.

boñgipsinan nîm pa tîmbamda, yomjîlok mîlap nîm pat-semek. Gan endî kundit wîn kañgilîñ, ganmek Bep nîta nandi-kunjitta tî-nîmgîliñ, wala tîmbi yomjîlok mîlap kîmîlim pat-semlak.

²⁵ Endok endîkñe mandanjî gînañ ñîndîñ youyoulin patak, ‘Endî naka slakan nandi-kunjitta tî-namgîliñ,’ [◊] tîmbi manda walî bien tîmbektok endî wîndîñ tî-namgîliñ.’

Yesuli Dîndîm Woñdi gwañgwañii ep tîmbi pañgîtauktok e-kwambiñ dañguk

²⁶ Yesuli yousimbi enguk, “Siñgimek nak sîndok Pañgembilanji wîn Beptok kandañ nanin nîmuletat. Woñ walî Beptoñnan nanin pîmbi, endok kusal sisinik wîn tîmbi inda-daklelak. Pîmek, nokok kusatna e-dakle tîmbekak, ²⁷ tîmbi sîni bo nokok kusatna e-dakle tî-ta-kunekaliñ. Wîn kusei ñîndîñda: sîndî nak kena kusei kîmîkut naningan nakîta ku-ta-bañ.

16

- ¹ Nepek kolan sanit wandin walî indasamumek, sîndok nandi-kîlîktinji wolonda nîm pi pîuktok nak manda gitik wîn sanit.
- ² Endî it kiyaunji gînañ nanin sep kle-kolîmbi, pawon kunekaliñ. Tîmbi wîndîñgot nîm. Nain indaumbi, nin endî sîndoñnan nanin no wîli kîmbekakta, endî ‘telak wolok plon Kunum Yambat kîmit-klelet’ em nandukak, gan endî tîmbi kamalaukak.
- ³ Endî Bep nîti nîm nandi-kîliñ tî-nîmañda tîmbi wîndîñ tî-samnekaliñ.
- ⁴ Nepek gamamek indaukak, wîn nak man ñîn itañgan sanit-talelet. Wîn kusei ñîndîñda: nak

[◊] **15:25:** Kap 35:19, 69:4

sanit wolok tuop ti-samnekaliñ, wolondamek nak endok plon manda sangut wîn sindi nandi-tomnekaliñ.

Nak sin git ta kuñgutta timbi kena kusei kimikut wolonda nepek wolok kasat gama nim ti-samgut. ⁵ Gan man ñindiñgit nak Bep nani-mukuk endoñnan ñaupi tilet, gañgan sindoñnan nanin noli 'Dik dendiñ ñaukañ?' windiñ no nim nani-nandañ. ⁶ Tambo nak ñañalok manda mtlap wandin sanletta timbi, simba gawatti sindok ginanjit tokñelak. ⁷ Gan nak manda ñindiñ elet walî biañgan tilak: nak sambi ñautat wolok bien walî sindoñ indasamekak. Neta, tikap nak nim sambi ñautta, Pañgembilali sindoñ nim biwîk. Tikap nak sambi ñautatta, nak en ni-mulambi, sindoñ biukak. ⁸ Bimek, kwelalok gitngitñila timbi dakle-semumbi, nandi-kwambitñ danekaliñ, wîn yom wîn nek sinik, ba nin endi wîn dindim sinik, ba Kunum Yambatti nitek sinik yambi-danbekak wîn endi nim nandi-daklembi, nandum kamalalak. ⁹ Wîn ñindiñ: endi nak nim nandi-kilikti ti-namañ, walî yom biañgan sisinik. ¹⁰ Timbi dindim kuñgulok kandañ wîn ñindiñ: nak Beptoñ undane ñawambi, sindi nombo nim nambinekaliñ, walî nak dindim sinik wîn timbi inda-dakleukak. ¹¹ Timbi ka-dani kenalok kandañ wîn ñindiñ: Kunum Yambatti kwet ñolok kandikñe ama Satan ikan ka-danbi, tambon ombit-tikeuktok eu taleñgukta timbi amatam bo yambi-danbekak.

¹² Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñindiñgit sindi wîn gitik nandi-daklembi, nandi-dasineliñdok tuop nim. ¹³ Gan Woñdi

Kunum Yambattok kusal sisinik wîn tîmbi inda-daklelak. Endi pîmek, sindok nanandinji ep tîmbi pañgitaumbi, Yambattok kusal sisinik wîn nandi-daklenekaliñ. Wîn kusei ñîndiñda: Woñdi enlok nanandinla manda no nîm eukak, tambo manda nîtek nîmbambi nandîlak wolok tuop endi eukak, ba nepek nek siñgimek indaukak wîn sanbi indaukak. ¹⁴ Tîmbi endi nak manda nîmbambi nandîlak wîn sanbi indaukakta tîmbi, endi nokok kusatna engano wîn tîmbi inda-dakleukak. ¹⁵ Bep nîtok nanandinet wîn noñganda tîmbi nak ñîndiñ sanit, ‘Nak manda Woñda nîmbambi nandîlak wîn sînda sanit-dakleukak.’”

*Milapsilok kinjannan silisili gwañgwañiiloñ
inda-semekak*

¹⁶ Yesuli yousimbi enguk, “Nain nîm ombataumbi, sindi nombo nîm nambînekaliñ, tîmbi nain nîm ombataumbi, bîndambo nambînekaliñ.” ¹⁷ Wîndiñ eumbi, endok gwañgwañii dîwîndi nîsiñgan ñîndiñ eñgilîñ, “Endi ñîndiñ elak, ‘Nain nîm ombataumbi, nîndi nombo nîm kanekamîñ, tîmbi nain nîm ombataumbi, bîndambo en kanekamîñ,’ tîmbi ‘Endi Beptoñ undane ñaukakta tîmbi wîndiñ indaukak.’ Manda wolok walân walî nek plon e-yout tîlak?” ¹⁸ Wîndiñ eñipi, nîsiñgan e-nandîñgilîñ, “‘Nain nîm ombatalak’ manda wolok walân wî nîtek? Nek elak wîn nîndi nîm nandi-dakleamîñ.”

¹⁹ Tîmbi endi wala nî-nandinetiñdok nandumbi, Yesuli yambî-nandi-daklembi enguk, “Nak ñîndiñ sanit, ‘Nain nîm ombataumbi, sindi nombo nîm nambînekaliñ, tîmbi nain nîm ombataumbi, bîndambo nambînekaliñ.’ Wîn

manda wolok kuseila sīngan e-nandī tañ ba?
20 Manda et walī biañgān sīník. Tīmbi nak nīndīñ sanlet: nak kīmbambi, sīndī kut-blamblan embi, mano tīnekalīñ, gan kwelalok gīñgitñiili sīlisili tīnekalīñ. Tīmbi sīndok gīnañjī mīlata sīník taumbi patnekalīñ, gan sīndī bīndambo nambīmbi, sīndok nandī-mīlapsīlok kīnjannan sīlisiliñ inda-samekak.

21 Wīn tamdī gwañgwā tīkelak wandin inda-samekak. Endok pīñgip gawat tīndīlok nainñīn indalakta tīmbi gīnan mīlata sīník taumbi patak, gan endī gwañgwā tīkemek, gwañgwān indañmīlak walī sīlisili mīumbi, mīlap wīn ip kamalalak. **22** Wīndīñgangot nain ñolonda sīndok gīnañjī mīlatalak, gan nak bīndambo bī sambambi nambīnekalīñ, wolonda walenzīli bo kīndem daumbi, sīlisiliñ gīnañjī tokñeukak, tīmbi ama noli sīndok sīlisiliñjī solom tīkeneliñdok tuop nīm. **23** Nain wīn indaumek, sīndī nepek nolok plon nombo nīm nak nanī-nandīnekalīñ. Wīn biañgān sīník. Tīmbi nak nīndīñ sanlet: sīndī nepek no ba nola nokok Bepnala nī-nandīnekalīñ, wolok tuop endī nokok kotna plon samekak. **24** Sīndī nokok kotna plon enda nepek nola nīm nī-nandī-ta-bīñgīliñ. Ale, man nīn sīndī kīndem gīñginembī, nī-nandī tī-ta-kunekalīñ, tīmbi wolok tuopgan inda-samumbi, nandī-sīlisiliñ gīnañjī tokñeukak.”

*Mīlap kusei kusei indaukak, gan Yesuli kwettok
gembīn kolan wīn ip wīli pīñguk*

²⁵ Yesuli yousimbi, nindin enguk, “Nak manda sani-ta-bilet wîn eyout mandalîngot sanlitngut, gan nain indaumbi, nak manda enipi, eyout manda nombo nim sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indañgan kasat ti-sametat.

²⁶ Nain wolonda sindi nokok kotna plon Bep nî-nandinekalin. Nak Bepti sep kîmîlektok nî-nandutat wîndin nim sanlet, tambo nindin sanlet: wîn sin en nî-nandinekalin. ²⁷ Wîn kusei nindin da: sindi ginañjili nak nep galk tambi, nak Beptoñnan nanin piñgut wîn nandikwambiñ da-kuañda timbi endi sep galk tambi, nî-nandinji nandi-samekak. ²⁸ Nak en gitâ pakap kwelan pîmbi indañgutta, man nin kwet nin bimbi, endoñ undane loupi tîlet.” ²⁹ Wîndin eumbi, gwañgwaañili nîñgiliñ, “Ei! man ip dik eyout manda bimbi, manda indañgan ninlañ wîn! ³⁰ Man nin nindi gambi-nandamîñ, wîn dik nepek gitîñgitik nandi-talelañ, timbi nindi gama nim gani-nandinambi, dik ikan nindok nanandinji ka-nandi-daklelañ. Kusei wala timbi nindi dik Kunum Yambattoñnan nanin piñguñ wîn nandi-kwambiñ damiñ.”

³¹ Timbi Yesuli tambane enguk, “Ba sindi biañgan ip nandi-kwambiñ da-namañ ba?

³² Nandañ! Nim ombataumbi, nain nin ip indatalelak: nokok kanjiknaili sep kleumbi, sindi nak nambium, natnañgan palambi, sindi noñgan noñgandi papusenembi, isinan pi ña-talenetañ, ganmek nokok Bepnalî nakita patakta timbi nak natnañgan nim paletet. ³³ Sindî nokok ginañ kuañda timbi busuk bisikñat wîn kasileumbi pat-samektok nak manda wîn sanit. Kwelan

ñolok mīlap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gembīn kolan wīn ip wīla pīngukta tīmbi sīndok sīmbatsi saleun.”

17

Yesuli enla ba gwañgwañila nīmolo tīñguk

¹ Yesuli manda wīn eu taleumbi, kunum gīnañ deium loumbi, Beula nīmolo ñīndiñ tīñmīñguk, “Ambe, nak mīlap bembi, kīmbettok nain ip indalak. Dīk nandī-namumbi, nak dīkok Nīñāñgal kusaka engano wīn tīmba inda-dakleuktok dīk bo nokok kusatna engano wīn tīmbi inda-dakleukañ. ² Dīk ama nep kīmīt-kleneliñdok namguñ, tīmbi nak kuñgu taletalen nīmnat enda emettok nandīñguñ, wala tīmbi dīk nak amatam gitik yambi-dīkñeuttok napikuñ. ³ Tīmbi kuñgu taletalen nīmnat wolok walān wīn ñīndiñ: endi Kunum Yambat sīsīñk noñgāngot dīk nandī-kīliñ tī-gamañ, tīmbi Yesu Mesia dīk nani-mukuñ naka nandī-kīliñ tī-namañ. ⁴ Dīk naka kena tīmbettok namguñ wīn gitik tīmba taleñguk, tīmbi telak wolok plon dītnalok kusaka engano wīn kwelan ñolok tīmba inda-dakleñguk. ⁵ Ale, Bep, man ñīn dīk nandī-nambi, natnalok kusatna engano wīn ñīndiñ tīmbi inda-daklewīn: kwet gama nīm indañiñtīmbi, nak dīkita kuñipi, nokok pipapatna engano pat-namguk wīn dīk bīndambo naka namumbi pat-namūn.

⁶ Dīk kwelan kuañ endoñnan nanin dīwīn ep danbi, nokok gwañgwanai kuneliñdok yapikuñ, tīmbi nak dīkok kusaka enda eni-dakle-semambi, endi dīk nandī-kīliñ tī-gamañ. Wīn endi dīkok

giñgítkai, gan dík nakita kuneliñdok yapikuñ, tímbi nak yambí-díkñewambi, endi díkok mandañga kímit-kle-kumbi, ⁷ man ñíndiñgit nambí-nandi-dakleañ, wín dík nepek gitíñgitik namumbi pat-namlak walí biañgan díkoñnan nanin. Endi wíndiñ nandi-dakleañ, ⁸ wín kusei ñíndiñda: dík manda naka nanguñ wín nak enda enba taleñguk. Ewambi, endi nandi-dasimbi, nak díkoñnan nanin pí indañgut wín biañgan ka-nandi-dakleañ, tímbi dík nani-mukuñ wín ip nandi-kwambíñ da-taleañ.

⁹ Nak enda tímbi nímolo tí-gamlet. Nak man ñíndiñgit kwelan kuañ gitíkta nímolo ním tí-gamlet. Tambo nak ama nin dík nokok gwañgwáñai kuneliñdok yapikuñ endañgot nímolo tí-gamlet, wín kusei ñíndiñda: endi díkok giñgítkai síník. ¹⁰ Wín nokok giñgít kuañ endi gitík díkok giñgítkai, tímbi díkok giñgítkai gitík endi nokok giñgíttnai. Tímbi endok kuñgunjíli nokok kusatna engano wín tímbi inda-daklelak. ¹¹ Nak kombíkan díkoñ biutat, tímbi kwelan ñolok nombo ním yousimbi kuutat, gan endíla kwelan yousimbi kunekalíñ.

Bep Giñgi Síník nítí noñgan tamík, wíndiñgangot endi bo noñgan tíneliñdok dík nandi-nambi, díkok gembíñga naka namguñ walí ep kamaiukañ. ¹² Nak en gitá kuñípi, dík gembí namguñ walí ep kamaimbi yambí-díkñeta-bíñgut. Tímbi endoñnan nanin no kolandok giñgít kuñguk en noñgandíñgot kolañguk, nolii díwínlí ním. Wín manda youyoulin patak walí bien tímbeftok wíndiñ indañguk. ¹³ Ale, nak díkoñ biupi titlet, gan nak nandi-sílisili titlet

wolok tuopgan endi bo nandi-silisili tanelindok nak kwelan ñolok gamañgot patetta manda gitik ñin enbambi nandañ.

¹⁴ Dik manda nanguñ win nak enda eni-talewambi, endi nandi-dasiñgilin, timbi natna kwet ñolok gitig ñim kulet, windiñgangot endi bo kwet ñolok gitig nombo ñim kuañ, wala timbi kwelalok gitig kuañdi nandi-kunjitta ti-semañ. ¹⁵ Dik kwet ñalinin yapma tikeuñdok nimolo ñim ti-gamlet. Tambo nak ñindiñ nimolo ti-gamlet: dik ep kamaiumbi, kolan molomdi ep timbi kolanelindok tuop ñim. ¹⁶ Natna kwet ñolok gitig ñim, windiñgangot endi bo kwet ñolok gitig ñim kuañ. ¹⁷ Windiñda timbi dikok mandañgalit kusaka sisinik win e-daklelak, wal ep timbi pañgitaumbi, endi ditnalok gitigtkaiñgot kunekealiñ. ¹⁸ Dik nak kwelan nani-mulimbi indañgut, win dikok ke-nañga timbettok. Windiñgangot nak bo endi kwelan eni-mut-talelet. ¹⁹ Timbi endi bo biañgan kuñgunjì dikok bi-gamnelindok nak dikok ke-nañga timbettok kuñguna dikok bi-gam-talelet.”

Nin endi Yesu nandi-kilikti timinekaliñ enda nimolo tiñguk

²⁰ Timbi Yesuli nimolo yousim timbi eñguk, “Bep, nak gwañgwanai 11 endañgot nimolo ñim ti-gamlet. Tambo nak amatam nin endi gwañgwanailok mandanjì nandimbi, nandi-kilikti ti-namnekaliñ, enda bo nimolo ti-gamlet. ²¹ Win Bep dik nokok ginañ palimbi, nak dikok ginañ palambi, nitì noñgan tamik, windiñgangot endi bo noñgan tanelindok nak

nimolo t̄let. T̄mbi kwelan kuañ git̄kti d̄k wakan nak nani-mukuñ wiñ nandi-kwambiñ daneliñdok nak nandi-kilikt̄ ti-namnekalit̄ Bep n̄tok ḡnañ patneliñdok nimolo t̄let. ²² Nit̄ noñgan tamik, wiñdiñgangot endi bo noñgan t̄neliñdok nak nandi-sembi, d̄k pipapat engano naka namguñ pat-namlak wiñ emambi patsemlak. ²³ Wiñ endi noñgan s̄inik inda-talembi, noñgan t̄neliñdok nak endok ḡnañ palambi, d̄k nokok ḡnañ patañ. Endi wiñdiñgan noñgan t̄nekalit̄, wolonda kwelan kuañ git̄kti ka-nandi-daklenekalit̄, wiñ d̄k wakan nani-mukuñ, t̄mbi d̄k nak nep galk tañguñ, wiñdiñgangot nak nandi-kilikt̄ ti-namañ wiñ ep galk tañguñ.

²⁴ Kunum kwet gama nim indañilimbi, d̄k nak nep galk tañguñda t̄mbi pipapat engano wiñ namguñ pat-namlak. Bep, nak niñdiñ indauktok nandi-galk talet: amatam nakita kuneliñdok namguñ, endi bo natna kuutatnan nakita kumbi, nokok pipapat engano wiñ kanekalit̄. ²⁵ Bep ep tiñdin diñdim molom, kwelalok giñgitñili d̄ka nim nandi-gamañ, gan nakta nandi-kiliñ ti-gamlet, t̄mbi d̄k nani-mulimbi indañgut wiñ nokok gwañgwanai ñali ka-nandi-tom-taleañ. ²⁶ Nak d̄kok kusaka engano wiñ daut semgut, t̄mbi yousimbi daut sem-ta-ñautat. Wiñ d̄k nak nep galk talañ, wiñdiñgan endi bo tambo ep galk taneliñdok ba nak en git̄a kuuttok wiñdiñgan ti-semetat.”

**Yesuli enlok kusal t̄mbi
inda-dakleuktok kim milapi,**

gwañgwañiiloñ inda-semguk

18

Yesu tikeñgilin̄

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

¹ Yesuli n̄imolo t̄imb̄i taleumbi, gwañgwañii git pakiliñnan nanin p̄im ñambi, tuk no koi Kitlon w̄in d̄ikñembi, oliv komba kena no wandiñ pakuknan ña tomgilin̄. ² Endi wolok nain asup k̄im̄in tañgilin̄da t̄imbi Judas Yesu endok kanjikñiilok k̄isinan k̄imilepi t̄iñguk endi bo kwet w̄in nandiñguk. ³ W̄indiñda tapma ama biesi git Falisi amali tapma ittok kamaikamai ama d̄iw̄in eni-mukiliñ en wakit Romalok mik ama d̄iw̄in Judasli ep kiulimbi, endi tou git sipalak ep p̄indopi, miktok nepenepek epmumbi, Judasli yanañgilimbi, kwet wolok biñgiliñ. ⁴ Biumbi, Yesuli n̄itek indañmektok w̄in ikan nandi-taleñipi, ña ep t̄imbi indaumbi enguk, “Sindi nin lonjañ?” ⁵ Eumbi tambane niñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin.” Eumbi enguk, “W̄in nak ñakan.” (T̄imbi Judas Yesu kanjikñiilok k̄isinan k̄imikuk endi ama wolok boñgipsinan ikuk.)

⁶ Yesuli “W̄in nak ñakan” w̄indiñ eumbi, wolongan amali nandi-silikñembi, siñgisiñgilok ñambi, pi pi-taleñgilin̄. ⁷ W̄indiñ t̄imbimbi, biñdambo eni-nandiñmbi eñguk, “Sindi nin lonjañ?” Eumbi, “Yesu Nasalet nanin” w̄indiñ niñgiliñ. ⁸ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “W̄in nak ñakan w̄in ikan sanit. W̄indiñda t̄ikap sindi nak nep lonjañda, notnai ñin yambiumbi ñawit.”

9 Yesuli manda wîndiñ eñguk, wîn endi dama Beula ñîndiñ niñguk walî bien tîmbektok eñguk, “Dîk ama nakîta kuneliñdok namguñ wîn nak yambi-dîkñewambi, no nîm paikiliñ.”

10 Tîmbi Simon Petlolî kakit tîke biñguk wîn tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanjî endok kena gwañgwâ sîlanin no koi Malkus endok pawan kît dîndîm kandañ nanin wîlalîm pi piñguk. **11** Wîndiñ tîmbimbi, Yesuli Petlola niñguk, “Dîkok kakitka kwelnan suaeum pîwîn. Bepnalî engan miłap ñîn kîmit-namguk wîn nîtekta tîmbi nîm bembet?”

12 Tîmbi mik ama wakît endok telak damanjî ba tapma ittok kamaikamai ama endi Yesu tîkembi, kii imbi **13** nañgîpi, ama no koi Anas endoñ dama ñañgîliñ. Anas endok wembanlok wapai koi Kaiafas endi gwîlat wolonda tapma amalok telak damanjî kuñguk. **14** Wîn Kaiafas en wakan Juda ama biesîla nanandî dama ñîndiñ emguk, “Ama noñganliñgot amatam gitîktok kînjanjî kîmbek wîn kîndem.”

*Petlolî Yesula “Nîm nandîñmîlet” eñguk
(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka 22:55-57)*

15 Yesu nañgîp ñañtlîmbi, Simon Petlo git Yesulok gwañgwâ no * endi siñgi klem ñañgîmîk. Tapma amalok telak damanjî endok sambaliili gwañgwâ no wîn nandîñmîñgîliñ, wala tîmbi endi telak damalok il sañ jîmba gînañ Yesu kîndem klem loñguk, **16** gan Petlolî

---

* **18:15:** Yoanelî gwañgwâ ninda youkuk endi enla eñguk.

telak yama pawan ikuk. T̄imbi gwañgwā nin telak damanj̄ilok sambaliil̄ nand̄inm̄iñḡil̄iñ end̄ pi ñambi, telak yama kand̄ikñe wembela Petlolok plon manda n̄imb̄imbi, yama p̄isal̄imbi, gwañgwā wal̄ Petlo nañgil̄imbi, ḡinañ loñḡim̄ik. ¹⁷ Loumbi, yama kand̄ikñe wembe wal̄ Petlo n̄i-kañbi eñguk, “N̄im kañbi, d̄ik bo ama wolok gwañgwā no?” Eumbi n̄iñguk, “E, nak n̄im.”

¹⁸ Sasale t̄iñgukta t̄imbi tapma amalok telak damanj̄i endok kena gwañgwā git tapma ittok kamaikamai ama end̄ komba sim ipi, sei-pal̄imbi, Petlo end̄ bo boñḡipsinan ña ipi, komba sei-pakuk.

Tapma amalok telak damanj̄ili Yesu ni-nand̄inandi t̄iñguk

(Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)

¹⁹ T̄imbi Anas tapma amalok telak damanj̄i damañgan pakuk end̄ Yesu n̄i-kañbi, endok gwañgwāñilok plon ba manda e-daut t̄iliñguk wolok plon ni-nand̄inandi t̄iñguk. ²⁰ T̄imbi Yesuli ñind̄iñ tambane niñguk, “Nak amatam gitkta indañgan manda engut, wiñ Juda amatam gitkta it kiyaunj̄i ḡinañ ba tapma ilan k̄im̄in tañ wolok nain tuop manda eni-daut ti-sem-ta-kuñgut, t̄imbi nak kwet sembiñnan nepek no n̄im eñgut. ²¹ Wala t̄imbi nekta naka nan̄i-nand̄ilañ? Manda enbambi nand̄inñḡil̄iñ enda eni-kaukañ; end̄ mek nak nek engut wiñ nandañ.” ²² Wiñdiñ eumbi, kamaikamai ama ñasitñgan ikil̄iñ endoñnan nanin noli Yesu timan dai plon wiñpi n̄iñguk, “D̄ik tapma amalok telak

damanji enda nitekta manda windiñ tambane niñañ?”²³ Eumbi tambane niñguk, “Manda ewa kamalalakta, wiñ kusei nani-dakleumbi nandiwa, ba dindim eletta, dik nekta slakan nitañ?”²⁴ Tīmbi Anasli eumbi, Yesu kii imbibin nañgiñ ñambi, tapma amalok telak damanjı Kaiafas endoñ ñañgiñ.

Petloli Yesula N̄im nandiñmilet' b̄indambo eñguk

(Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)

²⁵ Tīmbi Simon Petloli komba sei-paliñtilimbi, ni-nandimbi eñgilin, “N̄im kañbi, dik bo ama wolok gwañgwā no?” Eumbi, e-kimit-sembimbi enguk, “E, nak nim.”²⁶ Tīmbi tapma amalok telak damanjı endok kena gwañgwā no, wiñ ama nindok pawan Petloli wiñ dikñeñguk endok wekai dipti Petlola niñdiñ niñguk, “Dik oliv komba kena giñañ en gitā kuumbi gambit wiñ!”²⁷ Eumbi, b̄indambo “Wiñ nak nim” eumbi, wolongan puputti kitiguk.

Pilatoli Yesu ama wapmañ kuñgunla ni-nandi tñguk

(Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)

²⁸ Kvet salaumbi, Juda ama biesili Kaiafaslok il bimbi, piñm ñambi, Yesu nañgiñ, kandikñe ama Pilatolok ilan ñañgilin, gan il giñañ nim loñgilin, wiñ kusei niñdiñda: endi Roma ama Pilatolok il giñañ loumda, Kunum Yambattok dainan kolambi, Kamaikamai gwilattok nanañ sandap wolonda nanelindok tuop nim. It giñañ

nim lombi, sañ jimba ginañ palimbi, ²⁹ Pilatoli pim, endoñ ñambi, eni-nandimbi eñguk, “Sindi ama ñala manda nitek embi, kit yout tñmañ?” ³⁰ Eumbi tambane niñgilin, “Endi kolan tindamañ palimda, dikok kikanan slakan nim kimitneñ.” ³¹ Eumbi, Pilatoli enguk, “Tikap wintidin, sin en tikembi, sinlok endikñe mandanjì kimit-klembi, manda plon kimirit.” Eumbi, ama biesili niñgilin, “Juda nindok endikñe mandanili en kimkimlok elak, ³² gan Roma sindok endikñe mandanjili nindit sep lapipi, wintidin tineñdok kimitsip patak.” ³³ Juda ama biesili Pilatola wintidin niñgilin, wali timbi inda-dakleñguk, win Yesuli damañgan kimkim nitein kimbektok e-dakleñguk, manda wali bien timbep tñguk. ³⁴

³³ Timbi kandikñe Pilatoli ama biesilok mandanjì nandi-talembi, kandikñe amalok it ginañ undane lombi, Yesu kitñnum biumbi niñnandimbi eñguk, “Ba dik ñakan Juda amatamduk ama wapmañji ba?” ³⁴ Eumbi tambane niñnandilnguk, “Ba dik manda win ditnalok nanandilngala elañ, ba diwintok manji klembi elañ?” ³⁵ Eumbi niñguk, “Natna Juda ama nim, wala timbi dikok kusaka nitek nandi-gamet? Win ditnalok amatamgai git tapma ama biesili gepbi, nokok kitnanan gapikañ. Dik nitek siniñ tñguñ?” ³⁶ Eumbi tambane niñguk, “Nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok nim. Win kwet ñolok palimda, nokok kena gwañgwanañ kanjiknai mik ti-semumbi, endi nitek plon nepbi, Juda ama biesilok kisinan napitnelin? Gan

³¹ 18:31: Wok Pris 24:16

³² 18:32: Yoane 3:14, 12:32-33

nokok ama wapmañ kuñguna wîn kwet ñolok nîm.”

³⁷ Tîmbi Pilatoli niñguk, “Wîndiñda dîtna ama wapmañ wîndiñ elañ ba?” Eumbi tambane niñguk, “Naka ama wapmañ nanlañ wîn dîndîm elañ. Wîn kusei biañgan sisinik wîn e-dakle kena tîmbettok menalî napmiumbi, kwelan indañgut. Tîmbi nin endî kusei biañgan sisinik wîn tîkekwambîñ dalok nandî-galk tañ gitik endî nokok mandana nandîmbi nandî-dasiañ.” ³⁸ Eumbi, Pilatoli niñguk, “Kusei biañgan sisinik wîn nek sînik?”

Pilatoli Yesulok kolan no nîm tîmbi indañguk, ganmek kîmbektok eu taleñguk

(Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)

Tîmbi Pilatoli bîndambo pîmbi, Juda amatamdoñ ñambi enguk, “Nakta endok kolan no nîm tîmba indalak. ³⁹ Gan nak sindok ep tîndinji no kîmit-klembi, Kamaikamai gwîlat tuop ama no it kwambîñ gînañ nanin sindok pa pîsat-samlet, wala tîmbi sîndî nak ama ñîn Juda amatamdoñ ama wapmañji ñîn en pîsat-samettok nandañ ba?” ⁴⁰ Wîndiñ eumbi, endî kwawañganembî, tambane niñgilîñ, “Nîm yañ! Barabas kak pîsat-nîmîñ!” Barabas wîn endî ama piñpiñen nin Roma ama mik tî-semlîñguk. ☩

19

¹ Wolongan Pilatoli eumbi, mik amalî toa pîsîk asupnat gaut gwîlaptî tîndîn walî Yesu waipgilîñ. ² Tîmbi ama wapmañ walan

---

✩ **18:40:** Maleko 15:7

esiliminiipi, toa no písikñat walí bondinembi, kumbannan kímili piumbi, sauloñ gímìn dasimíngiliñ. ³ Wíndiñ tiñipi, ama noñgan noñgan endoñ biñgiliñ tuop endi walán noñgangot tímibi, “Judalok ama wapmañjí, we!” wíndiñ nímbi, timan dai plon kit píndim wíkiliñ.

⁴ Tímibi Pilatoli bíndambo pímbi, kímìn gitíktoñ ñambi enguk, “Nandiwít: nak en síndoñ nañgip biwambi, síndi níndiñ ka-nandiwít: nakta endok yomínlok bien lonjí ním kañ bilet.”

⁵ Tímibi Yesu en toa písikñat bondinen git sauloñ gímínnat wakít pi ilímbi, Pilatoli daut sembi enguk, “Ama ñín kawít!” ⁶ Wíndiñ eumbi, tapma ama biesí git tapma ittok kamaikamai amali Yesu kañgiliñ, wolongan endi wopumgan kitímbi eñgiliñ, “Kloñbat plon wíli kímbin!” Eumbi, Pilatoli manjinan tíkembi enguk, “Nakta endok yomín yolanjíletta tímibi síndi en tíkembi, kloñbat plon wílit.” ⁷ Tímibi Juda ama biesíli tambane níñgiliñ, “Endi enla ‘Nak Kunum Yambattok Níñaañ’ wíndiñ pa elak, tímibi endíkñe manda pat-nímlak walinin nolí ama wandisí wíñ yandíp kímneliñdok elak.”

⁸ Tímibi Pilatoli Yesulok plon manda wandin wíñ nandiñguk wolonda endi wíli kímneliñdok eu taletalela misí síník tambi, ⁹ Yesu it gínañ nañgip lombi, ní-kañbi eñguk, “Dík denanin síník?” Gan Yesuli tambon no ním tambane níñguk, ¹⁰ wala tímibi Pilatoli níñguk, “Nítek? Ba dík manda tambon no ním nanlañ ba? Nak dík slak gambiwam kuuñdok ba ewa kloñbat plon kímbeñdok gembí pat-namlak, wíñ dík ním nandi-daklelañ ba?” ¹¹ Tímibi Yesuli tambane

nīñguk, “Kunum Yambatti gembī nīm gamumda, nepek no tī-nameñdok gembī no nīm pakamek. Kusei wala tīmbi ama nin nak dīkok kīkanan napīkuk endok yomīnlī dīkok yomga maklelak.” *

¹² Pilatoli manda wala tīmbi Yesu kañbiuktok telak lonjīñguk, gan Juda ama biesili kwawa tīmbi kītīmbi, Pilatola nīñgīlīñ, “No en enla ama wapmañ elak, endī Roma ama wapmañ Sisala kanjīk tīñmīmbi e-ta-pī tīñmīlak. Wīndiñda tīkap dīk ama nīn kañbiutañda, dīk bo Sisalok nol nīm indalañ.” ¹³ Pilatoli manda wīndiñ nandīmbi, wolongan endī Yesulok mandan eu taleuktok en nañgīp pīmbi, ka-danī amalok pitit plon pipakuk, kwet kawat pīndīmlī galgalin wolok. (Juda amalok mandanjīnan kwet wolok koi wīn Gabata.)

¹⁴ Sandap wolondañgan Juda amali Kamaikamai gwīlattok nepek gitik tī-jumīt tīñlīmbi, kwet boñgīp taumbi, Pilatoli pitit plon pipapi, Juda amatamda e-sasale manda enbi eñguk, “Ale, sīndok ama wapmañjī nīn kawīt!” ¹⁵ Eumbi, endī kītīmbi eñgīlīñ, “Nañgīp nīawīt! Nañgīp nīawīt! Nañgīp nīambi, kloñbat plon wīli kīmbīn!” Tīmbi Pilatoli enguk, “Nītek? Sīndok ama wapmañjī nīakan nīak! Ba nak en kloñbat plon wīli kīmneliñdok eut ba?” Eumbi, tapma ama biesili nīndiñ tambane nīñgīlīñ, “Nimbek no en nīndok ama wapmañni nīm, Sisa en noñgan.” ¹⁶ Wolongan Pilatoli nandī-sembi, Yesu kloñbat plon wīli kīmneliñdok kīsīnan kīmīkuk.

---

* ^{19:11:} Yesuli tapma amalok telak damanjī Kaiafas endok plon e-yout tīñguk bek.

*Yesu kloñbat plon wili kimiñguk
 (Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)*

¹⁷ Wîndiñda mik amalî Yesu walinin nañgip ñambi, enlok kloñbat mîum bembîmbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanjînan Golgata, wandiñ nañgip ñambi, ¹⁸ kloñbat plon wîkiliñ. Tîmbi kolan tîndî ama tîpet wakîta yandîpbi, no tombon no tombon, tîm Yesu en endok boñgipsetnan ep samba embi, mambî ikiliñ.

¹⁹ Tîmbi Pilatoli eu taleumbi, Yesulok kumbam mîndiñ plon kundit ñîndiñ youp kîmîkiliñ, “Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmañjî.” ²⁰ Kundit wîn Juda wakît Roma ba Grik endok mandanjî plon youp kîmîkiliñ, tîmbi Yesu wîkiliñ wîn it kwet ñasîñgan pakukta tîmbi Juda ama asupgandi manda wîn kañbi pinakîliñ. ²¹ Tîmbi Juda amalok tapma ama biesili kundit wala kañ nandum tuop nîm tîmbîmbi, Pilato nîmbi eñgilîñ, “Dîk ‘Juda amalok ama wapmañjî’ wîndiñ nîm yout. Tambo ñîndiñ yout, ‘Ama ñâli en ‘Nak Juda amalok ama wapmañjî’ eñguk.’” Wîndiñ eumbi, ²² Pilatoli tambane enguk, “Ewam youlaliñ wîndiñgan palin.”

²³ Tîmbi mik amalî Yesu kloñbat plon wîttalembi, endok dasindasin tîpet tîpet wîn ep danbi, molom tuop tuop epgîliñ. Tîmbi endî wîndiñgot endok kiupîn ombap tîkembi kañgîliñ, wîn kiupî wîn sandum noñgandîñgot tîndîn, dîmbo nîmnat, ²⁴ wala tîmbi endî wala kau kîndem daumbi, nîsîñgan ñîndiñ eñgilîñ, “Wîn wilapnambi kolauk, wala tîmbi molom nin sînîk wîn indauktok nîndî tîmbi-indalok

sañala t̄na!” W̄ndiñ embi, t̄mbi-inda sañala t̄mbimbi, kiupi wolok molom indaumbi, manda ñindiñ youyoulin patak wal̄ bien t̄nguk,
“Endi nokok dasindasina ep danbi,
sandumnala t̄mbi t̄mbi-inda sañala t̄ngiliñ.” [◊]
Wolok tuopgan mik amali t̄ngiliñ.

²⁵ T̄mbi Yesulok meñ wak̄t meñlok dalañ, ba Klopas tam̄n koi Malia, t̄mbi Malia Makdala nanin endi Yesulok kloñbal̄ kuseinan ikiliñ.
²⁶ T̄mbi Yesuli enlok meñ git gwañgwan nin ḡnañli kasileñguk w̄n endi ñasiñgan ilimbi kañbi, gwañgwa wolok plon meñla ñindiñ n̄nguk, “Tam, ñin dikok niñañga wakan.”
²⁷ W̄ndiñ em tambanembi, gwañgwa wala ñindiñ n̄nguk, “Ñin dikok meñga wakan.” T̄mbi nain wolonda gwañgwa wal̄ Yesulok meñ nañgilimbi, endok ilnan ñaumbi ka-dikñeñguk.

²⁸ Wolok siñgi kandañ Yesuli nandiñguk, w̄n endi kena nek t̄imbektok indañguk w̄n gitik ip t̄mbi taleñguk. T̄mbi manda enlok plon youyoulin patak wal̄ bien t̄imbektok endi ñindiñ eñguk, “Tukta kimlet.” [◊] ²⁹ T̄mbi kwet kambot nolok ḡnañ wain tuk kimb̄iñ wilimbi, wolok pakuk. W̄ndiñda ama noli nepek busukñanen tuk tiañelok no tikembi, wal̄ wain tuk ḡnañ w̄simbi, komba koi hisop wolok bem kusip bañak ḡnañ k̄mipi, man plon k̄milim loumbi nañguk. ³⁰ Wain tuk kimb̄iñ w̄n nañbi eñguk, “Ip t̄imba talelak.” W̄ndiñ eñipi, kumbam bium gwasei piumbi, kuñgun Kunum Yambattok kinan k̄mipi k̄miñguk.

[◊] **19:24:** Kap 22:18   [◊] **19:28:** Kap 22:15, 69:21

31 Sandap wolonda Sabat patnandi nain wopum indaup t̄imb̄imbi, Juda amatamdi wolok ti-pañḡipañgile tiñgilin. T̄imbi Juda ama biesili ama kloñbat plon yandipm̄um pakiliñ endok piñḡipsili Sabat nainnan yousim papatta nandum tuop nim t̄imb̄imbi, Pilatoloñ ñambi niñgilin, “Dik kindem nandi-nimbi, mik amala enbimbi, endi endok kesisi kwandat wil gilo-semum platikan kimbimbi, piñḡipsi ep pimbi, ep ñawit.” Windiñ eumbi, Pilatoli mik amala enbimbi, **32** endi ama tipet Yesu git yandipgilin endoñ ñambi, dama nolok kesi kwandai wil giloumbi, siñgi nolok windiñgot tiñgilin. **33** T̄imbi Yesuloñ bim kañgilin, wiñ en ikan kiminiguk. Windiñ kañbi, endok kesi kwandai nim wil giloñguk. **34** Gan mik ama noli bambau kandañ basamdi youli tombimbi, wolongan wekat git tukti yalimulimbi, Yesuli biañgan kiminiguk wiñ inda-dakleñguk.

35 Wiñ sindi bo nandi-kilikti t̄ineliñdok nepek wiñ dailiñgan indaum kañguktı wolok gembin ipi elak. Endok e-dakle mandan walı biañgan tilak, t̄imbi endi manda biañgan elak wiñ ikan nandi-talelak. **36** Nepek nek indañguk walı manda youyoulin patak walı bien t̄imbektok indañguk. Neta, manda noli ñindiñ elak, “Kwandai no nim wil gilolok,” **37** t̄imbi no wiñ ñindiñ, “Endi ama youli tomtomin enda daut deinekalin.” **38**

---

38 **19:36:** Kisim Bek 12:46, Namba 9:12, Kap 34:20   **39** **19:37:** Sekeraia 12:10

*Yesu sum ginañ kimiñkiliñ
(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka 23:50-56)*

³⁸ Josep Alimatio nanin † endi Yesulok gwañgwa no kuñguk, gan Juda ama biesila misiñgukta timbi gitagitak pat-sembiñguk. Yesu kimiñgukta endi Pilatoloñ ñambi, ñindiñ nñ-nandiñguk, “Nak Yesulok dalandan kindem tiñe ñawit ba?” Eumbi nandiñimumbi, ñam Yesu kloñbat plon nanin bñndipi, tiñe ñañguk. ³⁹ Tímbi Nikodemus ‡ damañgan tim nola Yesu ña kañguk endi bo biñguk. Endi gwasap milin kindem walang tipet 30 kilo ba nitek kiukiulin wiñ ep biñguk. ⁴⁰ Ama tipet endi Yesulok dalandan tiñkembi, Juda amalì dalandanjilok plon pa tañ telak wiñ klembi, gwasap endok plon kimiñpi, sandum satnindi timip imgimik.

⁴¹ Yesu kloñbat plon wiñkiliñ kwet wolok ñasiñgan gwatnam kena no pakuk, timbi kena wolok ginañ sum kawat tombañ gitikñin no pakuk, wolok ama dalandan gama no nim kimiñkimiñlin. ⁴² Sabat patnandi nain wiñ indaup timbiñmbi, sum ñasiñgan pakukta timbi endi Yesulok dalandan wolok tiñe ña kimiñpi, sum telak yama masipgimik.

20

---

^{† 19:38:} Josep Alimatio nanin endi Juda amatamdok kandikñenji ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51)   ^{‡ 19:39:} Nikodemus endi Juda amatamdok kandikñenji ba ama wopum no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

*Yesulok dalandan sum ginañ nim pakuk
(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)*

¹ Kena nain kusei kímíkímílinan kwet gama nim salañilimbi, Malia Makdala nanin endi Yesulok sumnan ñambi kañguk, wín kawat sum telak yama masimasipmín wín tike lo tambon kímílím pakuk. ² Wíndiñ kañbi, woñep ñambi, Simon Petlo git gwañgwá no Yesuli ginañli tike-kasilelenguk endoñ ñambi enguk, “Wopumdok dalandan sumnan nanin tike ñambi,” delok kímílím patak wín níndi nim nandamíñ.

³ Wolongan Petlo git nol endi iset bimbi, sumnan ñandepi ⁴ yakan woñep ñañgímik, gan nol walí Petlo maklembi, dama sumnan tomguk. ⁵ Tombi, telak yama pawan mumuñembi, ginañ deium loumbi, sandum Yesulok dalandan tímítímílin wín kañguk, gan ginañ nim loñguk. ⁶ Tímbi Simon Petlolí siñgi klem bi tombi, sum ginañ lombi kañguk, wín Yesulok kwel kínjannan sandumlíñgot pakuk. ⁷ Sandum no endok kumbam imimín walí díwín no git nim pakuk. Tambo sandum wín engan kwasanembi, giñgiñgan kímílím pakuk. ⁸ Tímbi gwañgwá dama sumnan tomguk endi wíndiñgot ginañ lombi, nepenepek gitik wín kañbi, Yesu mílakuk wín nandi-kwambíñ dañguk. ⁹ (Nain wolonda endi Kunum Yambattok mandanlı Mesiali kimnan nanin mílalektok elak wín gama nim nandi-tomgíllíñ.)

*Yesuli Malia Makdala nanin endoñ indañguk
(Maleko 16:9-11)*

¹⁰ T̄imbi gwañgwa t̄ipet endi isetnan undane ñañgimik, ¹¹ gan Malia Makdala nanin endi sumnan undane b̄i tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eñguk. Tiñipi mumuñembi, sum ḡinañ deium loumbi, ¹² eñalo t̄ipet dasindasinjet satnin w̄in yambiñguk. Endi Yesulok kwel k̄injannan pipakimik, noli kumbam kandañ pilimbi, noli kesii kandañ pipakuk. ¹³ Pipapi niñgimik, “Tam, d̄ik neta kut-blamblan elañ?” Eumbi enguk, “Nokok Wopumnalok dalandan t̄ike ñam, delok k̄imilim patak w̄in niñm nandilet.” ¹⁴ W̄indiñ eñipi undanembi, Yesu siñgi kandañ ilimbi kañguk, gan endi en gama niñm ka-nandi-tomguk. ¹⁵ T̄imbi Yesuli ni-kañbi eñguk, “Tam, d̄ik neta kut-blamblan elañ? Ba ninda lonjilañ?” Ni-kaumbi, Maliali “Kena kandikñe ama kalet” w̄indiñ nandimbi niñguk, “Ama wopum. T̄ikap d̄ik ñali t̄ike ñañañda, nanbi nandimbi, d̄ik kwet delok k̄imilañnan ñambi, natna t̄ike ñam k̄indit tapliutet.”

¹⁶ T̄imbi Yesuli Malialok koi kitumbi, endi t̄ikile ka-nandi-tombi, Juda mandanjinan “Rabonai” niñguk. (W̄in niñilok mandanjinan ‘Nokok nandautna’.) ¹⁷ Maliali Yesula w̄indiñ kitumbi, t̄ike-kaumbi, Yesuli niñguk, “Nambik bi! Nak gama Bepnaloñ niñm undane loñgut, wala t̄imbi nombo niñm nep kawiñ. D̄ik nokok kwayanailoñ * ñambi, ñindiñ enbekañ, ‘W̄in nokok Betna git sindok Bepsí, nokok Yambatna git sindok Yambatsí, nak endoñ undane loupi tiñlet.’” ¹⁸ T̄imbi Malia Makdala nanin endi

---

* **20:17:** Yesuli enlok kwayañila eñguk, w̄in endi gwañgwañilok plon e-yout tiñguk.

Yesulok gwañgwañiiloñ ña tombi enguk, “Nak Wopum ip kat” embi, Yesuli manda nñ̄nguk wîn wakan kasat ti-semumbi nandîñgiliñ.

*Yesuli gwañgwañiiloñ inda sembi ti-semguk
(Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka 24:36-49)*

¹⁹ Kena nain kusei kîmîkîmîlinan sandap wolonda kwet kîlîm eumbi, Yesulok gwañgwañiilî kîmîn ti-pakîlîñ. Endî Juda ama biesîla mîsîñgiliñda tîmbi it yama kekak ti sip kwambîñ da-talembi pakîlîñ. Palîñîlîmbi, Yesu en boñgîpsinan indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.” ²⁰ Wîndîñ e-talembi, enlok kii bim ti-pet wakît bambau gilîn daut semumbi, endî Wopum en wakan wîn ka-nandî-tom sînîk tambi, sîlisîlîli tokñe-semguk. ²¹ Tîmbi Yesuli bîndambo enguk, “Busuk pat-samun. Beptî nak nanî-mukuk, wîndîñgangot nak bo sîndî sani-mutet.” ²² Wîndîñ e-talembi, man woñli ep pendîpi enguk, “Sîndok gînañjî gînañ Dîndîm Woñ kasilewit! Kasile-talemek, ²³ Woñ wali daut samlak, wîn Kunum Yambattî ama nolok yomin biñmîñguk ba nîm, tîmbi wolok tuop sîndî amatamda kîndem nîndîñ enî-dakle-semnekalîñ, ‘Yomjîlok mîlap wîn wiat-taletalen,’ ba ‘Yomjîlok mîlap wîn kîmîlîm pat-samlak.’ ”

²⁴ Yesuli inda-semguk wolonda endok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endî nolii git nîm pakuk. ²⁵ Nîm pakukta, endok noliilî nîndîñ nîñgiliñ, “Nîndî Wopum kañgîmîñ!” Gan endî enguk, “Tîkap nak dautnalî biliñdok gil endok kii bim plon

nim kautat, t̄mbi k̄tna n̄ñaañli kii bim wanda ḡnañnan nim suaeutat, t̄mbi bambau wanda wiñ nim t̄ke-kautatta, sindi nek eañ wiñ nak nim s̄inik nandi-kwambiñ dautat.”

²⁶ Sande noñgan taleumbi, gwañgwalı b̄indambo it ḡnañnan k̄min t̄imbimbi, Tomaslı en git̄a yakan pakiliñ. Endi yama kekak ti sip kwambiñ da-talembi pakiliñ, ganmek Yesuli b̄indambo boñgiçpsinan biñ indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.” ²⁷ W̄ndiñ eñipi, Tomasla kii bim daulimimbi n̄ñguk, “Ki ka n̄ñaañ k̄tna gil plon k̄mipi, k̄tna ka! T̄mbi k̄ka kot suapi, nokok bampatna t̄ke-nandi! Dik nandi-bendi nombo nim t̄imbekañ, tambo nak kaik patet wiñ nandi-kwambiñ daukañ!” ²⁸ Eumbi tambane n̄ñguk, “Dik nokok Wopumna git̄ Yambatna.” ²⁹ Eumbi, Yesuli n̄ñguk, “Ba dik nambilañda t̄mbi nandi-kilikti ti-namlañ ba? Nin endi nim nambañ, gan wandingan embi nandi-kilikti ti-namañ, endi Bepnalok dainan amatam diwiñ yapma kle pakañ.”

Kusei nekta pepa ñin youyoulin patak

³⁰ Yesuli gwañgwañilok dausinan jimba kundit diwiñ asupgan tiñguk, gan wiñ pepa ñolok ḡnañnan nim youyoulin patak. ³¹ Gan kundit youyoulin patak walı kusei ñindienda youyoulin: sindi manda ñin pinat nandi t̄mbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, wiñ nandi-kwambiñ danekaliñ, t̄mbi nandi-kwambiñ dañipi, endok giñgitñii kuañda t̄mbi kuñgu sisinik wiñ kasilenekaliñ.

21

Yesuli tuk guañ baliliñnan gwañgwañiiloñ inda-semguk

¹ Yesuli gwañgwañiiloñ dama Jelusalem inda-semguk, wolok siñgi kandañ endi bñndambo Galili kwelan tuk guañ koi Taibelias wolok inda-semguk. Wìn ñìndiñ: ² Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) git Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wakit Sebedilok nìñiañiit tiþpet ba Yesulok gwañgwañiit tiþpet no yakan kìmìn ti-pakiliñ. ³ Paliñilimbi, Simon Petloli noliila enguk, “Nak mìkbalak lolonjila ñautet.” Eumbi niñgililiñ, “Nìndi dikita yakan ñanetamiñ.” Wìndiñ embi, walinin pìm ñambi, kikeñ plon lom ñambi, mìkbalak lìk tiatia kena tiñgililiñ, gan tim ombap wolonda mìkbalak no nìm epgiliñ.

⁴ Kwet salaup tìmbimbi, gwañgwañili Yesu kìnanjatnan palimbi kañgililiñ, gan endi en Yesu wìn nìm ka-nandi-tomgililiñ. ⁵ Tìmbi Yesuli kitiþsembi enguk, “Notnai! Ba sìndi mìkbalak no nìm epmiliñ ba?” Eumbi, “Nìm epmamiliñ” wìndiñ nìmbimbi, ⁶ endi enguk, “Ale. Lìksì kikeñ kit diñdím kandañ kolì piumbi epnetañ.” Eumbi, endi bñndambo lìk wìn kolì piumbi, mìkbalak asup epgiliñda tìmbi lìk wìn tiañeum kikeñ plon lambilambilok tuop nìm.

⁷ Wolongan Yesuli gwañgwa ginañli tike-kasileañguk endi Petlola ñìndiñ niñguk, “Wìn Wopum engan!” Simon Petloli manda “Wopum” wìndiñ nandimbi, dasindasin kiundiþ biñguk wìn tike dasimbi, Yesuloñ ñaupi, tuk guañ ginañ

dīkokuk. ⁸ Tīmbi gwañgwa dīwīndī Petlo kīkeñ plon klembi, mīkbalak līk tokñetokñen wīn tiañembi, kīnanjatnan bī tomgīliñ. Kwet wīn mayañgān sīnīk nīm, 100 mita ba nītek wolok tuop. ⁹ Kīnanjatnan pīmbi, komba dī-papal kañgīliñ, tīmbi komba galk plon mīkbalak wakīt plaua nanañ dīwīn palīmbi kañgīliñ. ¹⁰ Tīmbi Yesuli enguk, “Mīkbalak kombikan epmīliñ dīwīn ep bīwit!” ¹¹ Eumbi, Simon Petlolī kīkeñ plon lombi, mīkbalak līk tiañeumbi, tuk pawān kīnanjatnan lambīñguk. Mīkbalak wopum sīnīk 153 gitīk walī pī līk tīmbi tokñeñgīliñ, ganmek līk walī nīm blañganeñguk.

¹² Tīmbi Yesuli bīm, nanañ naneliñdok enguk. Gwañgwañiilī en Wopum wīn ip nandīñmīñgīliñda tīmbi, endī gitīk walī “Dīk nin?” wīndīñ nī-nandīnep mīsīñgīliñ. ¹³ Tīmbi Yesuli bīmbi, plaua wakīt mīkbalak epbi, emumbi nañgīliñ.

¹⁴ Yesuli kīmnān nanin mīlakuk wolok siñgi kandañ endī gwañgwañiiloñ wīndīñ indasemumbi, nain tīpet git no tīñguk.

Yesuli Petlola endok giñgitñii yambī-dikñeuktok nīñguk

¹⁵ Nanañ nanbī taleumbi, Yesuli Simon Petlo nī-nandīmbi eñguk, “Simon Yoanelok nīñañ, dīk nokok gwañgwānai dīwīn nīn yapma klembi, gīnañgalī nak nep kasīle-sīnīk talañ ba?” Eumbi nīñguk, “Tīmbi, Wopum, nak gīnañnalī dīk gep kasīlelet wīn dīk ip nandīlañ.” Wīndīñ eumbi, Yesuli enlok giñgitñiilok plon Petlola nīndīñ

níñguk, “Nokok sipsip níñanai ep towi ti-ta-kuukañ.”

¹⁶ Tímbi bìndambo ni-nandumbi, nain ti-pet tiñguk, “Simon Yoanelok níñan, dík gínañgalí nak nep kasile-sínik talañ ba?” Eumbi níñguk, “Tímbi, Wopum, nak gínañnalí dík gep kasilelet wín dík ip nandilañ.” Wíndiñ eumbi níñguk, “Nokok sipsipnai yambí-díkñe ti-ta-kuukañ.”

¹⁷ Tímbi bìndambo ni-nandumbi, nain ti-pet git no tiñguk, “Simon Yoanelok níñan, dík gínañgalí nak nep kasilelañ ba?” Yesuli “Dík gínañgalí nak nep kasilelañ ba?” wíndiñ eumbi, nain ti-pet git no tiñgukta tímbi, Petlolí gínañ kolaumbi níñguk, “Wopum, dík nepek gitik ip nanditalembi, nak gínañnalí dík gep kasilelet wín nambí-nandilañ.” Eumbi, Yesuli níñguk, “Nokok sipsipnai ep towi ti-ta-kuukañ. ¹⁸ Wín biañgan tímbeñañ.

Tímbi nak níndiñ ganba nandi. Dík sim plon papi, dítñañgan bìñgwílap tembi, delok ñaupi nandilíñguñ wolok tuopkan samasamak-gan ñalíñguñ, gan dík gitik tímbeñañ nain wolonda dík kíka tike-loumbi, nimbek noli gep topmbi, kwet níim ñañalok nandi-galk talañnan ganañgilimbi ñaukañ.” ¹⁹ (Yesuli wíndiñ embi, Petlolí Kunum Yambattok koi gitigít miuktok telak nítek plon kímbekak wín tímbeñañ indadakleñguk.) Tímbi yousimbi, níndiñ níñguk, “Dík nak nep kle-kuukañ.”

Pepa ñin youkuk endok mandan

²⁰ Tímbi Petlolí tambanem kañguk, wín Yesuli gwañgwá nin gínañli tike-kasileñguk endi ep

klem biñguk. (Endi gwı̄lattok nanañ yakan napakılıñ, wolonda gwañgwā walı̄ wakan Yesulok plon panjañganembi ni-nandı̄mbi eñguk, “Wopum, wiñ nindı̄ sınık dık kanjı̄kkailok kısınan gapilekak?”) ²¹ Petlolı̄ gwañgwā wiñ kañbi, Yesu ni-nandı̄mbi eñguk, “Wopum, ama ñolok kandañ ni tek indañmekak?” ²² Eumbi niñguk, “Tı̄kap nak undanem bī tombetat, endi wolok tuop yousimbi kuuktok nandı̄ñmetta, walı̄ dı̄kok nepek nīm. Dı̄kta nak nep kle-kuukañ.”

²³ Tı̄mbi manda walı̄ Yesu kımıt-kle-kuañgılıñ endok boñgipsınan sapakñeumbi, ama walı̄ nīm kimbekak wiñdiñ nandı̄ñgılıñ. Gan Yesulī Petlola niñdiñ nīm nīmbi eñguk, “Gwañgwā walı̄ nīm kimbekak.” Tambo endi niñdiñgot eñguk, “Tı̄kap nak undanem bī tombetat, endi wolok tuop yousimbi kuuktok nandı̄ñmetta, walı̄ dı̄kok nepek nīm.”

²⁴ Gwañgwā walı̄ wakan nepek gitik wolok gembı̄n ipi, ñolok yout-talelak. Tı̄mbi niñdī mandan youkuk wala nandı̄na biañgan sınık tı̄lak.

²⁵ Yesulī kundit kusei kusei asup diwı̄n no wakit tiñguk. Tı̄mbi nak niñdiñ nandı̄let: niñdī kundit gitingitik wiñ youtnamda, pepa asup sınık indaumbi, niñdī kwet tuop tuop pepa gitik wiñ kımıtneñdok kwet lonjı̄neñ.

**Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of
Papua New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long
Niugini**

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 31 Aug 2023

852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829